

“DER DRANG NACH OSTEN”

PARALELY K POSTKOLONIALIZMU A KOLONIALITE V STREDOEURÓPSKOM PRIESTORE

PARALLELS TOWARDS POSTCOLONIALISM AND COLONIALITY WITHIN THE CENTRALEUROPEAN SPACE

PARTICIPIJÚCI UMELCI/UMELKYNE-KOLEKTÍVY-PROJEKTY • PARTICIPATING ARTISTS-
COLLECTIVES-PROJECTS — REMAPPING MOZART, CHECK INSTEAD, LINA DOKUZOVIĆ,
MARINA GRŽINIĆ/AINA ŠMID, MUZAFFER HASALTAV, IRWIN, IVAN JURICA, MARCEL MALIŠ,
MICHAL MORAVČÍK, JOANNE RICHARDSON/DAVID RYCH, JARO VARGA **TEORETICKÉ**
PRÍSPEVKY • THEORETICAL CONTRIBUTIONS — MARINA GRŽINIĆ, HANNES HOFBAUER,
ANETTA MONA CHIŠA, IVAN JURICA, SUZANA MILEVSKA, SILVIA RUPPELDTOVÁ
KURÁTOR • CURATOR — IVAN JURICA

3
“Der Drang nach Osten” (Was ist Kunst) —
Paralely k post-kolonializmu a kolonialite
v stredoeurópskom priestore
Ivan Jurica

4
“Der Drang nach Osten” (Was ist Kunst) —
Paralels to Post-Colonialism and Coloniality
Within the Centraleuropean Space
Ivan Jurica

5
Bruselský „Drang nach Osten“: Ekonomická
kolonizácia (1990—2010)
Hannes Hofbauer, Viedeň

7
Brussels „Drang nach Osten“:
Ökonomische Kolonialisierung (1990—2010)
Hannes Hofbauer, Wien

10
Brussels Version of “Drang nach Osten”:
The Economic Colonization of Eastern Europe
(1990—2010)
Hannes Hofbauer, Vienna

13
Holá sloboda:
Video v troch častiach, piatich sekvenciách
a siedmich záberoch
Marina Gržinić

16
Naked Freedom:
A Video in Three Parts, Five Sequences
and Seven Takes
Marina Gržinić

19
Nepohodlné dedičstvo a sebakenozácia
(slovenské a české umenie po '89)
Anetta Mona Chiša

20
Uncomfortable Heritage and Self-Colonization
(Slovak and Czech Art after '89)
Anetta Mona Chiša

22
Zatajené histórie — Re-mapovanie Mozarta
Výstavný projekt v štyroch konfiguráciach
9. marec až 15. október 2006

23
Hidden Histories — Remapping Mozart
exhibition project in four configurations
March 9 to October 15, 2006

24
Check Instead: The Colonial Matrix of Power!
opis projektu

25
Check Instead: The Colonial Matrix of Power!
project description

26
Ťah na východ
Mierové prevzatie a jeho skrytá občianska vojna
Paralely k post-kolonializmu a kolonialite
v stredoeurópskom priestore
Ivan Jurica

29
Der Drang nach Osten
Peaceful Overtaking and It's Hidden Civil War
Paralels to Post-Colonialism and Coloniality
within the Central European Space
Ivan Jurica

32
Holokaust, aktuálna súčasť ľudského myslenia
Silvia Ruppeldtová

34
The Holocaust,
Part of Present-Day Human Thinking
Silvia Ruppeldtová

35
Prenemovávací stroj ako prehliadnutá stratégia
„akumulácie cez vyplastňovanie“
Suzana Milevska

38
Renaming Machine as an Overlooked Strategy
of “Accumulation by Dispossession”
Suzana Milevska

“DER DRANG NACH OSTEN” (WAS IST KUNST) – PARALELY K POST-KOLONIALIZMU A KOLONIALITE V STREDOEURÓPSKOM PRIESTORE

IVAN JURICA

„Der Drang nach Osten – Paralely k post-kolonializmu a kolonialite v stredoeurópskom priestore“ je výskumný a výstavný projekt, ktorý sa koná v novembri/decemeri 2010 v Galérii HIT v Bratislave. Projekt pozostáva z výstavy v Galérii HIT, publikácie s teoretickými textami na danú tému a opismi diel, menšieho sympózia s teoretickimi/teoretičkami umenia a ekonomie a z workshopu študentov Ateliéru docentky Ilony Németh VŠVU v Bratislave a inštitútu PCAP (Post-Conceptual Art Practices; Profesorka Marina Gržinić) Akadémie výtvarných umení vo Viedni. Všetky uvedené podujatia sa budú konáť v Bratislave.

V rámci rôznych kontextov, projekty na tému koloniality a post-kolonializmu už nie sú také zriedkavé ako v minulosti, no napriek tomu takmer vzácne. Sú limitované na oblasti/národy s historiou odľahlých kolónií, čo priamo evokuje predstavu spojení s otokárstvom a rasizmom, a z toho dôvodu koncentráciu v západnej Európe, USA a do určitého stupňa v priestoroch samotných bývalých kolónií. Post-koloniálne štúdiá sú súčasťou západného kolektívneho eurocentrického poznania (vedomostí) a histórie, kontrolovaných a regulovaných štátными inštitúciami, čo môže byť dôvod, prečo poňatie lokálnej histórie ako koloniálnej v kontexte stredoeurópskeho priestoru takmer neexistuje. Post-koloniálne štúdiá sa napríklad vyučujú na Akadémii výtvarných umení vo Viedni, ale existuje viaceré dôvodov vyhýbania sa širiemu kontextu, ako napr. ich konfrontácia v kontexte koloniality.

V prípade Slovenska bolo možné predstavu/fantáziu nezávisle riadenej štátnej formácie uskutočniť historicky dvakrát: medzi rokmi 1939–1945 vo forme fašistického Slovenského štátu, a od 1993 až po súčasnosť, cez nacionálizmus a globalizovaný neoliberálny kapitalizmus. Toto územie bolo deklarované národo-štatom s vlastnou politickou kontrolou, čo bolo umožnené geopolitickými intervenciami a dohodami vládnucich mocností. Z tohto dôvodu je fakt, že sa tento projekt uskutočňuje v Bratislave/na Slovensku dvojakej dôležitosti: po prvé, Slovensko je geopolitickým regiónom s koloniálnou skúsenosťou z perspektívy kolonizovaného, avšak, s historiou prepracovanou v populisticke-nacionalistickom zmysle; a po druhé, v kontexte neokolonializmu, cez globalizovanú neoliberálnu kapitalistickú transformáciu smerom k členstvu v EÚ. Slovensko a Bratislava sú uznané ako periféria (k) Západu, a k Viedni v stredoeurópskom kontexte, keďže sa toto mesto samodeklaruje ako staronové centrum stredoeurópskeho priestoru.

Cieľom tohto projektu teda nie je oslavovať nezávislosť štátu alebo národa, ale presný opak – spochybniť poňatie nezávislosti a demokracie, artikulovať tieto v kontexte koloniality¹ a teda, myslieť súčasnosť a minulosť tohto regiónu ako historiu kontroly a útlaku spojenú s kapitálom, ideologiou, hranicami a pojmom/poňatím pokroku, a navyše, premysliť fungovanie koloniálnych procesov a zvážiť ich sociálne dôsledky. To znamená, že ich nielen skúmať iba ako procesy vo forme zahraničného kapítalu vstupujúceho do oblasti ekonomickeho záujmu, ale aj analyzovať reprodukciu kapitálu v kolonizovaných krajinách ako ideologiu, ktorá legitimizuje zneužívanie, sociálnu nerovnosť, (sociálny) rasizmus a ich naturalizáciu (zabezpečiť ich prijatie ako prirodzenosť). To znamená, „umiestniť“ sociálnu a politickú „realitu“ v obsiahлом historickom kontexte, diktovanom ekonomickými a politickými záujmami.

Ale história kolonizácie v stredoeurópskom priestore tak či tak nie je taká čierno-biela, ako bola v tomto teste opísaná. Z historického pohľadu je to priestor ideologickej vojen a diskontinuit, alebo, lepšie povedané, prudkých ideologickej zmien cez politické a sociálne experimenty počas Rakúsko-uhorskej monarchie, prvých nezávislých národo-štátov, národného socia-

lizmu, komunizmu, kapitalizmu atď. Klúčovým je tiež, v kontexte kolonializmu, nezabudnúť na históriu sovietskeho bloku 1948–1989, a diferencovať tieto ekonomicke procesy od procesov podrobovania si západnými koloniálnymi mocnosťami. Okupácia/kolonizácia východoeurópskych krajín ZSSR bola viac kolonizáciou ideologickej, keďže v sebe nenesla známky bezodborného ekonomickeho vykorisťovania praktizovaného západnými krajinami v tzv. Treťom svete. Vnútorná kolonizácia, ako napr. v prípade ZSSR, Juhoslávie alebo Československa, bola potom zase viac o kontrole novonadobudnutých teritorií a nových národných identít. Tento projekt sa, predsa len, nebude až tak sústredovať na toto historicke obdobie, keďže sa toto, v rámci súčasnej ideológie podriadenej trhu a jeho aspiráciám konzumu, stalo objektom neustálej re-historizácie.

Aj tak treba uviesť, že všetky koloniálne praktiky boli a stále sú rovnako ovplyvnené logikou eurocentrizmu, ideológiou hlásajúcou vlastnú superioritu v rámci technologickej pokroku a evolúcie, ktoré prezentujú podrobenie si a uzurpaciu ako pomocnú ruku v zmysle civilizovania „zaostalých“ oblastí, ako procesy spojené s mnohými výhodami (a vlastne len s proklamovanými výhodami) pre miestne obyvateľstvo, ktoré budú uskutočnené v blízkej budúcnosti. A teda, s produkciou a praktizovaním rasizmu alebo sociálneho rasizmu, nech je to západoeurópska koloniálna história, nemecký „Drang nach Osten“ ako kompenzácia za malé odľahlé územia (v porovnaní napr. s Britániou alebo Francúzskom), ZSSR so svojou myšlienkovou svetovej komunistickej revolúcie, ktorá spojí celý svet pod vedením sovietskych komunistov, alebo súčasne podmienky neoliberálnych kapitalistických režimov technologickej inovácie a individualizmu. Prečo teda „Der Drang nach Osten“?

„Der Drang nach Osten“, preložený do slovenčiny ako „Ťah na Východ“, je pomenovanie z 19. storočia a označuje nemeckú expanziu do slovanských krajín. Stalo sa mottom nemeckého nacionalistického hnutia na konci 19. storočia. V niektorých historických diskurzoch je „Drang nach Osten“ predstavený ako kombinácia nemeckého osídľovania východnej Európy, stredovekých vojenských výprav napr. nemeckých rytierov a germanizačných politík a vojen moderného nemeckého štátu, ako napr. nacistický koncept Lebensraum-u (životného priestoru).

Rozhodnutie použiť túto terminológiu v umelcovom projekte o (post-) kolonializme a koloniale v stredoeurópskom priestore bolo zámerné. Dôvodov je viacerých: reflektovať nesmierny vplyv nemeckej kultúry a ideológie v strednej Európe, upozorniť na reč/jazyk ako najmocnejší prostriedok v zmysle ideológie a jeho/jej úlohu v (neo-) koloniálnych praktikách v stredoeurópskom priestore, ako aj na dlhý tieň národnosocialistickej minulosťi v tejto oblasti, ktorý je priamo spojený s procesmi transformácie a nacionálizmu v danom kontexte – Nemecko a Rakúsko sú súčasnými najsilnejšími investormi regiónu.

Kedže sa projekt koná v kontexte umenia, hlavným problémom bude, ako sféra umenia a (oficiálnej) kultúry zaobchádza so zmienenými tématami. Na jednej strane by mali byť odkryté procesy tváriace sa ako emancipačné stratégie, ale v podstate reprodukujúce eurocentrické ideológie a tým pritvrdzujúce súčasné neokoloniálne procesy. Na strane druhej by tieto mali byť demontované cez reflektívne stratégie vzdoru voči nim, čiže aj možného vzdoru voči trhu a kapitálu. Toto boli hlavné kritériá pri výbere umelcových diel a teoretických príspievkov. Každé z nich sa zaoberať tématami, ktoré sú klúčové pre analyzovanie logiky kapitalizmu, kolonializmu a ich fungovania: kapitál/moc, technologie/pokrok, perspektíva pohľadu/kontrola reprezentovania, písanie história/ideológia, a už spomenuté nasadenie jazyka/reči (a teda produkovania významu). Kým tu sú tieto pojmy vymenované oddelené, v rámci funkčnosti kapitalistického systému fungujú len poprepletané navzájom. Preto je prepojenie s kritickou teóriou jediným spôsobom začiatia vzdoru voči tomuto systému, a v zmysle prehodnotenia a spochybnenia dominantnej západnej histórie umenia ju „odpojiť/

odrezať“ (to de-link)² od oficiálnych eurocentristických stratégii.

Tento projekt preto cieli na otvorenie diskusie o kapitalizme a kolonializme v stredoeurópskom priestore ako dvoch historických procesoch nevyhnutne na vzájom prepojených. Toto je rozhodujúce aj z dôvodu nedávneho kolektívneho posunu smerom k pravicovým politikám viditeľnom v takmer každej krajine regiónu, pretože tieto posuny zase vedú k nárostu kolektívneho akceptovania proto-fašistických tendencií.³ ●

¹ Walter Mignolo a Mladina Tlostanova rozšírili pojem „koloniality“ – pôvodne zavedený Aníbalom Quijanom ako fundamentalnú logiku modernizmu, ktorá nevhodne vedie k logike koloniality – založenej na „koloniálnom matrike moci“ („colonial matrix of power“), ktorý zahrnuje štyri súvisiace domény: kontrolu ekonomiky (privlastnenie si zeme/územia, využívanie prácou, kontrolu prírodných zdrojov); kontrolu autorít (inštitúcie, armáda); rodovú kontrolu a kontrolu sexuality (rodina, vzdelávanie) a kontrolu subjektivity a poznania (epistemológia, vzdelenie a formovanie subjektivity). Pozri napr. Walter Mignolo, *Cultural Studies*, Vol. 21, Nos. 2–3 March/May 2007, pp. 449–514.

² Mignolo definuje „de-linking“ ako zmenu podmienok a nielen obsahu konverzácie, etablovaných moderným/coloniálnym svetom. Kým de-kolonizácia neoslobodila svet od koloniality, „de-linking“ kritizuje poňatie post-koloniálneho, keďže toto používa slovník dekoloniality v projektoch „de-linking“ – „odtrhnutia, odpojenia (sa)“ od koloniálneho matríxu moci; Pozri: *Ibid.*

³ „Proto-fašistické“ (Proto-fascist) používam ako referenciu na Šefika Šeki Tatliča, ktorý tvrdí, že „Výsledkom týchto uvedených príkladov je, že správny demokrat (-ický muž) sa učí, ako byť naraz proto-fašista na jednej strane a slušný/poslúchajúci, slobodu vyznávajúci občan na strane druhej.“ Pozri: „Diabolical Frivolity of Neo-liberal Fundamentalism,“ *Reartikulacija*, no. 9, Ljubljana, 2009; <http://www.reartikulacija.org/?p=679>

"DER DRANG NACH OSTEN" (WAS IST KUNST) – PARALLELS TO POST-COLONIALISM AND COLONIALITY WITHIN THE CENTRALEUROPEAN SPACE

IVAN JURICA

"Der Drang nach Osten – Parallels to Post-Colonialism and Coloniality within the Central European Space" is a research and exhibition project, which will take place in November/December 2010 at the HIT Gallery in Bratislava, Slovakia. The overall project consists of the actual exhibition at the HIT Gallery, a published journal with theoretical texts on the topic and descriptions of the exhibited artworks, a small symposium with theorists from the field of art and economics and a workshop on the topic with the students of the Ilona Németh Studio of the Academy of Fine Arts (VŠVU) Bratislava and the PCAP (Post-Conceptual Art Practices; Prof. Marina Gržinić) department of the Academy of Fine Arts Vienna. All of the events will take place in Bratislava.

Within some contexts, projects on the topics of colonialism and post-colonialism are not as rare as they used to be. Nevertheless, they are still infrequent. They are limited to the areas/nations with a history of having outlying colonies, which is directly connected to the remembering of slavery and racism, and therefore concentrated within Western Europe, the USA, and within the spaces of the former colonies to a certain degree. Post-Colonial Studies is a part of the Western Eurocentric collective knowledge and history, controlled and regulated by state institutions, which may be a reason why the notion of a local history as a colonial one is nearly nonexistent within the Central European context. Post-Colonial Studies is taught at the Academy of Fine Arts Vienna, for example, but different reasons exist for avoiding a wider context, such as confronting the local history as such a context.

In the case of Slovakia, an imaginary independently ruled state formation was made possible two times in history: from 1939–1945 as the fascist Slovak state, and from 1993 to the present day, through nationalism and globalized neoliberal capitalism. The area was declared a nation-state with its own political control, made possible by geopolitical intervention or agreements from the ruling superpowers. Therefore, the fact that this project takes place in Bratislava, Slovakia is of twofold importance: first, Slovakia is a geopolitical region with a colonial experience from the perspective of the colonized, however, with its history elaborated with a populist-nationalist agenda; and secondly, within the context of neocolonialism, through a globalized neoliberal capitalist transition towards EU membership. Slovakia and Bratislava are recognized as a periphery to the West, towards Vienna within the Central European context, for example, with the city proclaiming itself as the old new center of the Central European space.

The aim of the project is, therefore, not to celebrate the independence of the state or nation, but precisely the opposite – to question the notions of independence and democracy, to articulate these within the context of coloniality¹ and to, thus, think about the presence and history of the region as a history of control and oppression linked to capital, ideology, borders and the notion of progress, and furthermore, to rethink the functionality of colonial processes and consider their social consequences. This does not mean examining those elements solely within the form of foreign capital entering the area of economic interest, but an analysis of the reproduction of capital within colonized countries as an ideology that legitimizes exploitation, social inequality, (social) racism and its naturalization. Therefore, it would mean placing the social and political "reality" within an extensive historical context, dictated by economic and political interests.

The history of colonization within the Central European space is not as black and white as described, however. Historically viewed, it has been a space of ideological battle and discontinuity, or rather abrupt ideological changes through political and social experiments during the Monarchy, the first independent nation-states, National Socialism, Communism, Capitalism and so on. It is key to note the history of the Soviet Bloc from 1948–1989, in order

to differentiate from the processes of subjugation practiced by Western colonial superpowers. The occupation/colonization of Eastern European countries by the USSR was rather an ideological one, which did not carry with it the characteristics of bottomless economic exploitation practiced by the Western countries onto the "Third World." The internal colonization, i.e. in the case of the USSR, in Czechoslovakia or Yugoslavia, was more about controlling the newly achieved territories and new national identity. However, there will not be as strong of a focus on that historical era within this project as it has become an object of constant re-historization within the current ideology, which has been subordinated yet again to the aspirations of the market and of consumerism.

Nevertheless, all colonial practices were and are equally affected by the logic of Eurocentrism, an ideology of one's own superiority in terms of technological progress and evolution, which presents subjugation and usurpation as a helping hand in terms of civilizing "undeveloped" areas, a process of many advantages (only proclaimed advantages in fact) for local citizens, as a promise for the near future. There is, thus, a production and practice of racism or social racism, be it the Western European colonial history, the German "Drang nach Osten" as a compensation for the rather small colonized outlying areas (compared to, i.e. England or France), the USSR with its idea of a global communist revolution uniting the whole world under the leadership of Soviet communists or the current condition of neoliberal capitalist regimes of technological innovation and individualism. Why then "Der Drang nach Osten"?

"Der Drang nach Osten" (German for "Eastward drive") was a term coined in the 19th century to designate German expansion into Slavic lands. It became a motto of the German nationalist movement in the late 19th century. In some historical discourses, „Drang nach Osten“ combines historical German settlement in Eastern Europe, medieval military expeditions like the ones of the Teutonic Knights, and Germanization policies and warfare of Modern Age German states like the Nazi *lebensraum* concept.

It was a conscious decision to use this terminology in an art project about (post-)colonialism and coloniality within the Central European Space. The reasons are manifold: to reflect the immense influence of German culture and ideology on Central Europe, to regard language as the most powerful tool in terms of ideology and its role within the (neo-)colonial practices in the Central European space and to consider the long shadow of the National Socialist past within the area that is directly linked to the processes of transformation and nationalism in terms of the context – Germany and Austria are currently the two most powerful investors within the region.

As the project takes place within an art context, the main focus will be on how the art field and (official) culture deal with the aforementioned topics. It should, on the one hand, reveal processes that are meant to represent emancipatory strategies, but which in fact follow Eurocentric ideologies and thereby sustain the current neocolonial processes. On the other hand, it should dismantle these through strategies of reflection for rethinking possibilities of resistance towards market and capital through those terms. This was the criteria with which the artistic and theoretical contributions were selected. They each deal with topics crucial for analyzing the logic of capitalism, colonialism and their functionality: capital/power, technology/progress, the gaze/control over representation, history writing/ideology, and, as mentioned, the use of language. While these terms are listed separately here, they solely function as intertwined with and through one another within the capitalist system. Therefore, linking to critical theory is the only way to begin resistance against such a system, in order to re-think and question the dominant Western art history to de-link² from official Eurocentric politics.

This project, therefore, aims to open a discussion on capitalism and colonialism within the Central European space, as two historical processes which are inevitably

linked to one another. This is crucial because of the recent collective shift towards right-wing policies visible in nearly all of the countries of the region, which has lead to an increased collective acceptance of proto-fascist tendencies.³ ●

1 Walter Mignolo and Mladina Tlostanova have extended the notion of "coloniality" – originally coined by Anibal Quijano as the fundamental logic of modernity, which inevitably leads to a logic of coloniality – based on the "colonial matrix of power" that encompasses four interrelated domains: the control of economy (land appropriation, exploitation of labor, control of natural resources); control of authority (institution, army); control of gender and sexuality (family, education) and control of subjectivity and knowledge (epistemology, education and formation of subjectivity). See, for example: Walter Mignolo, *Cultural Studies*, Vol. 21, Nos. 2–3 March/May 2007, pp. 449–514.

2 Mignolo defines "de-linking" as changing the terms and not just the content of the conversation established by the modern/colonial world. While de-colonization did not free the world from coloniality, de-linking aims to criticize post-colonial notions using the grammar of decoloniality for projects of de-linking from the colonial matrix of power; see: *Ibid.*

3 Here I use "proto-fascist" referring to Šefik Šekić Tatlić, who claims that: "The result of these two examples are that a proper democratic man learns how to be at once a proto-fascist on one side, and an obedient, freedom-living citizen on the other." See: "Diabolical Frivolity of Neo-liberal Fundamentalism," *Reartikulacija*, no. 9, Ljubljana, 2009; <http://www.reartikulacija.org/?p=679>

BRUSELSKÝ „DRANG NACH OSTEN“: EKONOMICKÁ KOLONIZÁCIA (1990 – 2010)

HANNES HOFBAUER, VIEDEŇ

Prváho mája 2004 bolo prijatých 8 východoeurópskych krajín (ako aj Cyprus a Malta) za členov Európskej únie, 1. januára 2007 oneskorene nasledovali Rumunsko a Bulharsko. Týmto sa vplyv bruselského zákonomdárstva rozšíril na 106 miliónov obyvateľov a 1,1 milióna km². Počas redakčnej uzávierky tohto textu boli v plnom prúde rokovania s Chorvátskom, v prípade Macedónska sa už roky vyčkáva kvôli odmiestavému postu Grécka; Srbsko, Bosna a Hercegovina a Čierna Hora sa majú stať politicky poddajnými pomocou rýchlo sa striedajúcich vábení a vyhľádzok a Turecko je už roky zodpovednými z ES/EÚ vnímané ako strategická rezerva a drží sa v čakárni. Projekt rozširovania EÚ nie je ukončený, je poňatý ako pokračujúci.

Rozširovanie EÚ smerom na východ úplne zmenilo politickú mapu Európy, dovtedy určovanú dohodami z Jalty 1945. Spolu s predchádzajúcim rozšírením SRN o 5 nových spolkových krajín bola geopolitická rovnováha zmenená v prospech Berlína/Bruselu a v neprospech Moskvy a vytvoril sa hospodársky priestor, ktorý bol od vytlačenia nemeckej armády a víťazstva spojeneckých vojsk v roku 1945 takmer nemysliteľný.

Expanzia ako plán

Hnacou silou rozširovania je kapitál hľadajúci lepšie, resp. vyššie, zhodnotenie – profit. V tomto zmysle je unionizácia európskeho spoločenstva, tak ako sa dôsledne deje od Maastrichtu 1992 a Amsterdamu 1997 až po Lisabon 2009, ekonomickým projektom. Táto *periérna ekonomická integrácia* v rámci EÚ, vo väčšine prípadov uskutočnená bez akéhokoľvek odporu, potrebovala 3 podstatné faktory:

1. územnú nestabilitu v celom rade prijímaných krajín. Takto sa začiatkom 90. rokov po rozpade troch multietnických štátnych útvarov Sovietskeho zväzu, Československa a Juhoslávie na mape Európy znova našlo nie menej ako šesť z desiatky prijatiachivých, predtým komunisticky riadených krajín vo forme nových maloštátnych útvarov: Estónsko, Lotyšsko, Litva, Česko, Slovensko a Slovinsko. K tomu pribudol ešte Cyprus, v prípade ktorého bola iba jedna jeho polovica EU-rópsky pripútaná k Bruselu.
2. slabé, takmer neexistujúce politické elity v jednotlivých krajinách. Inak ako v bývalej NDR, kde bola na miesta po stroskotaných komunistických kádroch, na vedúce pozície, dosadená prebytočná západonemecká inteligencia a – federalizmus sem alebo tam – celý vývoj riadil Bonn, ostatným východoeurópskym krajinám jednoducho chýbal kvalitný a vzdelený personál. Takto si napríklad v Poľsku, centrálnej krajine rozširovania, v rozhodujúcej fáze transformácie medzi rokmi 1989 a 1993, čiže počas štyroch rokov, podávalo kľučky čerstvo založených úradov päť vlád. Mazowiecki, Bielecki, Olszewski, Pawlak a Suchocka nemohli v týchto podmienkach byť viac ako iba figový list tých, ktorí v pozadí táhali makro-ekonomickej uzdy, v prípade Poľska muž MMF Jeffrey Sachs a jeho politický pomocník Leszek Balcerowicz. V Prahe nastúpila na hrad v osobe modro-čierneho bánsnika Václava Havla politicky ľahká váha, ktorého opora, modrokrvne starorakúske knieža Karel Schwarzenberg, ostal zoči-voči sile nemeckých volkswagenových skupín bezmocný. Krajiny, ktoré sa v tomto čase dezintegrovali územne, boli už len z tejto pozície voči rozširovaniachitivému Bruselu v nevýhode.

V troch prípadoch nastavili miestne elity periferným integračným ponukám z ES (vtedajšieho Európskeho spoločenstva) aspoň dočasne čelo. Tak, ako bol tento odpor pestrý politicky – zlava, sprava alebo od liberálov – tak jednotne bolo jeho apelovanie: „Nie kolenačky do ES!“ Ako ľavicové sa dá opísť vládnutie Iona Iliesca v Rumunsku (do 1996), o pravo-ľavý front sa pokúsil Vladimír Mečiar na Slovensku (do 1998) a ako národnno-liberálna by sa dala označiť politika Slovenska. Iliescu sa bránil prevzatie rumunských oceliarní západnými investormi, ako aj zavoreniu uhoľných baní plánovaného Bruselom. To sa mu roky úspešne darilo, pretože vďaka oddlžovacej politike svojho predchodcu Nicolaiu Ceaușescu tu pre MMF a ES nebolo možné nasadiť

všade indepoužívané donucovacie prostriedky nastolené za vysoké zahraničné zadanie. Vladimírovi Mečiarovi sa zas roky darilo využiť polohu Slovenska ako energeticko-politickeho tranzitu medzi Ruskom (Gazprom) a Západom a cez ruských investorov brzdíť (napr. aj v prípade atómovej elektrárne v Mochovciach) naplánované prevzatia nemeckými investormi. A takmer desaťročie stabilne fungujúca slovinská koalícia zložená z bývalých komunistov a kresťanských konzervatívov presadila – na rozdiel od ostatných krajín – privatizačnú metódu dávajúcu zamestnancom a manažerom toho ktorého skapitalizovaného podniku prednostné kúpne právo. Z tohto „Workers and management buy-out“ vzišli dokonca dva štátne sociálne fondy a slovinská privatizácia nielenže upevnila titoistickú strednú triedu, ale dokonca vylukrovala finančne pre sociálne služby. Uskutočnitelné to bolo samozrejme len na pozadí špeciálnej formy vlastníctva v rámci podnikovej samosprávy zamestnancov, ktorá fungovala ešte počas existencie Juhoslávie. Všetky tri varianty národnej samostatnosti boli západnými politikmi a médiami kritizované, Iliescu a Mečiar označkovaní ako nacionalisti, alebo, ako ich slovno-kreatívne pomenovali švajčiarske Neue Zürcher Zeitung – „Nationalkommunisten“, národní komunisti.

3. tretím faktorom hladkého priebehu periférnej integrácie (s už zmienenými, časovo obmedzenými výnimkami) bola, a to netreba zabúdať, neexistujúca alternatíva. V prvých piatich rokoch 90. rokov neexistovala žiadna alternatíva k integrácii do ES. V Rusku pracoval Boris Jeļcin na dezintegrácii vlastnej krajiny a iné možné hospodárske partnerstvá boli v rámci medzinárodného embarga, pretlačeného z Washingtonu a Bruselu, zablokované. V tomto zmysle boli zakázané obchodné a hospodárske kontakty s Líbiou, Irakom a Juhosláviou (vedenou Srbskom). A presne s týmito troma krajinami viedli východoeurópske štáty ešte krátko predtým čulý ekonomický styk na báze barterovej alebo dolárovej výmeny mimo RVHP. Tak, ako boli medzinárodné embargá marginálne pre krajiny ako Nemecko, presne tak destruktívne vplývali na ekonomiku Rumunska, Bulharska alebo Maďarska, čo bolo niekoľkokrát zdôraznené aj sťažnosťami premiérov dotyčných krajín pred OSN.

Piliere transformácie

Rozširovanie Európskej Únie bolo z ekonomickej stránky uzavorené pred prijatím jej nových členov. Časový úsek medzi rokmi 1989/91 a summitom EÚ-v Kodani (2002), kde bol stanovený dátum prijatia prvých desiatich kandidátskych krajín na 1. máj 2004, je ponímaný ako fáza transformácie. Týchto dvanásť rokov bolo potrebných na prestavanie východoeurópskych ekonomík v duchu štyroch slobôd určujúcich kapitalizmus – sloboda pohybu, resp. voľný obeh kapitálu, tovarov, služieb a pracovnej sily. Juristicky je tento priebeh kodifikovaný v tzv. *Acquis communautaire*, zákonodarnom ukovení EÚ, v čase prijímania pozostávajúceho z 20 000 právnych aktov na 31 kapitolách a nasadeného v zdĺhavom procese na každé novoprijímané národné hospodárstvo. Napriek zaužívanému termínu „prístupové rokovanie“ nebolo v rámci prijímania legislatívy EÚ obsahovo prerokávané vôbec nič. Rokovalo sa jedine o predĺžení lehoty pri presadzovaní hospodársko-liberálnych postulátov. Takto si napr. Nemecko a Rakúsko zaistili v rámci *Acquis communautaire* v kapitole o voľnom pohybe pracovnej sily, eufemisticky nazvanej „ArbeitnehmerInnenfreiheit“ (voľný preklad: voľnosť zamestnancov/kýň, znamenajúc v podstate mobilizáciu pracovníkov) vo viacerých krokoch posun lehoty na rok 2011 (pre Rumunska a Bulharsko na rok 2013); alebo naopak, Poľsko si dokázalo vyjednať odsklad pri kapitole o nákupu pozemkov pre zahraničné fyzické osoby.

Už dlho pred právnym ukovením rozširovania boli pre bývalé komunisticky riadené krajiny (ostatne aj pre Ukrajinu a Rusko) postavené 3 podstatné pilieri transformácie v zmysle logiky kapitálu:

1. hyperinflácia a šoková terapia

2. zavedenie trhu
3. privatizácia a prevod majetku

Hyperinflácia a šoková terapia

Začiatkom 90. rokov (v Poľsku už v roku 1989) mohli ľudia vo východnej Európe spoznať, s akou takmer zúrivou rýchlosťou zvrátil hyperinflačný vývoj všetky finančné plány. Troj- až štvormiestna ročná miera inflácie (v Poľsku, Bulharsku, Rumunsku, Slovinsku a na Ukrajine), ako aj 40%-ná až 60%-ná inflácia v Maďarsku a Česko-Slovensku (medzi rokmi 1991 a 1992) vyvlastnili všetkých tých, ktorí nemali viac než „svoju“ pracovnú silu a vkladnú knižku.¹ Jediným úderom boli medzi 1990. a najneskôr 1994. (na Ukraine) zmetené zo stola, resp. odstránené z trhu všetky služby komunistickej epochy o konzume, a to jednoducho preto, lebo našetrené bankovky a cifry na vkladnej knižke vykazovali už len zlomok hodnoty toho, kvôli čomu sa tieto – v relatívne nedostatkovanom hospodárstve – našetrili. V rámci nasledujúcej šokovej terapie, minútu po minúte naplánované inštitúciami ako Svetová banka a MMF a realizované ich manažérmi ako napr. Jeffrey Sachs, bolo toto vyvlastňovanie brané za základ pre vznik dolárovej a markovej konvertibility národných hospodársstiev. Ideál typicky prebehol tento šok v Poľsku od 1990-teho: v rámci sociálnej dohody so zástupcami Solidarnosti bola dohodnutá indexácia platov k cenám vo vzťahu o,8 k 1,0, čo zodpovedalo zníženiu reálnych platov o 20%. Štátne výdavky boli drasticky znížené. Prijatý zákon o zákaze zvyšovania platov („popiwek“) v štátnych podnikoch vyhnal flexibilnejších zamestnancov do súkromného sektora. Stop bytovým a energetickým subvenciami, ako aj subvenciam potravín už len doplnili daný program. Následkom bolo, že najprv boli z dôvodu hyperinflácie stiahnuté z trhu služby o konzume, teda možnosť ich nákupu, a týmto potom bola ukončená aj ich samotná výroba. Medzi rokmi 1989 a 1995 zažila polovica kontinentu na východe pre západnú Európu nepredstaviteľnú fázu deindustrializácie. Prepad produkcie medzi 70% (v Poľsku) a 40% (v Česku a na Slovensku) dramaticky zmenili situáciu a vyprázdnili trhy pre dovoz zo Západu a pre nové, teraz už západnými koncernami vlastnené produkcie, vyrábajúce pre svetový trh.

Týchto prvých päť rokov rokov 90. rokov znamenalo zo sociálneho hľadiska najväčšie straty od čias druhej svetovej vojny. Štúdia UNICEF z roku 1994² upozorňuje na výrazné zvyšovanie miery úmrtnosti (okrem Česka a Slovenska). Podľa nej zomrelo v samotnom roku 1993 vo východnej Európe (vrátane Ruska a Ukrajiny) o 1,4 milióna ľudí viac ako v predchádzajúcom roku. Táto statistická hodnota, pre ktorú bol zavedený výraz „transition mortality“, sama najlepšie odzrkadluje brutalitu tejto epochy.

Zavedenie trhu

Inak ako v časoch komunistickej regionálnej politiky, ktorá sa v rámci plánovaného hospodárstva praktizovala vo forme budovania single factory miest – továreň „prišla“ k ľuďom a nie naopak, bola po konci jej vlády ohlášená mobilizácia. Táto bola takisto realizovaná plánované. Cieľom bola flexibilizácia a segmentácia spoločnosti ponímanej ako stagnujúca. Ústrednou myšlienkou bolo zavedenie pracovného trhu tak, ako predtým neexistoval. V správe Svetovej banky z roku 1995 sa píše (preklad z pôvodného textu publikovaného autorom v nemčine): „Závažné obmedzovanie mobility pracovných síl prekáža pracovnému trhu vo viacerých reformných krajinách. Zamedzenie týchto reštrikcií (...) môže rozprátiť pracovnú mobilitu.“ A ďalej: „Pevne stanované platy môžu ohrozíť reštrukturalizáciu zamestnávania aj v prípade, že ostatné trhy fungujú dobre. (...) Pred reformami vykazovali bývalé plánované hospodárstva veľmi rigídnou platovú štruktúru. Tu sa veľa mení, ale aj v samotných zlberalizovaných

¹ Databáza Wiener Instituts für Internationale Wirtschaftsvergleiche (WIW), ako aj národných štatistik.

² UNICEF (Hg.), Crisis in Mortality, Health and Nutrition. Economic in Transition Studies (Regional Monitoring Report, Nr. 2, August 1994). Florenc 1994

podmienkach sa vyskytujú obmedzenia platobnej flexibility, ktoré môžu väzne brzdíť reštrukturalizáciu zamestnávania. (...) Príliš vysoké minimálne mzdy ohraňujú rozdeľovanie platov smerom nadol a zabranujú vytvoreniu platov na trhovej úrovni.³

Heslo nastavené medzinárodnými finančnými organizáciami a zavedené ES v spolupráci so slabými národnými elitami znelo: Preč s konkurencie neschopnou produkciou (samořejme tomu úmernými deklaráciami), sem s nefinancovateľnou nezamestnanosťou a tým s vytvorením priemyselnej rezervnej armády pre ďalších, príduvších investorov. Títo naopak, boli lákaní v prvom rade na extrémne nízku úroveň miezd (napriek ich vlastným ubezpečovaniam, že to tak nie je), spojenú s relatívne dobrými manuálnymi zručnosťami. Keď sa indikuje týždenná, resp. mesačná mzda v Nemecku v roku 1994, v čase vzniku prvých väčších investícií vo východnej Európe, so 100, tak potom v Maďarsku bola mzda za rovnakú vykonanú prácu 10, na Slovensku – teda pred vybudovaním najväčšieho automobilového klusteru v Európe – 6,6 a v Bulharsku a Rumunsku 3. To znamená: pre nemeckú firmu bola pracovná sila v strede rokov 90-tych v Maďarsku 10x, na Slovensku 15x a v Bulharsku 33x lacnejšia ako doma v Nemecku.⁴

Aj pri výpočte mzdových nákladov na jeden vyprodukovaný kus (Lohnstückkosten), v ktorom je zarátaná produktivita pracovnej sily, získal podnikateľ (a stále ešte získava) taký rozdiel, že jeho nevyužitie v rámci zníženia nákladov by sa rovnalo nedbanlivosti pri riadení podniku.

Privatizácia a prevod majetku

Za tretí pilier transformácie je považovaná privatizácia vrátane (s výnimkou Slovenska) zásadnej zmeny chápania súkromného vlastníctva. Zásadne sa privatizácia udala v štyroch možných formách: priama privatizácia cez štátne dôvernícke spoločnosti, kupónová privatizácia, dražba a reštítúcia bývalým vlastníkom, resp. ich potomkom. V jednotlivých krajinách boli bežné aj rôzne kombinácie týchto, pričom už zmienenú výnimku tvorilo Slovensko.

Veľké prevody prebiehali celkovo cez štátne dôvernícke spoločnosti, pričom práve vládnúce strany, resp. vplyvné osoby v štátnom aparáte boli neraz zvádzané k obsluhovaniu vlastnej klientely. Predaj nosných národonárodopodárskych podnikov ako napr. Škoda závody v Česku alebo metalurgických závodov v Rumunsku asistovala aj geopolitická situácia, kedže je predsa dôležitého významu, kto bude v budúcnosti disponovať najsilnejšími produkciami národného hospodárstva, resp. kto bude ukrátený. V Česku napríklad bol zápas o Škodovku medzi nemeckým (za ktorou stal Václav Klaus) a francúzskym (za ktorým bol Václav Havel) automobilovým priemyslom rozhodnutý v prospech prvého menovaného. Nehladiac na to, komu boli pridelené centrálne časti priemyselnej produkcie, veľká časť privatizácie bola uzavorená ešte pred vstupom krajín do EÚ. To malo za následok, že veľká časť vtedy budúci, dnes už vyplácaných, regionálne-politicky alebo ináč motivovaných grantov (napr. na vzdelávanie alebo doškolovacie kurzy) z bruselských pokladní, padla alebo bude padať na úžitok už novým vlastníkom.

Nedostatočná domáca akumulácia kapitálu, ako aj tiah západoeurópskeho, sčasti aj juhovýchodnoázijského kapitálu po nových možnostiach zhodnotenia/profitovania na Východe mali za následok, že sa úplne pretransformovala štruktúra formy vlastníctva (kapitálové, namiesto kolektívneho, resp. štátneho vlastníctva), ale aj že (noví) vlastníci prišli zvonka. Najsilnejšie branže priemyselného, ako aj služobného sektora sa takmer výhradne dostali do zahraničného vlastníctva. V bankovom a poisťovacom sektore bol tento prevod dokončený v roku 2002. Belgické, rakúske, talianske, francúzske, nemecké a švédiske bankové domy vlastnili v tomto časovom období medzi 80% a 95% bank v Česku,

³ Svetová banka (Vyd.), Arbeitnehmer im weltweiten Integrationsprozess (= Weltentwicklungsbericht). Washington, Bonn 1995, s. 131

⁴ Štatistiky Wiener Institut für internationale Wirtschaftsvergleiche, Institut für die deutsche Wirtschaft, ako aj „Pay in Europe“.

na Slovensku, v Bulharsku, Estónsku (99%) a v Maďarsku. Poľsko trochu pokrívávalo a Slovensko tvorilo so zmieneným modelom „workers and management buy-outs“ aj v bankovom sektore výnimku (33%). Ten, kto disponuje bankovníctvom, kontrolouje o. i. aj trh s pôžičkami a tým aj národonárodopodársky chulosťné záujmy. Toto významne pociťujú krajinu na Východe od prasknutia americkej bubliny na trhu s nehnuteľnosťami a od tohto času dominujúcej svetovej hospodárskej krízy.

Iný druh privatizácie v post-sovietskych republikách spojený so vznikom domáčich oligarchov spôsobil, že dlhá ruka západoeurópskeho ekonomickejho tahu na Východ až tak nedochádza, čo umožnilo novým národným hospodárstvam (Rusko, Ukrajina, Moldavsko) proces domácej koncentrácie kapitálu. Zopakovanie najväčšieho privatizačného procesu na Ukrajine s premiérkou Júliou Timošenkovou krátko po Oranžovej revolúcii v roku 2005 priamo predvedlo, aké neisté môže byť novonadobudnuté vlastníctvo, pokial' je vo vizíre západného záujmu a tomu zodpovedajúco ovplyvňovať domácu mocenskú elitu. Srdce ukrajinského hospodárstva, oceliarne Krivoristal, boli krátko po Oranžovej revolúcii spektakulárnym spôsobom vzaté pôvodne určenému vlastníkovi zo skoršej privatizačnej vlny, synovci prezidenta Kudžmu, Viktorovi Pinčukovi. Nové prepísanie tohto majetku previedlo najväčší ukrajinský závod do vlastníctva koncernu „Mittal“ vedeného v Holandských Antillách, aby po fúzii s „Arcelorom“ vznikol najväčší svetový producent ocele. Expanzia, takpovediac, at its best.

Kríza po kolapse/zrútení

Začiatkom nulových rokov 21. storočia sa v hospodárskych kruhoch udomácnil pre nových členov EÚ z Východu pojem „emerging markets“. A skutočne, indície hospodárstva a zamestnanosti v prvej päťročnici nového storočia ukazovali smerom nahor, avšak vychádzajúc z katastrofálne nízkych hodnôt. V krátkodobej fáze eufórie, ktorá medzičasom vyhasla, a zmenila sa, naopak, na lamentovanie, sa prehliadlo, že zo zahraničia riadené napojenie východnej Európy na západné záujmy bolo sprevádzané stálym nevysýchajúcim odbytom kapitálu z Východu na Západ. Samotný zahraničný dlh ôsmich ex-komunistických členov EÚ vo výške 637 miliárd EUR z konca 2009⁵ garantuje centrálám západných bank cez splácanie úrokov pravidelný prevod miliardových súm. Podstatne nižšia suma kumulovaných západných priamych investící (467 miliárd EUR)⁶ vo východoeurópskych krajinách v žiadnom prípade nevyrovňáva ich uvedenú kapitálovú bilanciu. Naopak. Za ukazovateľmi výkonnostnej bilancie pred svetovou krízou, ktoré boli v roku 2008 -3% HDP (v Česku) a -25% HDP (v Bulharsku), stojia okrem iného prevody vysokých ziskov investujúcich koncernov do západných centrál.⁷ Z celkových príjmov vymeraných z investícií bolo investormi do svojich centrál presunutých zo Slovenska 97,8% ziskov, zo Slovenska to bolo 81,8%, z Bulharska 77,2%, z Maďarska 71,2%, z Rumunska 66,3% a z Poľska 63,2%. Z Česka to bolo 57,7%, ktoré neboli preinvestované, ale v rámci voľného pohybu ziskov „repatriované“.⁸

Roky 2008, 2009 a 2010 sú takisto poznačené ďalším príznačným znižovaním výkonnosti v produkcií. Táto bola v roku 2009, v porovnaní s predošlým rokom, u všetkých nových východoeurópskych členov EÚ (okrem Poľska s -4%) výrazne nad priemerom „starej“ EÚ-15 – v Slovensku, Maďarsku a v Bulharsku sa v roku 2009 hospodárska produkcia prepadla o 17,5%, na Slovensku a v Česku o 15% a v pobaltských republikách medzi 15% a 6%. V prvom polroku 2010 tento trend pokračoval.

Keď to porovnáme s rokom 1990, teda dobou úplného zrútenia plánovaných hospodárstiev východoeuróp-

ských štátov, a porovnáme s vývojom HDP centrálnych západoeurópskych ekonomík, zistíme – so zreteľom na pokračujúcu propagandu o údajnom doháňaní Západu Východom – predsa len s údivom, že ani tento cieľ nebol dosiahnutý. A to aj napriek tomu, že údaje z roku 1990 sú výhodne nasadené – kvôli svojim extrémne nízkym hodnotám – ako štatistický základ dokazovania tohto „catching-up“, v realite sa táto argumentácia rozpadáva. Iba v troch štátach bývalého „ostbloku“ sa HDP v uplynulých zotich rokoch (merané na konštantných cenách) vyvíjal lepšie ako priemer EÚ-15: v Slovensku a na Slovensku, ako aj – výhradne štatisticky, pretože ako referencia slúži rok 1989 – v Poľsku. Všetky ostatné východoeurópske štáty naznamenali v porovnaní so západnou Európou ďalší prepad. Vyjadrenie v číslach vyzerá tento formálne rast HDP (samořejme, bez zohľadnenia sociálnych rozdielov) takto: Ak 1990 = 100, naznamenáva EÚ-15 v 2009 137,⁸; Česko (137,7), Estónsko (137,5), Maďarsko (130,6), Rumunsko (127,3) ešte ako tak spĺňajú rast udávaný zo Západu; Bulharsko (119,0) a Litva (99,2) ležia hlboko pod nimi, kým Slovensko (157,0) a Slovensko (155,0) si nadbehli/prilepili. Ale ešte raz treba mať pred očami a zdôrazniť: východisková pozícia štatistiky rastu pre východ je rok 1990, keď politický a spoločenský kolaps stiahli so sebou jeden celý spoločenský systém. Keď si ďalej vezmeme vývoj HDP v Turecku a porovnáme ho s jadrom EÚ, je zjavné, že Ankara v predošlých zotich rokoch (pri roku 1990 a 100 má Turecko v roku 2009 190) bez členstva v EÚ naznamenala oproti Bruselu ten hospodársky rast, ktorý bol slúbovaný východoeurópskym krajinám. ●

Hannes Hofbauer vydal na danú tému: EU-Osterweiterung. Historische Basis – ökonomische Triebkräfte – soziale Folgen. Viedeň 2007 (Wien, Promediaverlag).

Hannes Hofbauer, narodený 1955 vo Viedni, študoval na Viedenskej univerzite (Universität Wien) hospodársku a sociálnu historiu. Je vydavateľom a publicistom. Od roku 1989 cestuje po krajinách východnej Európy. Na danú tému mu vo vydavateľstve Promedia výšla kniha „EU-Osterweiterung. Historische Basis – ökonomische Triebkräfte – soziale Folgen“ (Wien 2007).

⁵ Vladimir Gligorov o.i., Crisis is Over, but Problems Loom Ahead (Current Analyses and Forecast No 5, February 2010) Viedeň, 2010

⁶ Gabor Hunya, FDI in den CEECs under the impact of the global Crisis: Sharp Decline (WIWIW-Database on FDI in Central, East and Southeast Europe). Viedeň 2009

⁷ ročne publikované štatistiky EÚ, ako aj WIWIW

⁸ Gabor Hunya (2009), s. 18

⁹ Vladimir Gligorov o.i., Crisis is Over, but Problems Loom Ahead (Current Analyses and Forecast No 5, February 2010) Viedeň, 2010, Ss x, xi (table II, III)

BRÜSSELS „DRANG NACH OSTEN“: ÖKONOMISCHE KOLONISIERUNG (1990–2010)

HANNES HOFBAUER, WIEN

Zum 1. Mai 2004 traten acht osteuropäische Länder (sowie Zypern und Malta) der Europäischen Union bei, am 1. Januar 2007 folgten die Nachzügler Rumänien und Bulgarien. Damit hat sich der Einfluss der Brüsseler Gesetzgebung auf 106 Mio. Menschen und 1,1 Mio. Quadratkilometer erweitert. Mit Kroatien sind bei Redaktionsschluss dieses Beitrages die Aufnahmegespräche in vollem Gang, ihre Eröffnung mit Makedonien harrt seit Jahren des griechischen Einverständnisses, Serbien, Bosnien-Herzegowina und Montenegro sollen gerade mit rasch wechselnden Dreh- und Lockrufen politisch gefügt gemacht werden und die Türkei wird seit Jahrzehnten von den Verantwortlichen der EG/EU als eine Art strategische Reserve in der Warteschlange gehalten. Das Projekt der Erweiterung ist nicht abgeschlossen, es ist als kontinuierliches angelegt.

Die Osterweiterung der EU hat die 1945 in Jalta gezeichnete politische Landkarte des Kontinents vollkommen verändert. Zusammen mit der bereits zuvor stattgefundenen Erweiterung der Bundesrepublik Deutschland um fünf neue Länder wurde das geopolitische Kräfteverhältnis zugunsten Berlins/Brüssels und zu ungünstigem Moskaus verschoben und ein wirtschaftlicher Großraum geschaffen, der seit der Zurückdrängung der Wehrmacht und dem Sieg der Alliierten im Jahr 1945 nicht mehr denkbar schien.

Expansion als Plan

Die treibende Kraft hinter der Erweiterung ist nach besserer Verwertung suchendes Kapital. Insofern ist die Unionisierung der Europäischen Gemeinschaft, wie sie seit Maastricht 1992 und Amsterdam 1997 bis Lissabon 2009 konsequent betrieben wird, ein ökonomisches Projekt. Zum zumeist widerstandslosen Gelingen dieser Art *peripherer ökonomischer Integration* innerhalb der EU trugen drei Faktoren wesentlich bei:

1. die territoriale Instabilität einer Reihe von aufzunehmenden Ländern. So fanden sich Anfang der 1990er Jahre nach dem Zerfall der drei multiethnischen Staatsgebilde Sowjetunion, Tschechoslowakei und Jugoslawien nicht weniger als sechs der zehn aufnahmewilligen, ehemals kommunistisch regierten Länder als neue klein- bis kleinststaatliche Gebilde auf der Landkarte wieder: Estland, Lettland, Litauen, Tschechien, Slowakei und Slowenien. Dazu kam noch der Fall Zypern, wo de facto nur die Hälfte der Insel EU-europäisch an Brüssel angebunden wurde.
2. schwache bis kaum vorhandene politische Eliten in den einzelnen Ländern. Anders als in der ehemaligen DDR, wo nach dem Rücktritt der gescheiterten kommunistischen Kader westdeutsche überschüssige Intelligenz in die entscheidenden Posten nachrückte und im Übrigen – Föderalismus hin oder her – die Weichenstellungen in Bonn vorgenommen wurden, mangelte es in den osteuropäischen Ländern schlicht und einfach an qualitativ hochwertigem Personal. Und so kam es, dass beispielsweise im Kernland der Erweiterung, Polen, just in der entscheidenden Transformationsphase zwischen 1989 und 1993, also in vier Jahren, sich fünf Regierungen jeweils die Klinke der kaum eingerichteten Ämter in die Hand gaben. Mazowiecki, Bielecki, Olszewski, Pawlak und Suchocka konnten auf diese Art und Weise kaum mehr sein als ein politisches Feigenblatt für diejenigen, die hinter den Kulissen die makroökonomischen Fäden zogen, im Falle Polens der IWF-Mann Jeffrey Sachs und sein polnischer Helfer Leszek Balcerowicz. In Prag war mit dem blauäugigen Dichter Václav Havel ein politisches Leichtgewicht auf die Burg gekommen, dessen Rückhalt, der blaoblütige altösterreichische Adelige Karel Schwarzenberg, gegenüber den Kräften der deutschen Volkswagengruppen ohnmächtig blieb. Jene Länder, die sich zu dieser Zeit sogar territorial desintegrierten, waren allein aus dieser Situation heraus gegenüber einem expansionswilligen Brüssel in einer nachteiligen Position.

In drei Fällen boten lokale Eliten den peripheren Integrationsangeboten aus der EG zumindest vorübergehend die Stirn. So politisch unterschiedlich – links, rechts und liberal – dieser Widerstand war, so einheitlich lautete die Lösung: „Nicht auf den Knien in die Europäische Gemeinschaft!“ Als eher links kann die Regierungszeit von Ion Iliescu in Rumänien (bis 1996) gelten, eine rechts-linke Front versuchte Vladimír Mečiar in der Slowakei (bis

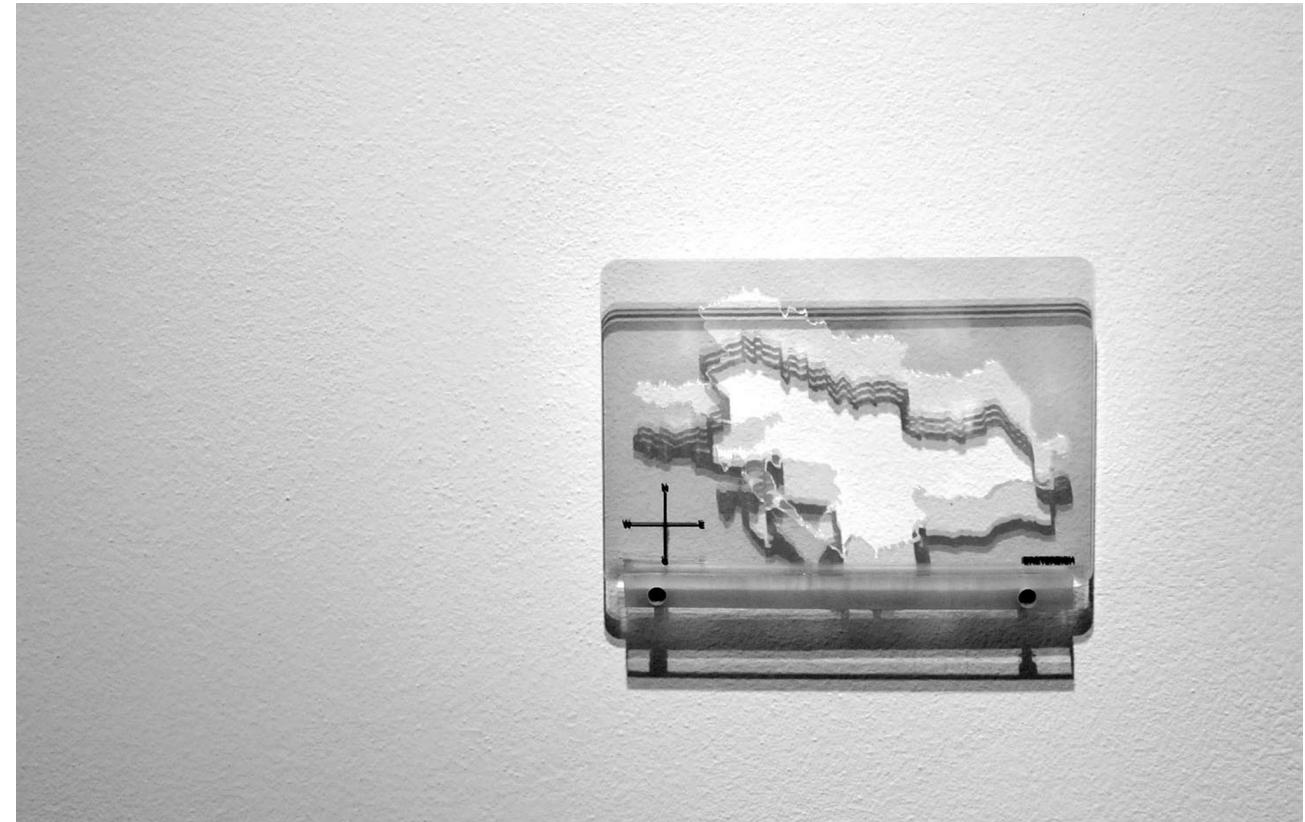
1998) und als national-liberal könnte die eigenwillige Politik in Slowenien bezeichnet werden. Iliescu I wehrte sich gegen die Übernahme der rumänischen Stahlwerke durch westliche Investoren sowie gegen die von Brüsseler Seite geplanten Schließungen von Bergwerksgruben. Er konnte dies jahrelang erfolgreich tun, weil durch die Entschuldungspolitik seines Vorgängers Nicolae Ceaușescu das überall sonstwo von Internationalem Währungsfonds und EG angewandte Druckmittel über die hohen Auslandsschulden nicht anwendbar war. Vladimír Mečiar wiederum gelang es über mehrere Jahre, die energiepolitische Drehscheibenfunktion der Slowakei zwischen Russland (Gazprom) und dem Westen für das Land nutzbar einzusetzen und über russische Investoren (z.B. auch beim AKW Mohovce) geplant gewesene deutsche Übernahmen zu bremsen. Und die über ein Jahrzehnt stabil funktionierende slowenische Koalitionsregierung aus Postkommunisten und Christlichkonservativen zog – gegenteilig zu allen anderen Ländern – eine Privatisierungsmethode durch, die Arbeitern und Managern des jeweils zu kapitalisierenden Unternehmens Vorkaufsrechte einräumte. Aus diesem „Workers and management buy-out“ gingen sogar noch zwei staatliche Sozialfonds hervor, sodass die slowenische Privatisierungsmethode nicht nur den früheren titoistischen Mittelstand festigte, sondern auch Gelder für soziale Dienste lukrierte. Machbar war dies freilich vor dem Hintergrund einer speziellen Eigentumsform der Arbeiterselbstverwaltung, wie sie in Jugoslawien existiert hatte. Alle drei Varianten nationaler Selbstständigkeit wurden in Politik und Medien Westeuropas kritisiert, Iliescu und Mečiar als Nationalisten bzw. Kommunisten punzert, oder, wie es die „Neue Zürcher

Zeitung“ wortkreativ nannte: als „Nationalkommunisten“ diffamiert.

3. Als dritter Faktor für eine (mit den oben beschriebenen, zeitlich beschränkten Ausnahmen) reibungslose periphere Integration darf auch die Alternativlosigkeit nicht vergessen werden. Es gab im ersten Jahrzehnt der 1990er Jahre keine Integrationsalternativen zur Europäischen Gemeinschaft. In Russland arbeitete Boris Jelzin an der Desintegration des eigenen Landes. Und so gut wie alle anderen wirtschaftlichen Partnerschaften waren wegen internationalen Embargos, die allesamt unter dem Druck von Washington und Brüssel zustande gekommen waren, blockiert. So gab es Handels- und wirtschaftliche Kontaktverbote mit Libyen, dem Irak und (dem serbisch geführten) Jugoslawien. Genau diese drei Länder waren es, mit denen osteuropäische Staaten außerhalb des RGW auf Barter- oder Dollarbasis noch kurz zuvor intensiven ökonomischen Austausch gepflegt hatten. So marginal die internationalen Embargos für Länder wie Deutschland gewesen waren, so desaströs wirkten sie sich ökonomisch für Rumänien, Bulgarien oder Ungarn aus, was auch durch mehrmalige Klagen der entsprechenden Regierungschefs vor der UNO unterstrichen wurde.

Die Eckpfeiler der Transformation

Ökonomisch war die Osterweiterung der Europäischen Union vor der Aufnahme der neuen Mitgliedsstaaten abgeschlossen. Der Zeitraum zwischen 1989/91 und dem EU-Gipfel in Kopenhagen 2002, auf dem das Aufnahmedatum für die ersten zehn Erweiterungskandidaten für den 1. Mai 2004 festgelegt wurde, gilt als Phase der Transformation.

Marcel Mališ — ERSTEREICH
22 × 14 × 0,2 cm, perspex, inkjet print, 2009 (ed. of 7.)

Rakúska Erste Bank und Sparkasse v poslednom desaťročí, akvizíciou bankových subjektov pôsobiacich v krajinách bývalého ost-bloku, morfologicky nadizazala na hranice Rakúsko Uhorskej monarchie. Mapa starej monarchie a súčasného Erstereichu je takmer totožná. Objekt v podobe školskej zemepisnej makety komentuje túto skutočnosť.

Since 2009 Postgraduate studies, Academy of Fine Arts and Design, Bratislava, Department of Painting and other media, Studio + XXI. Century, Prof. Daniel Fischer. Solo Shows (selected): 2010 Jackpot, Gallery 19, Bratislava, Slovak Republic; 2009 Eastern Promises, GUDP, Brno, CR; 2007 In Case of..., Galéria M++, Bratislava, SR. Vybrane skupinove výstavy a projekty: 2010 Jeune Création Européenne, Biennial for contemporary art, Pécs, Hungary; 2010 Plus minus XXI Reloaded, Central Slovak gallery, Banská Bystrica, Slovak Republic; 2010 Young Slovak Painting, Bratislava City gallery, Bratislava, Slovak Republic; 2010 Barter collection, Soda gallery, Bratislava, SR.

Austrian Erste Bank und Sparkasse in the last decade, through acquisition of the banking houses operating in the former Eastern-Block morphologically follows the borders of the Austro-Hungarian monarchy. Maps of the old monarchy and the current Erstereich are almost identical. Object in the form of geographical maquette commentates that fact.

Od roku 2009 postgraduálne študia na VŠVU v Bratislavе, Studio malby a iných medii, Studio + XXI. Century prof. Daniel Fischer. Vybrane samostatné výstavy: 2010 Jackpot, Gallery 19, Bratislava, SR; 2009 Eastern promises, GUDP, Brno, CR; 2007 In Case of..., Galéria M++, Bratislava, SR. Vybrane skupinové výstavy a projekty: 2010 Jeune Création Européenne, Biennial for contemporary art, Pécs, Madarsko; 2010 Plus minus XXI reloaded, Central Slovak gallery, Banská Bystrica, SR; 2010 Young Slovak Painting, Bratislava City gallery, Bratislava, Slovak Republic; 2010 Barter collection, Soda gallery, Bratislava, SR.

Diese zwölf Jahre waren notwendig, um die Ökonomien des Ostens im Sinne der vier kapitalistischen Freiheiten (Freiheit von Kapital-, Waren-, Dienstleistungen- und Arbeitskraftverkehr) neu auszurichten. Juristisch kodifiziert ist dieser Vorgang im sogenannten *Acquis communautaire*, dem Rechtsbestand der EU, der zum Zeitpunkt der Aufnahme aus 20.000 Rechtsakten in 31 Kapiteln bestand und in einem langwierigen Prozedere jeder der neu aufzunehmenden Volkswirtschaften übergestülpt wurde. Verhandelt wurde im Gegensatz zum diesen Tatbestand suggerierenden Terminus „Aufnahmeverhandlungen“ inhaltlich überhaupt nichts. Einzig Fristverlängerungen bei der Umsetzung der durchwegs wirtschaftsliberalen Postulate konnten gewährt werden. So haben sich z.B. Deutschland und Österreich vorbehalten, die Umsetzung des euphemistisch „ArbeitnehmerInnenfreizügigkeit“ genannten (in Wahrheit Arbeitermobilisierung bedeutenden) Kapitels des *Acquis communautaire* schrittweise bis 2011 (bzw. 2013 für Rumänien und Bulgarien) hinauszögern zu können; wie umgekehrt z.B. Polen gewisse Verzögerungen beim Kauf von Grund und Boden durch ausländische physische Personen erwirkte.

Noch lange vor dem rechtlichen Abschluss der Erweiterung wurden folgende drei wesentliche Eckpfeiler der Transformation für die Länder des ehemals kommunistisch regierten Ostens (übrigens auch für die Ukraine und Russland) einer Kapitallogik in die einzelnen Gesellschaften eingeschlagen:

1. Hyperinflation und Schocktherapie
2. Herstellung von Markt
3. Privatisierung und Eigentumstransfer

Hyperinflation und Schocktherapie

Zu Beginn der 1990er Jahre (in Polen bereits 1989) erlebten die Menschen in Osteuropa, wie rasant schnell eine hyperinflationäre Entwicklung sämtliche finanziellen Planungen über den Haufen werfen konnte. Drei- bis vierstellige jährliche Inflationsraten (in Polen, Bulgarien, Rumänien, Slowenien und der Ukraine) sowie eine 40%ige bzw. 60%ige Inflation in Ungarn und der Tschechoslowakei (von 1991 auf 1992) enteigneten all jene, die nichts anderes als ihre Arbeitskraft und ein Sparbuch ihr eigen nannten.¹ Mit einem Schlag waren zwischen 1990 bis spätestens 1994 (in der Ukraine) alle Konsumversprechen aus der kommunistischen Epoche vom Markt genommen, schlicht deshalb, weil die angesparten Geldscheine und Ziffern im Sparbuch nur mehr einen Bruchteil des Wertes aufwiesen, wofür man sie – in einer relativen Mangelgesellschaft – angespart hatte. Die anschließende Schocktherapie, von Weltbank und Währungsfonds minutiös geplant und von deren Managern wie Jeffrey Sachs umgesetzt, nahm diese Enteignungen als Basis für die Herstellung von Dollar- und DM-Konvertibilität der maroden Volkswirtschaften. Idealtypisch passierte dieser Schock in Polen ab 1990: Ein Sozialpakt mit Vertretern der „Solidarnosc“ vereinbarte eine Indexierung der Löhne im Verhältnis zu den Preisen von 0,8 zu 1,0, was einer Reallohneinbuße von 20% entsprach. Staatliche Ausgaben wurden drastisch gesenkt. Ein eigenes Gesetz zum Verbot von Lohnerhöhungen („popiwek“) in Staatsunternehmen trieb die flexibleren Arbeiter in die Privatwirtschaft. Subventionsstop bei Wohn- und Energiekosten sowie Lebensmittel ergänzte das Programm. Die Folge war, dass nach den durch die Hyperinflation vom Markt genommenen Versprechungen auf Produkte die Herstellung der Produkte selbst eingestellt wurde. Zwischen 1989 und 1995 erlebte der Halbkontinent im Osten eine hierzulande unvorstellbare Phase der Deindustrialisierung. Produktionseinbrüche zwischen 70% (für Polen) und 40% (für Tschechien und die Slowakei) veränderten die Situation auf dramatische Weise und fegten die Märkte leer für Importe aus dem Westen und neue, nun von Westkonzernen betriebene Produktionsstätten für den Weltmarkt.

Dieses erste Jahrzehnt der 1990er Jahre hat sozial gesehen die größten Verluste seit dem Zweiten Weltkrieg beschert. Eine UNICEF-Studie aus dem Jahr 1994² macht auf signifikante Erhöhungen der Sterberaten (außer in

Tschechien und der Slowakei) aufmerksam. Ihr zufolge starben allein im Jahr 1993 in Osteuropa (inklusive Russland und der Ukraine) um 1,4 Millionen Menschen mehr als ein Jahr zuvor. Dieser unter dem Begriff „transition mortality“ statistisch erhobene Wert spiegelt wie kaum ein anderer die Brutalität dieser Epoche wider.

Die Herstellung von Markt

Anders als in der kommunistisch-planwirtschaftlichen Regionalpolitik, die oft auf verquere Weise in Form eines Aufbaus von Single Factory Orten Fabriken zu den Menschen brachte, war nach dem Ende der Kommunezeit Mobilisierung angesagt. Diese wurde ebenfalls planvoll betrieben. Ziel waren Flexibilisierung und Segmentierung der als erstarrt begriffenen Gesellschaften. Zentral hierbei war die Herstellung eines Arbeitsmarktes, wie es ihn zuvor nicht gegeben hat. Im Weltbankbericht aus dem Jahr 1995 heißt es dazu: „Beträchtliche Einschränkungen der Arbeitkräftemobilität behindern die Arbeitsmärkte in vielen Reformländern. Die Aufhebung dieser Restriktionen (...) kann die Arbeitsmobilität ankurbeln.“ Und weiter: „Inflexible Löhne können die Umstrukturierung der Beschäftigung unterminieren, selbst wenn andere Märkte gut funktionieren. (...) Vor den Reformen wiesen die ehemaligen Planwirtschaften eine sehr rigide Lohnstruktur auf. Hier verändert sich einiges, doch selbst in einem liberalisierten Umfeld gibt es oft Beschränkungen der Lohnflexibilität, die die Umstrukturierung der Beschäftigung ernsthaft bremsen können. (...) Zu hohe Mindestlöhne begrenzen die Verteilung der Löhne nach unten und verhindern eine Lohnbildung auf markträumendem Niveau.“³

Das von den internationalen Finanzorganisationen vorgegebene und von der EG in Zusammenarbeit mit den schwachen nationalen Eliten umgesetzte Motto lautete: Raus aus der – als entsprechend dekretierten – nicht konkurrenzfähigen Produktion, rein in die nicht finanzierbare Arbeitslosigkeit und damit Herstellung einer industriellen Reservearmee für kommende, neue Investoren. Diese wiederum wurden – entgegen anderwärtiger Beteuerungen – in erster Linie vom extrem niedrigen Lohnniveau, gepaart mit relativ guten handwerklichen Fähigkeiten angelockt. Indiziert man den deutschen Wochen- bzw. Monatslohn im Jahr 1994, als die ersten größeren neuen Investitionen in Osteuropa anstanden, mit 100, dann lag derselbe Lohn in Ungarn bei 10, in der Slowakei – also vor dem Aufbau des größten Autoclusters in Europa – bei 6,6 und in Bulgarien und Rumänien bei 3. Im Klartext: für ein deutsches Unternehmen war die Arbeitskraft Mitte der 1990er Jahre in Ungarn 10 Mal so billig, in der Slowakei 15 Mal so billig und in Bulgarien 33 Mal so billig zu haben wie daheim.⁴ Auch bei der Berechnung der Lohnstückkosten, die die Produktivität der Arbeitskraft inkludiert, kam (und kommt) man als Unternehmer auf eine Differenz, die es betriebswirtschaftlich fahrlässig erscheinen lässt, die daraus resultierende Chance auf Kostensenkung nicht zu nutzen.

Privatisierung und Eigentumstransfer

Als dritten Eckpfeiler der Transformation ist die Privatisierung inklusive (außer in Slowenien) vollständigem Eigentumswandel zu nennen. Grundsätzlich gab es vier Formen der Privatisierung: die direkte Privatisierung durch staatliche Treuhändgesellschaften, die Coupon-Privatisierung, die Versteigerung und die Restitution an vormalige Eigentümer bzw. deren Nachkommen. In den einzelnen Ländern waren unterschiedliche Kombinationen gängig, wobei die Ausnahme Slowenien bereits weiter oben besprochen wurde.

Die großen Deals liefen allesamt über Treuhänd-Privatisierungen, wobei die jeweils herrschende Partei bzw. einflussreiche Person im Staatsapparat nicht selten dazu verführt worden sind, eigene Klientel zu beteiligen. Dem Verkauf von volkswirtschaftlich bestimmenden Unternehmen wie beispielsweise den Skoda-Werken in Tschechien oder den Metallurgiebetrieben in Rumänien war immer auch ein geopolitischer Moment inhärent, ist es doch

von entscheidender Bedeutung, wer zukünftig über den stärksten Teil der Industrie verfügt bzw. wer dabei zu kurz kommt. In Tschechien z.B. wurde dieses Match um Skoda zwischen der deutschen (wo hinter Václav Klaus stand) und der französischen (wofür Václav Havel eintrat) Automobilindustrie zugunsten ersterer entschieden. Wer immer den Zuschlag für die Herzstücke der Industrielandschaft erhielt, das Gros der Privatisierungen war vor dem Beitritt der Länder zur Europäischen Union abgeschlossen. Dies bewirkte auch, dass zukünftige, also heutzutage ausgeschüttete regionalpolitisch motivierte oder sonstige Förderungen (beispielsweise für Aus- und Fortbildungskurse) aus den Brüsseler Töpfen den neuen Eigentümern zugute kommen.

Mangelnde heimische Kapitalakkumulation sowie der Drang westeuropäischen, teilweise auch südostasiatischen Kapitals nach neuen Verwertungsmöglichkeiten im Osten hatten zur Folge, dass nicht nur die Struktur der Eigentumsform (Kapital- statt Kollektiv- bzw. Staatseigentum) sich vollständig transformiert hat, sondern auch die Eigentümerschaft von außen kam. Der Industrie- und Dienstleistungssektor ist in seinen stärksten Branchen fast ausschließlich in ausländische Hände geraten. Im Banken- und Versicherungswesen war dieser Übergang 2002 abgeschlossen. Belgische, österreichische, italienische, französische, deutsche und schwedische Bankhäuser besaßen – nach Bilanzsumme gerechnet – zu diesem Zeitpunkt zwischen 80% und 95% der Banken in Tschechien, der Slowakei, Bulgarien, Estland (99%) und Ungarn. Polen hinkte ein wenig nach und Slowenien bildete mit seiner auch im Bankensektor betriebenen Privatisierungsart des „Workers and management buy-outs“ die Ausnahme (33%). Wer über die Bankenlandschaft verfügt, kontrolliert u.a. den Kreditmarkt und damit auch volkswirtschaftlich heikle Belange. Dies spüren die Länder im Osten seit dem Platzen der US-amerikanischen Immobilienblase und der seither dominierenden Weltwirtschaftskrise auf eindrucksvolle Art.

Die andersgeartete Privatisierung in den postsowjetischen Staaten mit der Herausbildung einheimischer Oligarchen hat damit zu tun, dass dorthin der lange Arm des westeuropäischen ökonomischen Drangs nach Ostens nicht hinreichte und insofern ein Kapitalkonzentrationsprozess innerhalb der neuen Volkswirtschaften (Russland, Ukraine, Moldawien) möglich war. Die Wiederholung der größten Privatisierung in der Ukraine unter Julija Timošenko unmittelbar nach der orangen Revolution im Jahr 2005 hat allerdings vor Augen geführt, wie westliche Interessenten auch bereits neuen privaten Eigentümern gefährlich werden können, wenn sie die politische Elite entsprechend zu beeinflussen in der Lage sind. Das Herzstück der ukrainischen Industrie, der Stahlkocher „Kriworistal“, ist nach der sogenannten orangen Revolution in einer spektakulären Art und Weise seinem in einer früheren Privatisierungswelle zugesprochenen Eigentümer, Viktor Pintschuk, dem Neffen von Staatspräsident Kutschma, wieder weggenommen worden. Eine neue Ausschreibung hat den auf den niederländischen Antillen bilanzierenden Konzern „Mittal“ in die Eigentümerschaft des größten ukrainischen Werks versetzt und ihn nach seiner Fusion mit „Arcelor“ zum weltgrößten Produzenten von Stahl gemacht. Expansion at its best, sozusagen.

Die Krise nach dem Zusammenbruch

Anfang der 90-Jahre des 21. Jahrhunderts hat sich dann für die neuen EU-Mitgliedsstaaten aus dem Osten in liberalen Wirtschaftsfachkreisen der Begriff der „emerging markets“ eingebürgert. Tatsächlich gingen die Industrie- und Beschäftigtenindices im ersten Jahrzehnt des neuen Jahrhunderts in die Höhe, allerdings von katastrophal niedrigem Niveau aus. Übersehen wurde in der kurzfristigen Phase der Euphorie, die mittlerweile durch die Weltwirtschaftskrise längst wieder abgeklungen und in ihr Gegenteil, das Lamento, verkehrt wurde, dass die fremdbestimmte peripherie Anbindung Osteuropas an westliche Interessen von einem stetigen, niemals versiegenden Kapitalfluss von Ost nach West begleitet war. Allein der Stand der Auslandsschulden Ende 2009 von 637 Mrd. Euro⁵ für die acht ex-kommunistischen EU-Beitrittsländer garantiert über die Zinszahlungen regelmäßige Überweisungen von

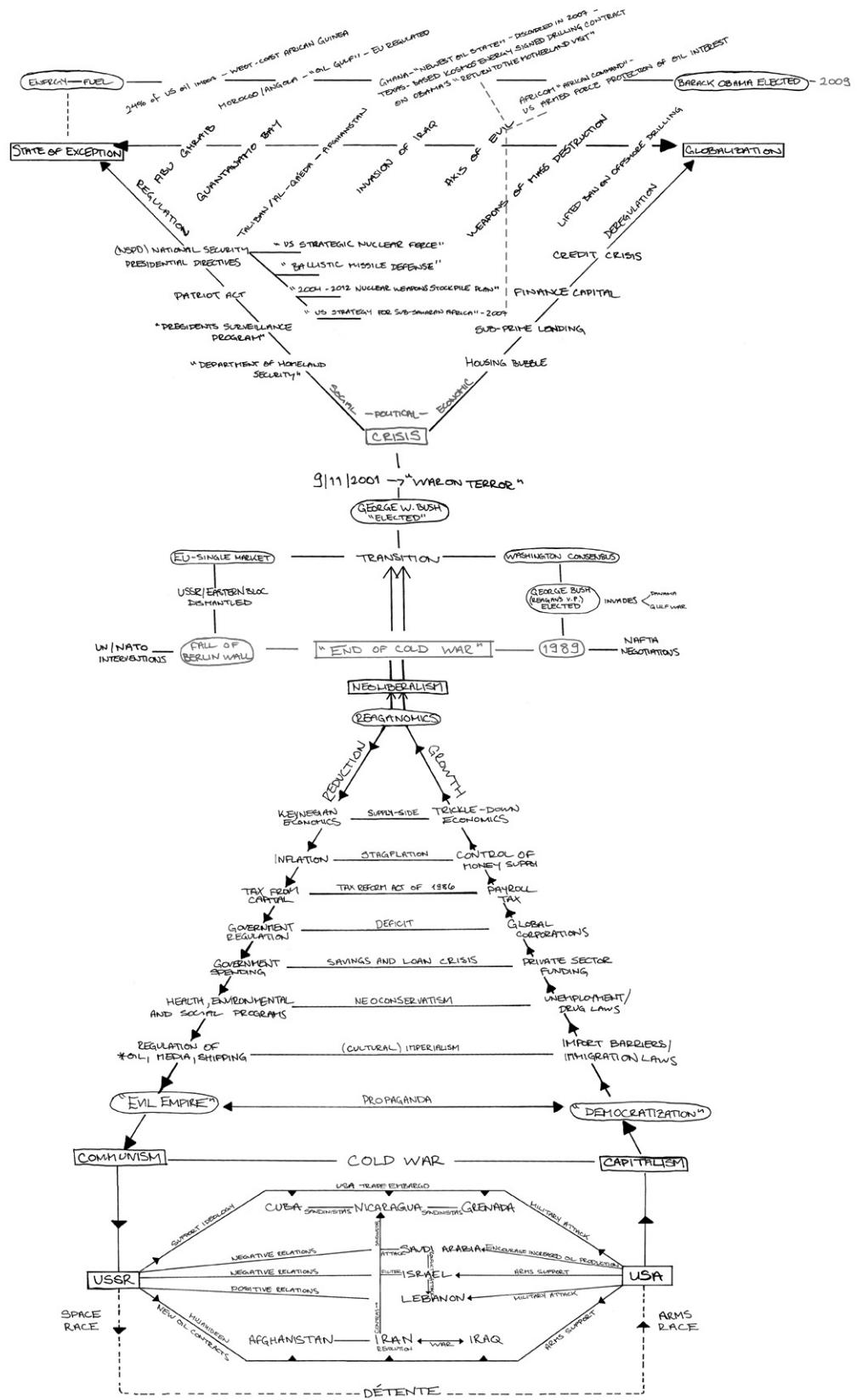
¹ Database des Wiener Instituts für Internationale Wirtschaftsvergleiche (WIIW) sowie nationale Statistiken.

² UNICEF (Hg.), Crisis in Mortality, Health and Nutrition. Economic in Transition Studies (Regional Monitoring Report, Nr. 2, August 1994). Florenz 1994

³ Weltbank (Hg.), Arbeitnehmer im weltweiten Integrationsprozess (= Weltentwicklungsbericht). Washington, Bonn 1995, S. 131

⁴ Vgl. Statistiken des „Wiener Instituts für internationale Wirtschaftsvergleiche“, des „Instituts für die deutsche Wirtschaft“ und von „Pay in Europe“.

⁵ Vladimir Gligorov u.a., Crisis is Over, but Problems Loom Ahead (Current Analyses and Forecast No 5, February 2010) Wien, 2010

Lina Dokuzović, "2009. Beginn der Geschichte oder Ende der Zukunft? Revisiting and (Re-)Writing History – Who Is Celebrating the End of the Cold War and the Fall of the Wall? From an ongoing mapping examining and tracing capital's takeover of space and time for its own implementation

Lina Dokuzović — Beginn der Geschichte oder Ende der Zukunft?
(Začiatok dejín alebo koniec budúcnosti?) Revízia história a jej prepisovania – Kto môže oslavovať koniec studenej vojny a pád múru? Z pokračujúceho mapovania výšetrovania a zaznamenávania prevzatia časopriestoru kapitálom za účelom ich implementácie

Milliardenbeträgen in die Zentralen der westlichen Banken. Die wesentlich darunter liegende Summe kumulierter ausländischer Direktinvestitionen (467 Mrd. Euro)⁶ in die osteuropäischen Länder gleicht die Kapitalbilanz mitnichten aus. Im Gegenteil. In den vor der Weltwirtschaftskrise schwer defizitären Leistungsbilanzen, die 2008 zwischen –3% des BIP (in Tschechien) und –25% des BIP (in Bulgarien) zu liegen kamen (bei fast ausgeglichenener Leistungsbilanz der EU-15), stecken unter anderem die satten Gewinnrückführungen der investierenden Konzerne in die westlichen Zentralen.⁷ In Prozent des gesamten Einkommens an Investitionen gemessen wurden 2008 von Investoren in Slowenien 97,8% der Gewinne in die Konzernzentralen rückgeführt, aus der Slowakei 81,8 %, aus Bulgarien 77,2%, aus Ungarn 71,2%, aus Rumänien 66,3% und aus Polen 63,2%. Aus Tschechien waren es immerhin noch 57,7%, die nicht reinvestiert, sondern im Zuge des freien Gewinntransfers re”patriiert” wurden.⁸

Die Jahre 2008, 2009 und 2010 sind nun von neuerlichen signifikanten Produktionsrückgängen gekennzeichnet. Diese liegen 2009 verglichen mit dem Jahr zuvor in allen neuen osteuropäischen EU-Mitgliedsstaaten (außer Polen mit -4%) beträchtlich über dem EU-15-Schnitt. In Slowenien, Ungarn und Bulgarien fiel die Industrieproduktion 2009 um 17,5%, in der Slowakei und Tschechien um 15% und in den baltischen Republiken zwischen 15% und -6%. Im 1. Halbjahr 2010 setzte sich dieser Trend fort.

Nimmt man das Jahr 1990 als Vergleichsjahr, immerhin das Jahr mitten im vollständigen Zusammenbruch planwirtschaftlich betriebener osteuropäischer Staaten, und vergleicht die Entwicklung des Bruttoinlandsprodukts mit jenem westeuropäischer Zentralräume, so stellt man – angesichts der fortduernden Propaganda ein angebliches Aufholen des Ostens gegenüber dem Westen betreffend – doch erstaunt fest, dass nicht einmal dieses Ziel erreicht worden ist. Und obwohl die statistische Ausgangslage des Jahres 1990 wegen ihrer extrem niedrigen Werte für diese Beweisführung eines Catching-up günstig sein müsste, scheitert sie an der Wirklichkeit. Nur in drei Staaten des ehemaligen Ostblocks entwickelt sich während der vergangenen 20 Jahre das BIP (in konstanten Preisen gemessen) besser als im Durchschnitt der EU-15: in Slowenien und der Slowakei sowie – mit statistischem Vorbehalt, weil hier das Referenzjahr 1989 wäre – in Polen. Alle anderen osteuropäischen Staaten sind im Verhältnis zu Westeuropa weiter zurückgefallen. In Zahlen gegossen sieht diese formale Wachstumsgröße des BIP (die die soziale Differenz freilich nicht wahrnimmt) folgendermaßen aus: Bei 1990 = 100 kommen die EU-15 im Jahr 2009 bei 137,8 zu liegen;⁹ Tschechien (137,3), Estland (137,5), Ungarn (130,6), Rumänien (127,3) erreichen noch einigermaßen die Wachstumsvorgabe aus dem Westen, Bulgarien (119,0) und Litauen (99,2) liegen weit darunter, während die Slowakei (157,0) und Slowenien (155,0) aufgeholt haben. Man halte sich allerdings nochmals vor Augen: die Ausgangslage für den Osten war vergleichsweise hervorragend, war doch 1990 jenes Jahr, in dem der wirtschaftliche und gesellschaftliche Zusammenbruch ein ganzes politisches System mit sich gerissen hatte. Stellt man dem abschließend noch die Entwicklung des BIP in der Türkei in Relation zur Kern-EU, ist auffällig, dass Ankara in den vergangenen zwei Jahrzehnten (bei 1990 = 100 kommt die Türkei im Jahr 2009 auf 190) jenen wirtschaftlichen Aufholprozess gegenüber Brüssel ohne EU-Mitgliedschaft erreicht hat, der den osteuropäischen Ländern versprochen worden war. ●

Von Hannes Hofbauer ist zu diesem Thema erschienen: EU-Osterweiterung. Historische Basis – ökonomische Triebkräfte – soziale Folgen. Wien 2007 (Wien, Promedia Verlag)

Hannes Hofbauer, geboren 1955 in Wien, hat Wirtschafts- und Sozialgeschichte an der Universität Wien studiert. Verleger und Publizist. Seit 1989 bereist er die Länder Osteuropas. Zum Thema ist von ihm im Promedia Verlag der Titel "EU-Osterweiterung. Historische Basis – ökonomische Triebkräfte – soziale Folgen" (Wien 2007) erschienen.

⁶ Gabor Hunya, FDI in den CEEC's under the impact of the global Crisis: Sharp Decline (WIIW-Database on FDI in Central, East and Southeast Europe). Wien 2009

7 vgl. die jährlich veröffentlichten Statistiken der Europäischen Union sowie des WIIW.

8 Gabor Hunya (2009), S. 18

⁹ Vladimir Gligorov u.a., Crisis is Over, but Problems Loom Ahead (Current Analyses and Forecast No 5, February 2010) Wien, 2010, S. x, xi (table II, III)

Toto dielo, ako vizualizácia textuality a teoretickej praxe, formuje platformu pre výskum a analýzu, skúmajúc kontinuity po skončení studenej vojny a páde (Berlínskeho) múru, analyzujúc regióny, ktoré rástli a ktoré, sledujúc rok 1989, boli iba zmenené implementovaním neoliberalného kapitalizmu, ale stále trpia politikami a stratégiami násilného vystavstnenia cez kapitál Prvého (západného) sveta.

As a visualization of a textuality and theoretical practice, forming a platform for research and analysis, this specific work examines the continuities after the Cold War and the Fall of the Wall, analyzing which regions grew, and which, following 1989, were only changed by the implementation of neoliberal capitalism, but still suffer under policies of violent expropriation by First World capital.

Lina Dokouovič je umelkyňa a doktorantka (Ph.D.) na Akadémii výtvarných umení vo Viedni. Jej dielo a výskum, prevažne vo forme sérií diagramatickej vizualizácie teórie, analyzuje mechanizmy prívlastnenia, privatizácie a militarizácie štruktúr, ako sú vzdelanie, kultúra, tele a krajina/zem.

As a visualization of a textuality and theoretical practice, forming a platform for research and analysis, this specific work examines the continuities after the Cold War and the Fall of the Wall, analyzing which regions grew, and which, following 1989, were only changed by the implementation of neoliberal capitalism, but still suffer under policies of violent expropriation by First World capital.

BRUSSELS VERSION OF “DRANG NACH OSTEN”: THE ECONOMIC COLONIZATION OF EASTERN EUROPE (1990–2010)

HANNES HOFBAUER, VIENNA

On May 1, 2004, eight Eastern European countries (and Cyprus and Malta) joined the European Union. On January 1, 2007, Romania and Bulgaria with a short delay, followed. This EU enlargement extended the application of the Brussels legislation to 106 million inhabitants and 1.1 million km². At the time of the publication of this text, there have been ongoing accession negotiations with Croatia. In the case of Macedonia, EU has been reluctant for years due to the averse approach of Greece. Serbia, Bosnia and Herzegovina are to become politically obedient thanks to quick switching between promises and threats. EU has perceived Turkey for years as a strategic back up and thereby holding the country in a waiting room. So far, the EU enlargement project is not completed, it continues.

EU enlargement towards the East completely changed the political map of Europe, which was until then determined mainly by the 1945 Yalta Agreements – West Germany had been joined by 5 new federal states and the political equilibrium changed in favor of Berlin/Brussels disfavoring Moscow; a new economic area, which was previously unconceivable, has been created.

Expansion as a plan

The driving force for the EU enlargement is capital seeking for better conditions and higher profit. In this sense the unionization of Europe, as happening since 1992 Maastricht, through 1997 Amsterdam until 2009 Lisbon has been mainly an economic project. This peripheral economic integration into the EU, which occurred in most of the cases without any objection, required 3 essential factors:

1. *Territorial instability* in a number of accessing countries. After the dissolution of 3 multiethnic states Soviet Union, Czechoslovakia and Yugoslavia, in the early goies at least six out of ten accession-seeking post-communistic countries on the map of Europe were territorially unstable: Estonia, Latvia, Lithuania, Czech Republic, Slovakia and Slovenia. Additionally, there was Cyprus, in the case of which only one part of the country is loyal to Brussels.
2. *Weak, almost non-existing political elites* in the respective countries. Unlike in East Germany where the fallen communist government apparatus had been replaced by surplus West German intelligence and despite the said federalism, the entire development had been directed by Bonn, the rest of the post-communistic countries lacked quality and educated personnel. For example in Poland, the essential country of the EU enlargement, 5 governments exchanged between the years 1989 and 1993. Maziowiecki, Bielecki, Olszewski, Pawlak and Suchocka in the said political environment were nothing more than display figures for the actual characters holding the macroeconomic steering wheel of the country, which in the case of Poland was Jeffrey Sachs, the IMF man and his political right hand, the neo-liberal intellectual Leszek Balcerowicz. Prague castle had been taken over by a blue-eyed poet Václav Havel, political light weight, and his supporter Austrian duke Karel Schwarzenberg, who were helpless against the pressure of the German Volkswagen groups. The countries suffering from territorial disintegration were in disadvantage vis-à-vis enlargement-seeking Brussels.
3. The third factor influencing the smooth course of peripheral integration (together with the aforementioned time exceptions) was a non-existing alternative option. Within the first five years of the 90s there was virtually no other option than EU integration. In Russia, Boris Yeltsin was consistently working on disintegration of his own country and other possible partnerships were blocked due to an *international embargo* from Washington and Brussels. Accordingly, commercial relations with Libya, Iraq and Yugoslavia (lead by Serbia) were prohibited. Eastern European countries were involved in lively business relations with these three countries on the basis of a barter or dollar exchange outside of the framework of Council for Mutual Economic Assistance. International embargos were marginal for the economies of countries like Germany, but they were destructive for the economies of countries like Romania, Bulgaria or Hungary, which was emphasized on numerous occasions by the prime ministers of the countries at the UN headquarters.

coalition of former communists and Christian conservatives used, unlike the governments of other countries, a privatization method that gave the employees and the managers of the privatized company a pre-emption share purchase right. Thanks to this form of privatization called “Workers’ and Management Buy-out” two state social funds have been created. Slovenian privatization enhanced the Tito middle class and furthermore, generated finance for social services. Naturally, this was possible only thanks to a special form of ownership within the framework of the company management and formal ownership by the employees, which had been in place since the Titoist era. Western politicians and mass media criticized all three forms of national independence; Iliescu and Mečiar were labeled as nationalists or as creatively named by Swiss paper Neue Zürcher Zeitung “Nationalkommunisten” – national communists.

3. The third factor influencing the smooth course of peripheral integration (together with the aforementioned time exceptions) was a non-existing alternative option. Within the first five years of the 90s there was virtually no other option than EU integration. In Russia, Boris Yeltsin was consistently working on disintegration of his own country and other possible partnerships were blocked due to an *international embargo* from Washington and Brussels. Accordingly, commercial relations with Libya, Iraq and Yugoslavia (lead by Serbia) were prohibited. Eastern European countries were involved in lively business relations with these three countries on the basis of a barter or dollar exchange outside of the framework of Council for Mutual Economic Assistance. International embargos were marginal for the economies of countries like Germany, but they were destructive for the economies of countries like Romania, Bulgaria or Hungary, which was emphasized on numerous occasions by the prime ministers of the countries at the UN headquarters.

Pillars of Transformation

From the economic point of view, the EU enlargement had been finalized before the accession of the new member countries. The time period between 1989/91 and 2002 EU summit in Copenhagen, which set a date for accession of the first ten candidate countries on May 1, 2004, has been perceived as a phase of transformation. These twelve years were necessary in order to introduce the Eastern European economies to the spirit of the four freedoms determining capitalism – free movement of capital, goods, workforce and services. From the legal standpoint, this story has been told in “Acquis communautaire”, the legislative basis of the EU, which at the time of the accession of new member states consisted of 20 000 laws and in 31 chapters has been by a lengthy process applied to the national economy of each of the accessing countries. Despite the used term “accession negotiations” the content of the legislation had not been discussed.

The only matter that was subject to discussion was the time frame of deadlines for the pursuit of economic-liberal postulates. For example Germany and Austria, in the Acquis communautaire chapter on free movement of workforce, euphemistically named „ArbeitnehmerInnenfreiheit“ (free translation: freedom of workers in fact meaning mobilization of workers), postponed the deadline of several steps to 2011 (for Bulgaria and Romania to 2013). On the other hand, Poland also managed to postpone the deadline in the chapter about the purchase of the land property by foreign natural persons.

Long before the legal framework of the EU enlargement has been set, the post-communistic countries (including Ukraine and Russia) set 3 pillars of transformation following the logic of capital:

1. Hyperinflation and shock therapy
2. Establishment of market
3. Transfer and privatization of property

Hyperinflation and shock therapy

In the early 90s (in Poland already in 1989), the Eastern Europeans learned how quickly hyperinflation changes all personal financial plans. Three to four digits inflation rates (in Poland, Bulgaria, Romania, Slovenia and Ukraine)

as well as 40% to 60% inflation in Hungary and Czechoslovakia (between 1991 and 1992) expropriated everyone who didn’t own more than his own workforce and a savings book.¹

Between 1990 and 1994 (in Ukraine) all the promises of the communistic era about consumerism were dismissed by a single move simply because the value of money saved and deposited on the saving books was just a fragment of their original value. Within the terms of the upcoming shock therapy, which was word by word planned by institutions such as the World Bank and IMF and realized by managers such as Jeffrey Sachs, was this expropriation perceived as the basis for creation of dollar and mark convertibility of the sick economies.

Typically, this shock occurred in Poland in 1990: within the framework of the social agreement with the representatives of Solidarność an indexation of salaries to the prices in the rate of 0.8 to 1.0 was agreed. This corresponded to a 20% decrease of the real salaries. State expenses were drastically limited. A law on prohibition of salary increase in state-run firms („poprawka“) had been adopted, which motivated the more flexible state employees to leave their jobs for the private sphere. Cut of housing and energetic subsidies, as well as food subsidies only completed the said program. As a consequence all the communist promises for consumption were revoked from the market by hyperinflation, and thus the possibility of the purchase and later the production itself was discontinued. Between 1989 and 1995 the east half of the continent went through a phase of deindustrialization unimaginable for Western Europe. Shortfalls of production between 70% (in Poland) and 40% (in the Czech Republic and Slovakia) dramatically changed the situation and emptied markets for import from the West and for import from new producers, now owned by Western concerns, producing for the world market. The first five years of the 90s meant from the social point of view the greatest loss since World War II. A UNICEF Study from 1994² points out a major increase in mortality (except the Czech Republic and Slovakia). According to this study in 1993 in Eastern Europe (including Russia and Ukraine) 1.4 million more people deceased than in the previous year. This statistical value was named “transition mortality” and it itself best reflects the brutality of this era.

Market establishment

Different from the communistic regional policy, which has been practiced within the framework of planned economy in the form of development of single factory plants – the factory “came” to the people, not the other way round, towards the end of the term, the governments announced mobilization/mobility. This was also realized in a planned manner. The objective was flexibilization and segmentation of the society, which was considered stagnant. The main idea was to establish a labour market, which did not exist before. The World Bank Report from 1995 states (translation from the original text published by its author in German): “Serious limitation of mobility of the workers impedes the work market in several reforming countries. Abandonment of these restrictions (...) may enhance the work mobility.” And further: “Fixed salaries may impose a threat on restructuring of hiring, even if other markets work well. (...) Before the reforms, the reforming countries were showing very rigid salaries structure. Here a lot is being changed but even in liberalized conditions there are restrictions of salary flexibility, which may seriously hinder restructuring of hiring. (...) Extensive high minimum salaries are restricting the division of lower level salaries and they restrict creation of the salaries at the market level.”³

A Slogan set by international financial organizations and used by the EU in cooperation with the weak national elites was: “Remove the competition incapable production (naturally, with the respective declarations present),

1 Database Wiener Instituts für Internationale Wirtschaftsvergleiche (WIWIW) for national statistics.

2 UNICEF (Hg.), Crisis in Mortality, Health and Nutrition. Economic in Transition Studies (Regional Monitoring Report, Nr. 2, August 1994). Florence 1994

3 World Bank (Publisher.), Arbeitnehmer im weltweiten Integrationsprozess (=Weltentwicklungsbericht). Washington, Bonn 1995, p. 131

bring on the unfinanceable unemployment together with the creation of industrial reserve army for new upcoming investors. The investors were incentivized in the first place by extremely low level of wages (despite their own assurances that it's not like that) and relatively good manual skills. If we index a weekly wage or monthly salary in Germany in 1994 with 100, than at the time of the first bigger investments in Eastern Europe it was 10 for the same work in Hungary, 6.6 in Slovakia before the biggest automobile cluster has been developed there and 3 in Bulgaria and in Romania. It means that for a German company the work force was 10 times cheaper in Hungary, 15 times cheaper in Slovakia and 33 times cheaper in Bulgaria as back home in Germany.⁴

Calculation of wage expenses per unit labour costs, taking into account the productivity of the workforce, shows that an entrepreneur was gaining (and still is gaining) such a difference that not making use of it would mean to run off the business.

Privatization and transfer of the assets

The third pillar of transformation was privatization including the major change of understanding of the concept of private ownership (excluding Slovenia). Privatization occurred in four possible forms: (i) direct privatization through state trust companies, (ii) coupon privatization, (iii) auction and (iv) restitution to the former owners or their heirs. In several countries a mix of these forms was common with Slovenia as the only exception.

Big transfers generally occurred through the state trust companies; while the political parties and/or influential persons of the state were often lead to assist their own clientele. Sales of the important national companies such as Škoda Automobiles in the Czech Republic or metallurgic plants in Romania have been assisted also by the geopolitical situation as it is very important who will be in charge of the strongest industries of each national economy or who will be stolen from. For example in the Czech Republic the struggle for Škoda between the German automobile industry (supported by Václav Klaus) and the French automobile industry (supported by Václav Havel) was decided in favor of the former. Regardless of who acquired central parts of the industrial production, a large part of privatization has been closed before the countries joined the EU. This in result means, that a greater amount of future subsidies and grants payable from Brussels, motivated by the regional politics or otherwise (such as educational courses), is, or will be, payable to the new mostly foreign owners. Insufficient national accumulation of capital, as well as prompting by the Western European and partially by the East Asian capital after new possibilities of profit on the East, resulted in a complete transformation of the structure of the ownership (capital ownership instead of collective or state ownership) but also that the new owners came from outside. The most powerful branches of industrial as well as service sectors ended up solely in foreign hands. In the banking and insurance sectors this transfer was completed in 2002. Belgian, Austrian, Italian, French, German, and Swedish banks owned in this time frame around 80% to 95% of the bank capital in the Czech Republic, Slovakia, Bulgaria, Estonia (99%) and Hungary. Poland fell a little behind and Slovenia was an exception having its aforementioned „workers and management buy-outs“ model (33%). The firms controlling banking are also in charge of loans, and thus in charge of sensitive national economical interest. This has been significantly influencing the countries in the East since the crash of the American real estate bubble and the continuing world economic recession after 2008.

A different kind of privatization in Post-Soviet republics resulted in the creation of national oligarchs and therefore the long arm of the Western European economic prompting to the East did not reach here in such a great extent. This enabled the new national economies (Russia, Ukraine, Moldova) to concentrate the capital in domestic hands. The rerun of the biggest privatization process in Ukraine under the rule of the prime minister Yulia Tymoshenko shortly after the Orange Revolution in

2005 directly proved how unstable can the newly acquired ownership be if it's in the interest of the West and if it can appropriately influence the domestic political elite. The heart of the Ukrainian economy, the steel plant Krivoristal, was taken shortly after the Orange Revolution from the originally designated owner in the previous privatization wave, nephew of president Kuchma, Viktor Pinchuk. After the new tender, the biggest Ukrainian enterprise was transferred to the hands of a concern called "Mittal" incorporated in Netherlands Antilles, which after the merger with "Arcelor" became the world's biggest producer of steel. Expansion at its best.

Crisis after the collapse 2008

In the early 2000s the new members of the EU from the East, started being referred to as "emerging markets". And truly they were indicating a growth in the economy and in the employment in the first five years of the new century, but they started from outrageously low values. In the short-term phase of euphoria that was extinguished in the mean time and replaced by complaining, it has been left unnoticed that the Eastern European connection to the Western interest governed from abroad has been connected to the ongoing decrease of capital from the East to the West. Only the foreign debt of the 8 post-communistic members of the EU itself in the amount of EUR 637 billion as of the end of 2009⁵ guarantees regular income of billions of Euros and Dollars to Western banks through the interest rate. Significantly lower amount of cumulated western direct investments (EUR 467 billion)⁶ in Eastern European countries in no case equals out the set balance. To the contrary, the current account before the world recession, which amounted in 2008 to -3% of GDP (in the Czech Republic) and to -25% GDP (in Bulgaria), were at most influenced by transfers of high profits of the investing concerns to western banks.⁷ From the amount of total profits gained from the investments the following amounts have been transferred, so called "repatriated" by the investors to their respective bank accounts without reinvestment: 97.8% of the profits in Slovenia; 81.8% in Slovakia; 77.2% in Bulgaria; 71.2% in Romania; 66.3% in Poland; 57.7% in the Czech Republic.⁸

In the years 2008, 2009 and 2010 production has been lowered significantly. This was the case in 2009 in comparison with the previous year in all the new Eastern European members of the EU (with the exception of Poland -4%). Production figures fell far below the average of the "old" EU-15. In Slovenia, Hungary and Bulgaria the economic production fell by 17.5%, in Slovakia and in the Czech Republic by 15% and in the Baltic republics between 15% and 16%. In the first 6 months of 2010 this trend continued in the same manner.

If we compare it with the year 1990, the year of the total break down of the planned economies of the Eastern European states and if we compare it with the development of the GDP of central Western European economies, we find out that with respect to the continuing propaganda about alleged catching up with the West, surprisingly the objective has not been reached. And despite the fact that the data from 1990 was favorably set – due to their extremely low values – like a statistical basis to prove this "catching up", in reality this argumentation is falling apart. Only in three states of the former "Eastern block" the GDP has been developing better in the past 20 years (measured in constant prices) than the average of the EU-15: in Slovenia and in Slovakia, as well as, solely statistically, because the reference is the year 1989 – in Poland. All the other Eastern European states fell behind in comparison to Western Europe. This formal growth of the GDP (naturally, without taking into account the social differences) is as follows: If we index 1990 = 100, then EU-15 in 2009 was 137.8;⁹ Czech Republic (137.7), Estonia (137.5),

Hungary (130.6), Romania (127.3) were more or less intact with the growth set by the West; Bulgaria (119.0) and Latvia (99.2) are situated deep under their numbers, while Slovakia (157.0) and Slovenia (155.0) have improved. Once again it needs to be emphasized: the starting position for the growth of the East is 1990 while the political and social break down took down a whole social system. If we consider the development of the GDP in Turkey and if we compare it with the EU, it is apparent that Ankara in the previous 20 years (in 1990 = 100, Turkey had 190) without membership in the EU recorded the economic growth that Brussels promised to the Eastern European countries. ●

Regarding the topic Hannes Hofbauer published: EU-Osterweiterung. Historische Basis – ökonomische Triebkräfte – soziale Folgen. Vienna 2007 (Wien, Promedia Verlag).

Hannes Hofbauer, born in 1955 in Vienna, studied Economic and Social History at the University Vienna. He is publisher and journalist. Since 1989 travelling/visiting Eastern European countries. On the topic was 2007 by Promedia (Publishing House) released "EU-Osterweiterung. Historische Basis – ökonomische Triebkräfte – soziale Folgen" (Vienna 2007).

4 Statistics of Wiener Institut für internationale Wirtschaftsvergleiche, Institut für die deutsche Wirtschaft, as well as „Pay in Europe“

5 Vladimir Gligorov o.i. Crisis is Over, but Problems Loom Ahead (Current Analyses and Forecast No 5, February 2010) Vienna, 2010

6 Gabor Hunya, FDI in den CEECs under the impact of the global Crisis: Sharp Decline (WIIW-Database on FDI in Central, East and Southeast Europe). Vienna 2009

7 Statistics of the EU, annually published, as well as WIIW

8 Gabor Hunya (2009), p. 18

9 Vladimir Gligorov, Crisis is Over, but Problems Loom Ahead (Current Analyses and Forecast No 5, February 2010) Vienna, 2010, p. x, xi (table II, III)

IRWIN — Was ist Kunst (What is Art), Tbilisi (2007)
Ilfochrome, 2007 Photo: Bojan Radovič

Vo svojom diele *Was ist Kunst (What is Art?)*, Tbilisi (2007) – Čo je Umenie? Tbilisi (2007), ktoré bolo uskutočnené v spolupráci s gruzínskou armádou, skupina IRWIN ďalej rozvíja svoj projekt umeleckých intervencii a spolupráce s jednotlivcami a skupinami, ktorí inak nie sú zaradené do inštitúcie umenia. Vo svojom diele IRWIN apropiuje tie priestory, miesta, štruktúry a inštitúcie, ktoré sú považované v reľači súčasnému umeniu ako cudzie, za účelom performovania súčasného umenia v politickej „árene“. O čom tento projekt je? Určité teleso z „vonnejška“ inštitúcie súčasného umenia (v tomto prípade armáda) je apropiované týmto umeleckým projektom, a tým sa z tohto stáva interná súčasť súčasného umenia. Táto apropiácia je opakom situácie typickej pre dnešné súčasné umenie, keď sú diela, umelci/kyne a inštitúcie kupované, privatizované a komercionalizované.

Was ist Kunst (What is Art?), Tbilisi, sa historicky zaraďuje k omnoho širšiemu rozsahu projektov IRWINa, ktoré táto skupina zrealizovala v rámci kolektívnu známeho ako *Neue Slowenische Kunst* (Nové Slovenské Umenie), alebo NSK, ktoré IRWIN založili v 1984 spolu so skupinou Laibach a divadelnými a dizajnerskými skupinami tohto obdobia. NSK fungovalo od začiatku ako antagonistická sila na poli umenia, požadujúc jasné politické pozície v rámci umeleckej inštitúcie. V 1980tych rokoch to bol komunistický štát, kto hegemonizoval avant-gardistické umenie, a to nastolením komunistickej elity ako jedinej možnej avantgardy. Preto bolo dobové umenie v Slovinsku tohto času apolitickej záležitostou a obaja, IRWIN a NSK, vyplnili oblasť slovinského súčasného umenia politickým obsahom.

Po páde Berlínskeho múru v 1989 a množení sa nových štátov v Európe, sa kolektív NSK a IRWIN rozhodli posunúť svoj záujem na preskúmanie štátu a formovanie priestoru v novej Európe. NSK pripísali ďalšiu operatívnu úlohu, a to jeho proklamovaním ako „Štátu-v-čase“ („State-in-Time“). Ako taký bol NSK skutočne situovaný v čase a nechránený stabilným územím. Presne tak boli uvedené aj reálne štátne insignie: štátny pas, štátna vlajka, atď. Výsledkom bolo, že IRWIN sa transformovali ako umeleckí reprezentanti NSK Štátu-v-čase a, keď boli niekomu pozvaní, požadovali aj vyvesenie štátnej vlajky NSK a jej stráženie vojakmi – tak ako sa to bežne deje v prípade štátnej návštavy iného štátu. Vlajka NSK Štátu-v-čase je kombinávania rôznych vizuálnych elementov kolektívu NSK. Je na nej prezentovaný mix umelecko-historických znakov, obzvlášť Maljevičov križ, a gýcovo populistickej polovníckej trofeje zvierat. NSK ako umelecký (umely) štát si užíva parazitický vzťah voči normálnym štátom.

Pri vykonávaní scény „Stráženie vlajky NSK Štátu-v-čase skutočnými vojakmi“, je táto situovaná medzi umenie a armádu. Projekt prezentuje paradoxnú subverziu skutočnej armády – alebo ide o opak? Scény sú vždy organizované v spolupráci s miestnymi umeleckými inštitúciami a príslušnou (národnou) armádou centrálou. Po prvej východiskovej realizácii projektu v Tirane v roku 1998 nasledovalo jeho opakovanie v Prahe, Záhrebe, Ríme, Cetinje, Grazi (Stájerský Hradec), Kyote, Prištine, Biškeku a v Sarajevo. Performatívny aspekt každej fotograficky zdokumentovanej scény je vždy zložený zo štyroch vojakov národného armády strážiacich NSK vlajku. Vojaci nie sú len „pridaní“ k NSK vlajke, ale doslova re-apropriovali, keďže na rukáve nosia pásku s križmi a stojia pred/pod vlajkou v pozore jednu až dve hodiny. Dôležitá je aj ich lokalizácia; musí to byť verejný priestor, námestie, atď., a väčšinou je spojená s mestom, kam je skupina IRWIN pozvaná vystaviť ďalšie umelecké diela.

V Tbilisi neboli vojaci povolaní strážiť vlajku, ale choreografovaní do scény – tableau vivant, kde je napísané: „WAS IST KUNST?“. Napriek tomu, že projekt involuje skutočných vojakov, je nahodený určitou surrealistickej dimensiou, keďže svoju ultimatiwnú moc nadobúda cez komponenty lingvistickej artikulácie. Je to jeho názov, ktorý potvrzuje, že ide o skutočných vojakov.

(Autorkou textu je Marina Gržinić. Prevzaté z katalógu výstavy „EUROPE: In between DOCUMENT and FICTION. Erich Lessing's Photographs from Post-World War II Europe EXPANDED“)

Dôvodov pre výber a zaradenie tohto diela do projektu o kolonialite a post-kolonializme v stredoeurópskom priestore bolo viac: skupina IRWIN pochádzala z tohto priestoru, v rámci projektu NSK Štát-v-čase zameranie sa na konštrukciu inštitúcie štátu so svojou represívou ideologickou mašinériou a jeho reprezentáciu (opísanú v predchádzajúcom teste); ale hlavne z dôvodu spochybnenia geografickej determinácie napr. stredoeurópskeho priestoru – cez konjunkciu týchto dvoch pojmov *Was ist Kunst* – *Der Drang nach Osten* myslí tento priestor nielen územne, ale aj v rámci ekonomických (kultúrnych) záujmov a determinantov.

IRWIN, založený 1983 v Ljubljane, Slovinsko, je kolektív zložený zo slovinských umelcov Dušan Mandič, Miran Mohar, Andrej Savški, Roman Uranjek a Borut Vogelnik. IRWIN bol aj spoluzačitateľmi NSK v 1984.
<http://en.wikipedia.org/wiki/IRWIN>

In its work *Was ist Kunst (What is Art?)*, Tbilisi (2007), which was realized in collaboration with the Georgian Army, the group IRWIN continues its project of artistic interventions and collaboration with individuals and groups that do not belong to the institution of art. In its work, IRWIN appropriates those spaces, places, structures and institutions that are seen as foreign to contemporary art in order to perform contemporary art in a political venue. So what is at stake in this project? A certain entity "outside" the institution of contemporary art (in this case the army) is appropriated by the art project and made an internal part of contemporary art where works, artist and institutions are bought, privatized and commercialized.

Was ist Kunst (What is Art?), Tbilisi belongs historically to a much wider range of projects by IRWIN that the group has realized within the collective known as *Neue Slowenische Kunst* (New Slovenian Art) or NSK, which IRWIN established 1984 together with the band Laibach and theatre and design groups from that period. NSK functioned from the outset as an antagonistic force in the field of art, demanding a clear political positioning within the art institution. In the 1980s it was the communist state that hegemonized the field of avant-garde by imposing its communist party elite as the only avant-garde. Therefore, contemporary art in Slovenia at that time was a depolitized affair, and both IRWIN and NSK reinvented the Slovenian contemporary art field with political content.

After the fall of the Berlin Wall in 1989 and with the proliferation of new states in Europe, the collectives NSK and IRWIN decided to shift their interest to researching the State and the formation of space of the new Europe. To NSK they assigned a further operative role, proclaiming it a "State-in-Time." As such, NSK was virtually situated in time and exposed without a fixed space. Even so, it issued a real state insignia: the passport of the State, the flag of the State, etc. The result was that IRWIN transformed themselves into artistic representatives of the NSK State-in-Time and, when invited, they asked that as such the NSK state flag be guarded by soldiers – as is normally the case when state representatives come to visit another state. The NSK State-in-Time flag was combined with the basic visual elements of the NSK collective. It presents a mixture of art-historical elements, notably the Malevich cross, and of kitschy and populist animal hunting trophies. NSK as an art-state enjoys a parasitic relationship with normal states.

When the *tableau vivant* "Guarding of the NSK State-in-Time flag by real soldiers" takes place, it is situated between art and army. The project presents a paradoxical subversion of the real army – or is perhaps the opposite the case? The *tableau vivants* are always organized in collaboration with local art institutions and the respective (national) army headquarters. Following the projects initial realization in Tirana 1998, it was repeated in the following cities: Prague, Zagreb, Rome, Cetinje, Graz, Kyoto, Prishtina, Bishkek and Sarajevo. The performative aspect of each photographically documented *tableau vivant* always consists of four national soldiers who guard the NSK flag. The soldiers are not just "added" to the NSK flag, but literally re-appropriated, as they have to wear armbands bearing crosses and stand still in front of the flag for one or two hours. The location is important; it must be a public space, a square, etc., and is usually linked to the place where the group IRWIN is invited to display an additional artwork.

In Tbilisi the soldiers did not engage in guarding the flag, but they were choreographed in a *tableau vivant* that read: "WAS IST KUNST". Although it involves real soldiers, the project is tainted by a certain surrealist dimension, as it always gets its ultimate power from the linguistic articulation. The caption states that the guards are actual army soldiers.

(Text by Marina Gržinić from the catalogue for "EUROPE: In between DOCUMENT and FICTION. Erich Lessing's Photographs from Post-World War II Europe EXPANDED", 2009)

Reasons for involving this artwork in this exhibition about coloniality and post-colonialism within the Central European space are several: on one hand of the origin of IRWIN within this space, on the other because of its focus/representation, within the NSK State-in-Time, on/of the constructed institution of the state with its repressive ideological machinery (as described in the aforementioned text); but essentially in terms to question geographical determinations, as in case of Central European space – through, or within, the conjunction of this two terms *Was ist Kunst* – *Der Drang nach Osten* to think this space not only in spatial, but economical (cultural) terms/interests, as well.

IRWIN, founded in 1983 in Ljubljana, Slovenia, is a collective of Slovenian artists Dušan Mandič, Miran Mohar, Andrej Savški, Roman Uranjek, and Borut Vogelnik. IRWIN was also a cofounder of NSK in 1984.
<http://en.wikipedia.org/wiki/IRWIN>

HOLÁ SLOBODA: VIDEO V TROCH ČASTIACH, PIATICH SEKVENCIÁCH A SIEDMICH ZÁBEROCH

MARINA GRŽINIĆ

Mojím zámerom je preskúmať súčasnú úlohu kapitálu pri deregulovaní všetkých sociálnych procesov. Jediným a prvým záujmom kapitálu je produkovať pridanú hodnotu, profit. Je to možné vidieť všade dookola. Je to úplne evidentné v bývalých krajinách východnej Európy, na rozdiel od „klasických“ krajín Zapadu: na Západe je to súčasťou systému alebo sa to odohráva skryto. My vo východnej Európe sme takpovediac „privilegovaní“, paradoxne, keďže vidíme tieto historicke procesy kumulácie kapitálu brutálne OPAKOVAJÚ prievo pred očami, a preto môžeme pozorovať, čo sa dialo a ako sa to dialo v minulosti na Západe. Kapitalizmus nie je o lepšom živote; je o procese deregulácie a o zintenzívnenom privatizovaní, zotročovaní, diskrimináciu a využívaní. Avšak, jasne verifikovať tento trvalý proces nie je celkom prirodzené; samozrejme, keďže je to zakryté niekoľkými maskami kapitalistickej retóriky a „vynaliezavo emancipačnými“ travestiami kapitálu.

Začnem nasledovnými vyhláseniami, ktoré som vypracovala spolu so Sebastianom Lebanonom: „Kapitál sám seba neustále zhodnocuje používajúc finančné krízy a mechanizmy strachu a kontroly/pozorovania, ktoré produkujú zintenzívňujúcu sa homofóbnu spoločnosť. Týmito stratégiami sa ďalej produkuje scudzovanie a subjekty sú nútene utiekať sa do izolácie podmienenej týmto strachom. Výsledkom je permanentný výnimočný stav, ktorý robí spoločnosti sterilnými, nespôsobilými myslieť alternatívne, a preto ich transformuje do spoločnosti mŕtvy politicky. Tento stav produkuje stratu zamestnania, strach z migrantov a z rôznorodosti. Čiže, zhodené na záver, kríza funguje ako základný regulátor života/žitia a je daleko vzdelaná od oslabovania kapitalizmu ako svetového poriadku.“¹

Kapitál sa neustále zhodnocuje sám, vytvarajúc dojem progresivity, pokrokovosti a pohybu do budúnosti, napriek tomu, že nás v podstate dostáva späť do predošlých období otrokárstva.

Pracuje prostredníctvom rôznych mechanizmov a súčasná finančná kríza, ktorá je dôsledkom procesu financializovania kapitálu, je iba jedným z nich. Strach je takisto inkluďovaný v týchto procesoch – strata zamestnania, byť vytlačený/á zo sociálno-politickejho priestoru každodenného neoliberálneho života, byť marginalizovaný/á, segregovaný/á a vylúčený/á z právneho poriadku, a preto je človeku znemožnené verejne hovoriť a formuľovať požiadavky útociace na využívanie; naopak, stále je od nás požadované, aby sme boli „trpežliví“ a rozumní a v tichosti akceptovali vydieračské podmienky a neustály dohľad/sledovanie. Všetky tieto mechanizmy produkujú homofóbnu spoločnosť – spoločnosť, ktorá je proti každému, kto nie je „ticho normálny“, neakceptuje využívanie vysokých systémov pracovania, myslenia a života. Jedným z dôsledkov je, že spoločnosť sa stáva sterilnou a mŕtvou politicky, keď lúdia už viac nie sú schopní rozmýšľať o hocakých alternatívach.

Kapitál sa sám produkuje a reprodukuje cez ekonomicke, sociálne a politické disruptie a za pomoci vedy a nových mediálnych technológií. Už koncom 70. rokov 20. storočia Christopher Lasch proklamoval, že predstava technologického predurčovania (technological determinism) – slepej viery v technológie – je základom všeobecného chápania hospodárskych a technologických revolúcií.² Pri tom všetkom, argumentoval, si musíme byť vedomí toho, že nové vynálezy, nové procesy a nové zavedenia vedeckých objavov neznamenajú zmeny k lepšiemu v rámci produkcie. Technológia je v procesoch produkcie použitá len v rámci jej zefektívnenia, zracionálizovania a vyprodukovania ešte vyšej pridané hodnoty, ale nie preto aby zlepšila naše životy a pracovné podmienky. A ak sú tieto vynálezy nasadené v procesoch reprodukcie, tak potom len v záujme novej organizácie pracovných procesov (to znamená: ešte väčšie využívanie cez racionálizáciu

a zefektívnenie). V týchto podmienkach sú technologicke zmeny absorbované do už existujúcich sociálnych kapitalistických štruktúr. Preto, podľa Lascha, technologicke vynálezy, na miere vzdialené od revolucionalizovania spoločnosti, primárne posilňujú existujúce privilégiá a apropiáciu pridané hodnoty kapitálu.³ Je to vlastne paradox – efektivita technológií nakoniec podporuje iba tých, ktorí organizujú produkciu v mene extrahoffania vyššieho profitu – kapitalistov a vysoko-postavených manažerov.

Dnešný kapitalizmus je čistá biopolitika (biopolitics), čo je radikálna inštitucionalizácia kontroly a podrobenia si života/žitia ako takého. Súčasný kapitalizmus je o priamom pôsobení na život ako taký a intervencii doň. Táto situácia, to je môj názor, musí byť re-politizovaná – jej zintenzívnenie priniesie zmeny v spôsobe riadenia života, ktoré je možno pozorovať historicky aj súčasne za hranicami Prvého kapitalistického sveta. Tieto spôsoby sa už viac nenazývajú biopolitika, ale nekropolitika (necropolitics).⁴

Čo tým chceme povedať? Aký je rozdiel medzi biopolitikou a nekropolitikou? Biopolitika je horizontom zartikulovania súčasných kapitalistických spoločností z pozície tzv. politiky života/žitia, kde život/žitie (a nezáleží na tom či ide o Agambenov Holý život⁵, alebo už život sformovaný) sa chápe ako nulový stupeň intervencie každej jednej politiky do súčasných spoločností. Ale dnešná pridaná hodnota kapitálu je založená na kapitalizácii smrti (latinsky: „necro“). Vo svojom texte „Necropolitics“ Achille Mbembe diskutuje túto novú logiku kapitálu a s ním spojenú demarkáciu svetových zón, založenú na mobilizácii vojnovej mašinerie.⁶ Mbembe požaduje, aby bol koncept biopolitiky, z dôvodu vojnovej mašinerie a výnimočného stavu ako hlavných pilierov logiky fungovania súčasných spoločností, vymenovaný za koncept nekropolitiky; t. j. politiky, ktorá riadi život cez produkciu smrti. V tomto zmysle by sa mala chápať aj vojna na Balkáne v 90. rokoch. Keď si vezmem Srebrenicu, Holokaust rokov 90. rok, kedy bolo vyvraždených 8000 muslimov, medzitým čo medzinárodné vojenské sily postávali vedľa tvrdiac: „My nemôžeme intervenovať, toto nie je naša vina, my tu môžeme iba monitorovať, ale urobiť nemôžeme nič.“ Toto je možné jasne pomenovať ako nekropolitický spôsob rozmnýšľania medzinárodného práva suverenity. Nechať zomrieť tisíce a nechať žiť tých, ktorí si to v danej situácii mohli dovoľiť, predsa nechajúc zomierať a tvrdiť, že medzinárodné právo zakazuje medzinárodným mierovým jednotkám intervenovať – toto je čistá nekropolitika.

Nekropolitika je napojená na koncept nekropkapitalizmu, napr. súčasného kapitalizmu, ktorý organizuje svoje formy kumulovania kapitálu, involvujúcimi vlastnenie a podrobenie si života mocou smrti. Nekropkapitalistické ukoristenie sociálnej a spoločenskej sféry zahŕňa nové spôsoby vládnutia (governmentality), ktoré je udávané normami zintenzívnejšími korporatívnej rationality a zavedené v manažovaní násilia, sociálnych konfliktov, strachu a mas (Multitude). Konflikt, ktorý by narúšal kapitalistickú rationalitu a rationalizáciu, nie je tolerovaný – to znamená ekonomický rast, maximizácia profitu, nadprodukcia a efektivita súchránená vo forme zintenzívnejšími rationalizáciu. Tak aj praktizované novými formami rasizmu, vykonávané cez vylúčenie (exkluziu), uväznenie a deportáciu, spravované takmer neviditeľne a za podpory domáceho alebo medzinárodného práva a administrácie. Je veľmi dôležité, aby sa viditeľné konflikty neodohrávali vo verejnej sfére – každý konflikt je transferovaný do iných priestorov, alebo prezentovaný ako technický problém, ktorý môže byť v dlhodobom časovom období, diskutovaný a vyriešený takpovediac „civilizované“.

Predstavením nekropolitiky, identifikovanej v Afrike s označením „postkolónia“ v roku 2000, nám Mbembe ponúkol možnosť re-politizovať biopolitiku. To znamená, podľa môjho názoru, historizovať biopolitiku cez jej „nekropolitickú“ intenzifikáciu, vyslovením názoru, že dnešný kapitalizmus – a to nielen v Druhom a v Treťom svete, ale práve v Prvom – je nekropkapitalizmus. Ak je biopolitika/biomoc (biopower), podľa Michela Foucaulta vykonávanie moci v zmysle „spraviť život a nechať zomrieť“ („to make live and let die“), nekropolitika/nekomoc (necropower) je, a toto je moja téza, vykonávanie moci ako „nechať žiť a spraviť smrť“ („to let live and make die“). „To make live“ – poskytnúť podmienky pre lepší život a „to let live“ – mocou dovoľiť nejak prežiť, žiť bez prostriedkov, prezentujú dve rôzne biopolitiky. Tá posledne menovaná je v podstate čistá nekropolitika.

Tu by som chcela pokračovať hlbšou analýzou globálneho kapitalizmu. V rámci tejto sa odvolám na knihu Santiaga Lópeza Petita „Globálna mobilizácia. Stručný spis pre atakovanie reality“ (Global Mobilization. Brief Treatise for Attacking Reality).⁷ Petitova kniha je militantou požiadavkou ďalšej repolitizácie života. Ale kontrárne k iným početným analýzam globalizácie, ktoré ju prezentujú ako proces, Petit hodnotí (cez Alaina Badioua alebo dokonca Gillesa Deleuza) súčasný kapitalizmus ako UDALOSŤ (EVENT). Petit tvrdí, že pokial myslíme globalizáciu ako výsledok procesu, zahŕňame do nej vývoj a progres (tak tiež jeho súčasný regres, krízu), teda určite ako niečo, čo sa vyvíja/postupuje, a preto nie sme schopní pochopiť, ako kapitalizmus funguje, a porozumieť mu. V situácii chápania globálneho kapitalizmu ako procesu dokonca implikujeme kapitálu emancipáciu (tak, ako sa tvrdilo v predošej dekáde na nespočetných výstavách, sympóziach alebo v knihách organizovaných/publikovaných v Európe a v USA, že kapitál je sociálny, atď.). Sme pripravení akceptovať, povedala by som, takmer prirodzené, falosné diskurzy morálky, ktorími sa kapitalizmus snaží zakryť následky krízy týchto dní (financializácia kapitálu) tvrdeniami, že v podstate šlo len o chybu, keďže kapitál je vznesený a jeho financializácia, robenie peňazí z peňazí bez investovania do produkcie, je iba nejaká osamotená perverzia, omyle. Nie!

Kapitalizmus nie je nezvratný proces, ale, ako tvrdí Petit, zvratná a konfliktná udalosť. A čo viac; všetko, čo sa deje dnes vo svete, vychádza z jednej jedinej udalosti, a to nie je ani kríza, ani Barack Obama, ale to, čo Petit nazýva bezbrehostou kapitálu (the unrestraintment of capital).⁸ Neoliberálna globalizácia ako synonymum globálnej éry nie je nič viac ako opakovanie tejto jedinej udalosti: bezbrehostu kapitálu. Bezbrehostu kapitálu vytvára paradox tým, že si v priestore vyžaduje dve opakovania: na jednej strane, ako tvrdí Petit, je to „founding repetition“ – opakovanie zavádzania reetablacie systému hierarchie vedúce k neustálej rekonstrukcii systému centra a periférie, a na strane druhej je to tzv. „de-foundational repetition“, ktoré sa seba prezentuje ako erózia hierarchí produkujúca ich rozplynutie, multiplicitu a multi-reality. Bezbrehostu kapitálu, ako argumentuje Petit, implikuje obe opakovania naraz. A preto, opakovanie neprodukuje len „nažívanie si“ minimálnej diferencie, ale opakovanie je takisto mechanizmus kontroly, podrobovania a represie. Opakovanie bezbrehostu kapitálu, opakovanej horizontálne a vertikálne, reartikuluje globálny časopriestor, kde sa opäťovne uskutočňuje vzájomné spoluľastnenie kapitálu a moci.

Bezbrehosť kapitálu je, ako tvrdí Petit, jediná udalosť, ktorá – opakovana hocikedy a hocikde – zjednočuje svet a spája všetko, čo sa v ňom deje. Opakovanie je tiež „de-foundational“ – nabúrvaním (hierarchií) – do tej miery, že mení (sociálne) rozdiely na rovnosť (šancí). Preto konštatujem, že tri hlavné oblasti, ktorými Petit útočí na globálny kapitalizmus, sú tieto: realita, kapitál a moc, demokracia.

Tieto segmenty sú na seba napojené cez dva takmer staromódne mechanizmy evidentne operatívne ešte aj

1 Cf. Prednáška Mariny Gržinić v rámci projektu Crisis Special, ktorý sa konal 10. 11. 2009 v Lódi, Poľsku, koncipovaného a organizovaného Rael Artel. Toto je niekoľko úvodných bodov, vypracovaných so Sebastianom Lebanonom počas prípravy eseja De-gradingcapitalism and its production of fear..., ktorú sme chceli publikovať v Sarai Reader 08: Fear, nepublikovaný manuskript.

2 Cf. Christopher Lasch. The Culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations. New York: Norton, 1979

3 Pozri tiež: Adolfo Gilly, Rhina Roux. Capitales tecnologías y mundos de la vida. El despojo de los cuatro elementos. Revista Herramienta, no. 40, Mexico City, 2009

4 Hlbšia a komplexnejšia analýza globálneho kapitalizmu, biopolitiky a nekropolitiky, založená na spracovaní textov Giorgio Agambena, Achille Mbembe, Santiago López Petita, Waltera Mignola a Madiny Tłostanovej, na ktoré pracujem posledné roky bude publikovaná.

5 Giorgio Agamben. State of Exception. Chicago: University of Chicago Press, 2005

6 Achille Mbembe. Necropolitics. Public Culture, 15/1, 2003, pp 11–40

7 Santiago López Petita, La movilización global. Breve tratado para atacar la realidad. Madrid: Traficantes de Sueños, 2009

8 Ibid.

dnes: na jednej strane cirkularita ako seba-referencia lita a prázdnym formalizmus, a na druhej tautológia produkujúca samozrejmost. Tautológia znamená samozrejmost. Táto tautológia, tak ako tvrdí Petit, sa dnes prezentuje ako kompletný a totálny súlad kapitalizmu a reality. Hovorí, že kapitalizmus a realita sú úplne zhodujú, znamená, že realita je realita. Dátum udalosti, ktorá spôsobila, že realita a kapitalizmus sú úplne zosúladili, je, podľa Petita 11. september 2001. Petit tvrdí, že výsledkom 11. septembra 2001 bol exces reality, bol to moment jej explózie. Petit nás varuje, že v ére globality sa diskusia v rozmedzi modernity a postmodernity stala obstarožnou.

Ja, na druhej strane, ale tvrdím, že modernita je dôležitá, keďže umožňuje prehodnotenie dvoch emancipačných projektov, ktoré zlyhali historicky: osvietenstva a komunizmu. Zlyhania sú z historického hľadiska jasné; na jednej strane máme brutálnu história kolonializmu, v blízkej histórii holokaust a v poslednej dekáde, takpovediac, máme Srebrenicu v Bosne a Hercegovine. Ale môžeme pokračovať a urobiť zoznam opakovania: Rwanda, Darfur, Čečensko, Gaza, atď.

Isté je, že kolonializmus viedol priamo k nacizmu a fašizmu. Ďalší veľký projekt modernizmu je komunizmus, ktorý takisto nebol, kvôli zlyhaniam stalinizmu v minulosti, dostatočne reflektovaný. Paradoxom je, predsa len, budúcnosť komunizmu, keďže jeho historický kontext je dnes vyprázdnený, aby mohol byť emancipovaným západným intelektuálom prezentovaným ako nekonečné ihrisko „nažívania si“. Navrhujem, v spojitosti s Alainom Badiouom, politický akt „VNU-COVANIA“, zahrňujúci tlak, ktorý je výsledkom prístupu vyžadujúceho neustále pokračovanie analyzovania/poznania/koloniality/modernity. Toto vnučovanie sa zakladá na požiadavke od-pojenia (to de-link) súčasného umenia a teórie od súčasných foriem epistemologickej koloniality (zadefinované Walterom Mignolom⁹ a Madinou Tlostanovou¹⁰). Súčasná epistemologická kolonialita prezentuje iba západný matrix osvietenstva a vôbec neberie do úvahy epistemologické zlomy a posuny v tzv. „exteriéri“, alebo lepšie povedané na okrajoch, západoeurópskeho vedeckého myslenia.

Marina Garcés vo svojej knihe „In the Prisons of the Possible“¹¹ vyhlasuje, že súčasný kapitalizmus nie je ohraničený artikuláciou určeného ekonomickejho systému a produkcie, ale zahŕňa všetky sféry života, a teda sa vlastne zhoduje so životom samým. Výsledkom je politický konsenzus nazvaný demokracia, ktorého inštitúcie už nie sú nositeľkou politického stavu, ale sú chápáné ako „prostredie“, ktoré sa dá iba nastaviť a zdokonalíť, ale v žiadnom prípade nie zvrhnúť alebo rozprustiť. Garcés hovorí o trhu demokracie (democracy-market), na ktorom hocičo prejde, alebo je to zaručené, dané, nesporné, a kde je svet prezentovaný vo svojej holej pravde. Znamená to: je to to, čo to je! (this is what it is!) Je to konečná samozrejmost, ktorá prezentuje svet nie ako otvorený, ale ako zatvorený a bez budúcnosti, a to aj napriek zintenzívnenému pohľadu teoretického prepracovania nekonečna.

Na pozadí bezbrehovosti kapitálu je nemenej potrebné premýšľať o jeho limitoch. Ale hovorí, že bezbrehovosť kapitálu znamená ísť za limit tohto, vôbec nie je to, ako tvrdí Petit, o čom táto udalosť je. Keďže jediným limitom kapitálu je kapitolám sám, jeho bezbrehovosť nie je o niečom externom, o niečom mimo neho (ako sa tvrdí o kríze, že je to niečo „abnormalne“, ako aj niečo, čo spôsobí koniec kapitalizmu); bezbrehovosť kapitálu znamená niečo viac ako len samotný kapitolám. Petit spája kapitolám a moc takto:

1. Kapitolám je viac než len samotný kapitolám.
2. Kapitolám, ktorý je viac než len kapitolám, je mocou. Tako chápáný vzťah prezentuje novú situáciu medzi kapitolám a mocou, ktorý Petit označuje ako vzájomné spoluľastnenie sa kapitolám a mocou (co-propriety of capital and power). Toto vzájomné spoluľastnenie

sia potrebuje médium, cez ktoré sa kapitolám a moc dajú vykonávať. Dnes máme tri základné médiá, cez ktoré sa kapitolám a moc navzájom vlastnia: inovácia, verejný priestor a vojna.

Inovácia: nové informačné a komunikačné technológie, biotechnológie, farmaceutický priemysel a veda sú navrhované oblasti inovácií, ktorými údajne prekonáme súčasnú krízu. Verejný priestor je čoraz viac privatizovaný a depolitizovaný; namiesto politiky hovoríme o katastrofách (ekologických, vzdelávacích). Vojna dovoľuje riadenie života cez kapitalizáciu smrti (Irak, Pakistan a Afghánistan).

Petit tvrdí, že táto situácia zmeneného vzťahu medzi kapitolám a mocou, ktorý je dnes vzájomným spoluľastnením, si vyžaduje aj iný pohľad na vzťah medzi globalizáciou a národoštátom (nation-State). Národoštát nie je obeťou globalizácie, ako sa stále tvrdí; je to omnoho viac úspešná samo-adaptácia globalizácie štátom. Vidíme to v stále intenzívnejších opatreniach implementovaných štátom v rámci privatizácie všetkých verejno-spoločenských sektorov, od vzdelávania po zdravie a kultúru, a takisto v spôsobe, akým sú triedne rozdieli a rasizmus manažované v našej kapitalistickej súčasnosti. Intenzifikácia rasizmu, keď myslíme už len legislatívnu politiku EÚ, prezentuje procesy triednej a inštitucionálnej rasifikácie, ktoré sú podporené novými, stále sa „modernizujúcimi“ neokontinálnymi štruktúrami.

Aby bezbrehý kapitolám dokázal zaobchádzať s konfliktmi, na to je potrebný formálny rámc, a tým je neoliberálna kapitalistická demokracia. Demokracia artikuluje dva spôsoby moci. Ako tvrdí Petit, jedným je vojnový štátovstav (war-State; vládny dozor a násilie s brutálnym vykorisťovaním, vyvlastňovaním, diskrimináciou, represiou) a druhým je postmoderný fašizmus. Tieto pracujú ako siet/mreža vertikálnych a horizontálnych sín/tlakov, ale v rámci úniku pred starým kognitívnym mapovaním Frederica Jamesona môžeme, podľa mňa, premýšľať o vzájomnej spolupráci týchto dvoch sín, podobne ako v prípade počítačovej tomografie. To takisto znamená, že, ako som už uviedla, nie je možné porozumieť fungovaniu globálneho kapitalizmu, pokiaľ do týchto úvah neinkludujeme nové mediálne technológie v logike ich fungovania – ako digitalizovaný spôsob programovania. Počítačová tomografia (computed tomography, CT) je špeciálna röntgenová zobrazovacia technológia. Môže byť vykonávaná, ako je to vyjadrené v medicínsko-technickom jazyku, „čisto/obyčajne“ (plain) alebo injektovaním tzv. „Contrast Agent“. To robí túto technológiu perfektnou metaforou pre analýzu, pretože sa dá povedať, že je použitá „čisto/obyčajne“ v Afrike, Kosove, Čečensku, ako aj u pracovníkov/robotníkov (bez práv a supervykorisťovaných) z bývalých juhoslovanských republík v Slovinsku, alebo vtedy, keď sa „len rieši“ situácia s migrantmi v EÚ (ich ilegalizovaním, buď bez práv, alebo mimo zákona) oddelovaním, osamostatňovaním a deportáciami. „Plain“ (čisto/obyčajne) znamená čisťou, holou, čírou silou (násilím).

Alebo môže byť použitá s „Contrast Agent“ ako v Iraku, v Afghánistane alebo v Pakistane. V týchto regiónoch ide o mimoriadne ekonomické záujmy, ako napr. ropa alebo heroin, vitálne pre USA a EÚ, atď., a preto, v rámci krytie týchto, je dôležité mať agentov. Vytvoriť CT obraz nasadením radu malých, jednotlivých röntgenových senzorov a počítača. Pri spojení a prepojení (spinning) týchto röntgenových zdrojov sa nazhromaždjujú informácie z rôznych uhlov. Počítač potom spracuje informácie a znázorní údaje ako imidž (obraz) na obrazovke.

Vojnový štát/stav je jedna tvár demokracie a slúži dominancii. Ten druhý rámc moci je postmoderný fašizmus. Slúži likvidácii, rozpusteniu demokratického štátu v multi-realite sociálnych technológií. Postmoderný fašizmus, ako tvrdí Petit, je konštrukcia autonómie každého jedinca. Ako taký je sebariade-ním/sebovládnutím (selfgovernmentality), založenom na seba-manažmente (self-management) vlastnej autonómie. Vojnový štát/stav produkuje koherenciu. Homogenizuje. Jeho činnosťou je propaganda. Spomeňme si napríklad na mobilizáciu mäs proti terorizmu. Postmoderný fašizmus je, na druhej strane,

neformálny a nekoherentný tým, že je založený na autonómii rozdielnosti. Produkuje rozdiely. Jeho činnosťou je komunikácia. Tieto rozdiely sú brilantne opísané v Petitovej knihe.

Ja tvrdím, že vojnový štát vo svojej vertikalte – fungujúc na základe sily, násilia, strachu – nie je nič iné ako štát fašistický. Avšak, bolo by veľmi jednoduché používať na jeho pomenovanie historický termín fašizmus, pretože by sa nám nepodarilo zdôrazniť, čo je hlavná logika dominancie v dnešnom svete, a to je logika vojny. Vojnový štátovstav definitívne v sebe nesie prvky klasického fašizmu: suverénneho vodcu, ľudí/masy, smrť ako manažment života. Avšak na druhej strane je tu aj neoliberálny kontext autonómie jedinca – neoliberálna sloboda „mať právo byť“ nie viac ako individuálny druh, typ, značka. Plným právom sa dá použiť, tak ako navrhuje Petit, označenie postmoderný fašizmus. Ako ďalej hovorí, postmoderný fašizmus sterilizuje „toho druhého/tú druhú“, resp. „iného/inú“, evakuuje konflikt z verejného priestoru a neutralizuje politické/politiku. Nie je vôbec zvláštne neustále opakovat, že globálny kapitalizmus je o depolitizácii. Postmoderný fašizmus pracuje cez trvalú sebamobilizáciu; spomeniem len posledné svetové turné U2, atď.

S odvolaním sa na už spomenuté opakovanie globálneho kapitalizmu, ktorým sa reetabilizuje systém hierarchií (founding repetition), vedúce k stálemu opakovaniu centra a periférie, je potrebné zdôrazniť, že bývalé východoeurópske štáty, zvlášť bývalá Juhoslávia a špeciálne Srbsko, museli prejsť turbo-fašizmom pred tým, než boli ovládnuté postmoderným fašizmom. Niečo, čo sa historicky priblížilo k podobnému procesu, bolo prezentované v Nemecku v 90tych rokoch po jeho znovuzjednotení. Pojem „turbo-fašizmus“ bol navrhnutý Žaranou Papić¹² v zmysle koncepcionalizácie hegemonistickej nacionálizmu na Balkáne, špeciálne v Srbsku 90tych rokoch, ako napr. národný separatizmus, šovinizmus a rasistické vylúčenie alebo marginalizácia (starých a nových) menší, ktoré sa praktizovali a stále praktizujú cez patriarchálne, diskriminačné a násilné politiky voči ženám a ich občianskym a sociálnym právam. Žarana Papić argumentuje: „Volne tieto označujem ako turbo-fašizmus“. A pokračuje: „Samozrejme, je známe, že fašizmus je historický pojem; že história nacistického Nemecka nie je tá istá ako Miloševičovo Srbsko. Avšak, v post-modernistickej a feministickej teórii hovoríme o „posuvných konceptoch“ („shifting concepts“), keď nová epocha zdedí, aj s nejakými dodatkami, koncepty patriace do epochy minulej, ako napr. feministické poňatie posuvnej patriarchie (shifting patriarchy). Podľa mňa by sme sa nemali báť používať „veľké slová“ („big terms“), pokiaľ akurátne opisujú určité politické reality. Srbský fašizmus mal svoje vlastné koncentračné tábory, vlastnú systematickú reprezentáciu násilia proti tým „iným/druhým“, vlastný kult rodiny a kult vodcu, explicitnú patriarchálnu štruktúru, kultúru ľahostajnosti voči vylúčeniu „iných“, uzatváranie sa spoločnosti voči sebe samej a voči vlastnej minulosti; mal nastolené tabu voči empatii a tabu na multikulturalitu; mal mocné médiá ako proponentov genocídy; mal nacionalistickú ideológiu; mal epicú mentalitu počúvania na slovo a poslúchania autority. Predpona „turbo“ referuje ku špecifickému mixu politiky, kultúry, „mentálnej moci“ a zbedačovania života v Srbsku: mix rurálneho a urbánnego, pre-moderného a post-moderného, populárnej a hrdiniek, reálneho a virtuálneho, mystického a „normálneho“, atď. I v tomto zmysle, napriek svojmu naivnému alebo nevinnému zovňajšku, je to stále pravý fašizmus. Ako všetky fašizmy, aj turbo-fašizmus zahrňuje a oslavuje pejoratívne premenovávanie, scudzovanie a nakoniec odstránenie toho „iného“: Chorvátov, Bosniakov a Albáncov. Turbo-fašizmus sa vlastne v základe spolieha na túto kultúru normality fašizmu, ktorá bola štrukturálne konštituovaná oveľa skôr, ako sa vôbec začali vraždenia vo vojnách (balkánskych/ex-juhoslovanských).“¹³

12 Žarana Papić. Europe after 1989: Ethnic Wars, Fascination of Social Life and the Body Politics in Serbia. Marina Gržinić Mauhler (ed.). Filozofski vestník, 2, 2002: The Body. Ljubljana: Institute of Philosophy ZRC SAZU, 2002, pp. 191–205

13 Ibid.

9 Marina Gržinić. De-linking epistemology from capital and pluri-versality – A Conversation with Walter Mignolo, part 3. Reartikulacija, 6, 2009. Dostupné cez http://www.reartikulacija.org/REG/ENG/decoloniality6_ENG_mign.html

10 Madina Tlostanova. Re(dis)articulating the myth of modernity through the decolonial perspective. Reartikulacija, 6, 2009. Dostupné cez http://www.reartikulacija.org/REG/ENG/transmedia6_ENG_tlost.html

11 Marina Garcés. En las prisiones de lo posible. Barcelona: Bellaterra, 2002

Ako sa teda označenie „turbo-fašizmus“ dá spojiť so súčasným kapitalizmom? Formát, v ktorom funguje dnešný globálny kapitalizmus, pokiaľ je myšlený vo vzťahu k nekro-kapitalizmu, je vlastne demokracia. Dnes je možné rozmnýšľať o kapitalizme ako o funkcii, ktorá si vždy usporiadava/objednáva, paradoxne povedané, „nepriadiok“ („disorder“). Nie je to proces unitárny, ale vždy rozdelený vo dvoje: život ako život, ktorý má štýl/spôsob, a život, ktorý štýl/spôsob nemá. Dnešná demokracia má takisto dva štýly: jeden sa volá „vojnový štát/stav“ („the war-State“) a referuje na štát, ktorý berie vojnu ako svoj prvotný/základný model. Dominancia Prvého kapitalistického sveta je vedená cez exportovanie vojny; vojna sa vždy deje niekde inde, keďže my tu žijeme v mieri. Ale skrže jej neustále trvanie vo vonkajšku stále viac hrozí vo vnútri. Takže, jedna časť demokracie je vojnový štátostav, ktorý plní hegemonizačnú úlohu národnej jednoty. Napríklad, keď pošli mŕtve telá vojakov späť domov, národ sa vlastne spojí v smútku. Tá druhá časť súčasnej demokracie sa nazýva „postmoderný fašizmus“. Tento postmoderný fašizmus znamená vyslovit individuálne a autonómne „Nemáme dostať zamestnania, všetci cudzinci musia odísť!“ Keď niekde vystupuje Madonna, jeden/jedna si povie: „Chcem ísť, platím, mám právo. Nikto mi nemôže zakázať ísť!“ Pretože žijeme v kapitalizme. Každý má právo rozhodnúť sa ísť. To znamená byť autonómny/a, a myslíť si: „Ja naozaj môžem urobiť rozhodnutie.“ Toto je postmoderný fašizmus.

Na jednej strane máme zjednocovanie národa (národného tela – the national body), vojnu, strach, atď. Na strane druhej, autonómu. Vlastne každý/á z nás je autonómny/a, nie je to ani subjekt, ale jednotlivec/kyňa, ktorý/á sa môže rozhodnúť, môže ísť a kúpiť si..., pokiaľ má peniaze; môže byť punkerom/kou, hipikom/čkou, atď. Prečo sa to vlastne nazýva postmoderný fašizmus? Pretože to zahŕňa fragmentáciu sociálneho/spoločenského, kedy sa v podstate každý z nás má starať len sám o seba a sám za seba. Čiže je to globálny formát governmentality (vládnutia), t. j. vediet, ako sa dnes počas krízy treba správať; vlastne seba samého manažovať, nepovedať privela, ale ani málo, dávať si pozor a nestratiť zamestananie, atď.

V tomto zmysle je globálny kapitalizmus spojený s otázkou formy, ale bez politiky. Vždy je to o forme, pretože to je to, čo učí bio-politika: vždy máš štýl/spôsob života, keď ho nemáš, tak nemáš život. Čiže táto demokracia je vlastne rozčlenená: vojnový štát/stav a postmoderný fašizmus. Ide o pochopenie tohto ohromného paradoxa – vojnový štátostav je čistý fašistický štát, pretože ide o zjednotenosť/zjednocovanie tela, a preto musia byť migranti, farební ľudia, atď. vyhnaní zo súčasnej normalizovanej fašistickej spoločnosti. Ale bolo by dnes, v čase globálneho kapitalizmu, až príliš jednoduché nazývať to fašizmom, pretože by sme stratili niečo veľmi dôležité; a to je vojna a jej dnešná funkcia transformácie národoštátu do štátu vojnového – vojnoštátu.

Ked si vezmem Schengenskú dohodu – schengenská hranica sa nenachádza vo vnútri EÚ, ona je už dnes v jej vonkajšku. Schengenská hranica so svojimi policijnými kontrolami a vojenskými silami sa rozširuje do štátov, ktoré nie sú súčasťou EÚ. Nie je to o hraničiach, hranica sa vlastne nachádza už napr. v Sarajeve, kde veľké ambasády pripomínajú ohradené opevnenia. V tomto prípade by tiež bolo ľahké hovoriť o „klasickej fašistickej regulácii“. „Turbo-fašizmus“ je špeciálny typ fašizmu aplikovaný na transformačné spoločnosti ako ex-Juhoslávia alebo bývalé štáty východnej Európy. Kým Prvý kapitalistický svet sa vyvíjal ako procesy časopriestoru – v TRPEZLIVEJ GENEALÓGII (PATIENT GENEALOGY), všetky ostatné svety, vrátane bývalej východnej Európy, v podstate píšu história procesov ZPODNIKATELIZOVANEJ GENEALÓGIE (ENTERPRISED-UP GENEALOGY), zrýchlených procesov zabúdania vlastnej histórie, zápasov, snáh, atď. Tomuto sa hovorí TURBO. Turbo znamená extra rýchlosť a ja si myslím, že všetky transformačné krajiny sú súčasťou týchto turbo mechanizmov zrýchlovania.

Fašizmus je fragmentácia spoločnosti cez dva rôzne procesy zjednocovania. Jedným je zjednocovanie cez evakuáciu; druhým je zjednocovanie cez autonó-

miu. Zakiaľ v Prvom kapitalistickom svete máme iba jednotlivcov ako autonómne druhy/značky, vo všetkých iných svetoch máme jednoty ľudí vyprádznených od hocakých historických a spoločných sociálnych referencií, a preto pripravených vstúpiť do procesu postmoderného fašizmu opúšťajúc turbo-fašizmus. Tento proces je veľmi podobný procesu kumulácie cez vyvlastňovanie, takže vyvlastňovanie je turbo-fašizmus, ktorý sa zmení na postmoderný fašizmus, kde značky/druhy budú pripravené cirkulovať bez konca.

Preto dnes, v rámci pochopenia spletenosti kapitálu a moci v globálnom kapitalizme, nestáčí hovoriť o turbo-fašizme, ale je potrebné hovoriť takisto o postmodernom fašizme, keďže neoliberálny demokratický štát sa prezentuje ako rozdrobený – ako vojnoštát (vládny dozor, násilie a brutálne vykorisťovanie, expropriácia, diskriminácia, represia) a postmoderný fašizmus, čo je stav/štát čistej autonómie subjektu, ktorý nakoniec sám slobodne akceptuje robiť nič, to znamená, že on/ona je spokojný/a s ničím (rozumej: spokojný s 0 a nie nespokojný/a; poznámka prekladateľa).

Na záver by som chcela predstaviť dva koncepty za účelom atakovania tejto situácie: de-linking¹⁴ a de-coloniality¹⁵, ktoré implikujú určité odrezanie/odpojenie sa od súčasných procesoch kapitalistickej inštitučionalizácie, kontroly a podriaďovania. „De-linking“ znamená naše odpojenie/odrezanie sa (to de-link) od bezbrežnosti kapitálu a nedovoľuje jednoduchú opozíciu, resp. klasickú opozíciu; tá dnes už nefunguje tak, ako fungovala v rokoch 70-tych – cez súdržnosť kapitálu a moci. Ale, ako som to už vysvetlila, ako vzájomné sa spoluľastnenie kapitálu a moci. Tento nový formát kapitalizmu prezentuje spletosť kapitálu a moci. Preto je dôležité nielen oponovať, ale aj natiahnuť deliacu líniu za účelom odpojenia/odrezania sa od kapitálu a moci. „De-coloniality“ (de-colonialita) na druhej strane predstavuje novú politickej pozíciu, ktorá nasleduje líniu vnútri súčasných procesov koloniality a zároveň nie je post-kolonializmom.

Môžem vyhlásiť, že aj keď kapitalizmus priviedol svet ku svojmu koncu, koniec to ešte nie je! ●

Tento text od Mariny Gržinič je súčasťou videa *Naked Freedom* (2010) od Gržinič, Šmid, zrealizovaného v spolupráci so Simčič. Text upravili Tanja Passoni a Eric Dean Scott.

14 Marina Gržinič. *De-linking epistemology from capital and pluri-versality – A Conversation with Walter Mignolo*, part 3. Op. cit.

15 Madina Tlostanova.

NAKED FREEDOM: A VIDEO IN THREE PARTS, FIVE SEQUENCES AND SEVEN TAKES

MARINA GRŽINIĆ

My intention is to research the contemporary role of capital in deregulating all social processes. Capital's primary interest is only and solely to produce surplus value, profit. One can see it all around. This is mostly obvious in former Eastern European countries, in contrast to the "classical" Western countries; in the West, these processes are more or less concluded or taking place today in a more hidden way. We in the former Eastern Europe are so to say in a "privileged" situation, paradoxically speaking, as we are seeing the historical process of capital accumulation brutally REPEATED right before our eyes and can therefore see what was going on, and how it was going on, in the West in the past. Capitalism is not about a better life; it is about the process of de-regulation, and intensified privatization, subjugation, discrimination and exploitation. However, to verify clearly such a constant process is not something natural, for it is hidden under many guises of capital rhetoric and capital "expedient emancipative" travesties.

I start with the following statements that I prepared together with Sebastian Leban: "Capital constantly upgrades itself using the financial crisis and mechanisms of fear and surveillance that produce an intensified homophobic society. With these strategies, alienation is produced and subjects are forced into isolation conditioned by fear. The outcome is a permanent state of exception that makes contemporary societies sterile, incapable of thinking alternatively, and therefore transforming them into politically dead societies. These produce loss of jobs and fear of migrants and of diversity. In the last analysis, the crisis functions as the basic regulator of life and is far from weakening capitalism as a world order."

Capital constantly upgrades itself, giving an impression of moving towards the future, though, in fact, it is taking us back to the past eras of slavery. It works through different mechanisms, and the present financial crisis, which is the effect of a process of financialization of capital, is just one of them. Fear is also included in those mechanisms – of losing a job, of being expelled from the social and political space of the neoliberal everyday life, of being marginalized, segregated and excluded from the law and, therefore, being unable to speak publicly and formulate the demands attacking the situation of exploitation; on the contrary, we are constantly asked to be "patient," reasonable and to accept almost silently the exploitative conditions, to accept the surveillance. All these mechanisms are producing a homophobic society – a society that is against everybody who is not "silently normal," not accepting the exploitative way of working, thinking and living. One outcome of this is that a society becomes sterile and politically dead, where people are no longer able to think of any kind of alternatives.

Capital produces and reproduces itself through economic, social and political disruptions and with the help of science and new media technology. As early as the end of the 1970s, it had already been claimed by Christopher Lasch that the notion of technological determinism – a kind of blind belief in technology – is at the base of all popular comprehensions of industrial and technological revolutions.² Nevertheless, he argued, we have to be aware that new inventions, new processes and new applications of scientific discoveries do not put forward the changes in ameliorating production as well. Here, technology is used in the process of production to make it more efficient, rational, and to produce more surplus value, but not to improve our lives and labor conditions. And when these inventions are used in the process of reproduction, then it is for the sake of the new organization of labor processes (read: even bigger exploitation through rationalizations and efficiencies). In such a condition, technological changes are easily absorbed into the existing social capitalist structures. Therefore, according to Lasch, far from revolutionizing the society, technological inventions primarily reinforce the existing privileges and the

appropriation of surplus value only by capital.³ It is actually a paradox – technology's efficiency is in the end supporting only those who organize the production in order to extract bigger profit – capitalists and high-level managers.

Today, capitalism is clearly biopolitics, which is a radical institutionalization, control and subjugation of life. The point of contemporary capitalism is that it is directly affecting and intervening into life. This situation, I argue, needs to be re-politicized – intensified by changes brought with modes of management of life that are possible to be seen historically and presently outside the First Capitalist World. These modes are no longer named biopolitics, but necropolitics.⁴

What do I want to say? What is the difference between biopolitics and necropolitics? Biopolitics is a horizon of articulating contemporary capitalist societies from the so-called politics of life, where life (it does not matter anymore, via Giorgio Agamben,⁵ if it's bare/naked life or life-with-forms) is seen as the zero degree of intervention of each and every politics into contemporary societies. But today capital's surplus value is based on the capitalization of death (in Latin: 'necro') worlds. In his text *Necropolitics*, Achille Mbembe discusses this new logic of capital and its processes of geopolitical demarcation of world zones based on the mobilization of the war machine.⁶ Mbembe claims that the concept of biopolitics, due to the war machine and the state of exception being one of the major logics of contemporary societies, should be replaced with necropolitics. This is politics that manages life through the production of death. It is also possible to think in these terms about the war in the Balkans in the 1990s. Let's take Srebrenica, the Holocaust in the 1990s, where 8,000 Muslims were killed while the international military forces were standing next to them saying: "We cannot intervene, it is not our fault, we can just be here monitoring, but we can't do anything." This is possible to term clearly as the most direct necropolitical mode of the logic of international sovereignty power. To make thousands die and to let live those who could do this in that situation, yet abandoning them, claiming that an international law is prohibiting the international peace forces to intervene – this is a pure necropolitics.

Necropolitics is connected to the concept of necropoliticism, i.e., contemporary capitalism, which organizes its forms of capital accumulation that involve dispossession and the subjugation of life according to the power of death. The necropolitivist capturing of the social implies new modes of governmentality that are informed by the norms of corporate intensified rationality and deployed in managing violence, social conflicts, fear and the Multitude. No conflict that challenges the supreme requirements of capitalist rationalization is tolerable, which means that economic growth, profit maximization, over productivity and efficiency are protected through a format of intensified rationalizations. They are exercised as well through new forms of racializations that are formats of exclusion, imprisonment and deportation that are carried almost invisibly and on a judicially supported basis (through national and international law and numerous administrative acts). It is extremely important not to have visible conflicts in the social space – every conflict is transferred somewhere else, or is seen as a technical problem that can, over the long term, be discussed and solved, as it is said, in a "civilized" way.

By introducing necropolitics, identified in Africa and termed as the "postcolonial" in 2000, Mbembe gave us a possibility to re-politicize biopolitics. That means, I argue, to historicize biopolitics through its "necropolitical" intensification, to say that capitalism is today – not only in the Second and Third worlds, but precisely in the First world – a necropoliticism. If biopower, according to Michel Foucault, is the exercise of the power "to make live and let die," then necropower is, and this is my thesis, the exercise

of power "to let live and make die." To make live (to provide conditions for better life) and to let live (that means to be abandoned to life without means) present two different biopolitics. The latter is, in fact, pure necropolitics.

I want to go on with an in-depth analysis of global capitalism. In order to do this, I will make a reference to Santiago López Petit's book *Global Mobilization. Brief Treatise for Attacking Reality*.⁷ Petit's book is a militant demand for further repoliticization of life. But contrary to numerous analyses of globalization seen as a process, Petit claims (through maybe Alain Badiou or, even, Gilles Deleuze) that contemporary global capitalism is an EVENT. Petit states that if we think of globalization as the result of a process, we imply a development and a progression (also temporarily a regression, a crisis), but definitely as something that is progressing and, therefore, we are not capable of understanding the way capitalism functions. In such a situation of global capitalism being a process, we therefore even imply capital emancipation (as it had been stated throughout the previous decade in numerous exhibitions, symposia, books throughout Europe and the U.S., that capital is social, etc.). We are ready to accept, almost naturally, I would say, fake discourses of morality with which capitalism tries to cover up the outcome of the crisis these days (financialization of capital) by stating that it was all just some sort of a mistake, as capital is noble and that financialization, making money from money without investing into production, is just a single perversion, an error! No!

Capitalism is not an irreversible process, but, as stated by Petit, a reversible and conflictual event. Moreover, everything that is going on in the world today is brought back to one single event, and this is not the crisis, nor Barack Obama, but what Petit calls the unrestraint of capital.⁸ Neoliberal globalization, which is the synonym of the global era, is nothing more than the repetition of this event only: the unrestraint of capital. The unrestraint of capital creates a paradoxical spatialization that requires two repetitions: Petit says, on the one hand, a founding repetition with which a system of hierarchy is reestablished, leading to the constant reconstruction of a center and a periphery and, on the other, a so-called de-foundational repetition that presents itself as the erosion of hierarchies, producing dispersion, multiplicity and multi-reality. The unrestraint of capital, as argued by Petit, implicates both repetitions at once. Therefore, repetition not only produces the "jouissance" of minimal difference, but repetition is also a mechanism of control, subjugation and repression. Repetition of the unrestraint of capital, repeated vertically and horizontally, rearticulates a global space-time that repeatedly effectuates the co-propriety of capital and power.

The unrestraint of capital is, as argued by Petit, the only event that – being repeated in any moment and any place – unifies the world and connects everything that is going on within it. Repetition is also de-foundational to the degree with which it exchanges differences for equality. I can propose, therefore, three major fields with which Petit tackles global capitalism and these are: reality, capital and power, and democracy. These segments are linked together through two almost old-fashioned mechanisms that are evidently still operative today: circularity in the way of self-referentiality and empty formalism, on the one side, and tautology that produces obviousness, on the other. Tautology means obviousness. This tautology, as argued by Petit, presents itself today as the complete and total coincidence of capitalism and reality. To say that capitalism and reality totally coincide means that today reality is reality. The date of the event that made that reality and capitalism coincide totally is, as argued by Petit, September 11th, 2001. Petit states that the outcome of September 11th, 2001 was the excess of reality, it was the moment when reality exploded. Petit warns us that in the global era, the debate between modernity and postmodernity has become obsolete.

I will claim, on the contrary, that modernity is important, as it allows the rethinking of two emancipative

1 Cf. the lecture by Marina Gržinić given within the project *Crisis Special* in November 10, 2009 in Łódź, Poland, conceived and organized by Rael Artel. These are some introductory points I developed with Sebastian Leban while preparing the essay *De-grading capital(ism) and its production of fear* that we wanted to publish in the *Sarai Reader 08: Fear*, unpublished manuscript.

2 Cf. Christopher Lasch. *The Culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*. New York: Norton, 1979

3 See also: Adolfo Gilly, Rhina Roux. *Capitales tecnologías y mundos de la vida. El despojo de los cuatro elementos*. Revista Herramienta, no. 40, Mexico City, 2009

4 What follows is a portion of a larger analysis of global capitalism, biopolitics and necropolitics that I have been developing over the last year based on re-reading texts by Giorgio Agamben, Achille Mbembe, Santiago López Petit, Walter Mignolo, and Madina Tlostanova.

5 Giorgio Agamben. *State of Exception*. Chicago: University of Chicago Press, 2005

6 Achille Mbembe. *Necropolitics*. Public Culture, 15/1, 2003, pp 11–40

7 Santiago López Petit, *La movilización global. Breve tratado para atacar la realidad*. Madrid: Traficantes de Sueños, 2009

8 Ibid.

projects that failed historically: the Enlightenment and communism. The failures are historically clear, on one side we have the brutal history of colonialism, in the recent past we have the Holocaust and in the last decade, so to speak, we have Srebrenica in Bosnia and Herzegovina. Though we could go on and make a list of repetitions: Rwanda, Darfur, Chechnya, Gaza, etc.

To be sure, colonialism led directly to Nazism and Fascism. The other big project of modernism is communism, which has not been reflected well enough either, due to its past failure of Stalinism. The future of communism is paradoxical though, as it is emptied of its historical context today, in order to be presented as an infinite playground model of "jouissance" for emancipated Western intellectuals. I suggest, in relation to Alain Badiou, a political act of "FORCING," implying a force that is the result of an approach that insists on a continued analysis of knowledge/coloniality/modernity. This forcing is especially based on the demand to de-link contemporary art and theory from contemporary forms of epistemological coloniality (as defined by Walter Mignolo⁹ and Madina Tlostanova¹⁰). Contemporary epistemological coloniality presents only the Western matrix of the Enlightenment and does not take into consideration the epistemological breaks and shifts taking place in the so-called "exterior," or rather at the "edges" of Western European scientific thought.

Marina Garcés, in her book *In the Prisons of the Possible*,¹¹ states that contemporary capitalism is not circumscribed within the articulation of a determined economic system and its production, but subsumes all spheres of life, thus coinciding with reality itself in the final analysis. The outcome is a political consensus, called democracy, whose institutions do not carry any political status anymore, but are seen as an "environment" that can only be adjusted and improved but not subverted or ousted in any case. Garcés talks about the democracy-market in which anything can pass, or be taken for granted, and where the world is presented in its naked truth. Meaning: this is what it is! It is a terminal obviousness that presents a world not as open, but as closed and without a future, despite seeing such an intensified theoretical reworking of infinity.

In the background of the unrestraint of capital, it is nevertheless necessary to think about the limits of capital. But to say that the unrestraint of capital means going over the limit is, as Petit stated, not at all what this event is about. Because the only limit of capital is capital itself, so the unrestraint of capital is not about something outside of it (as is said about the crisis, being something "abnormal," and also something that will bring capitalism to its end); the unrestraint of capital just means something more than capital. Petit links capital and power in the following ways:

1. Capital is more (than) capital.
2. Capital that is more than capital is power.

Such a relation presents a new situation between capital and power, which is named by Petit as co-propriety of capital and power. Such co-propriety of capital and power needs a medium in order to take place. We have three fundamental media today where capital and power own each other: innovation, public space, and war.

Innovation: new information and communication technologies, biotechnologies, the pharmaceutical industry and science are proposed as fields of innovation with which we will supposedly overcome the present crisis. Public space is increasingly privatized and depoliticized; instead of politics, we talk about catastrophes (ecological, educational). War allows for the management of life through the capitalization of death (Iraq, Pakistan and Afghanistan).

Petit states that such a situation of the changed relation between capital and power, which is the relation of the co-propriety today, asks for a different relation between globalization and the nation-State. The nation-State is not a victim of globalization, as is constantly argued; rather the

nation-State successfully adapts itself to globalization. We see this in the intensified measures that are implemented by the nation-States in terms of the privatization of all public sectors, from education to health and culture, and also in the way that class division and racism are managed in our capitalist contemporaneity. Intensified racism, if we just think about EU legislative policy, presents processes of class and institutional racializations that are supported by new, constantly reinvented neocolonial structures.

For the unrestraint of capital to handle conflicts, it needs a formal frame, and this is neoliberal capitalist democracy. Democracy articulates two modes of power. As argued by Petit, one is the war-State (governance and violence with brutal exploitation, expropriation, discrimination, repression), and the other is postmodern fascism. They work as a grid of vertical and horizontal forces, and in order to escape Frederic Jameson's old cognitive mapping, we can think, I propose, of their working together as in the case of computed tomography. This also means, as I have already stated in the past, that it is not possible to understand global capitalism if we do not include new media technology, the digitalized mode of programming in its logic of functioning. Computed tomography (CT) is a specialized X-ray imaging technique. It may be performed, as it is stated in medical technical language, as "plain" or with the injection of a "Contrast Agent." This makes a perfect metaphor for analysis, as we can say that it is used as "plain" in Africa, Kosovo, Chechnya, as well on the workers (without any rights and over-exploited) from the former ex-Yugoslav republics in Slovenia, or when "just fixing" the situation with migrants (making them illegal, extrajudicial,) in the EU through seclusions and deportations. "Plain" means with pure, naked, bare force.

Or it can be used with the "Contrast Agent," as in Iraq or Afghanistan or Pakistan. In these regions, major economic interests are at stake, such as petrol and heroin, vital for the U.S., EU, etc., and therefore, to cover this, it is necessary to have agents. CT creates an image by using an array of small individual X-Ray sensors and a computer. By spinning the X-Ray source, data is collected from multiple angles. A computer then processes information to create an image on the screen.

The war-State is one face of democracy and serves for dominance. The other is postmodern fascism. It serves as the dissolution of the democratic state in a multi-reality of social technologies. Postmodern fascism, as stated by Petit, is constructed on the autonomy of each individual. As such, it is a selfgovernmentality that is based on the self-management of a proper autonomy. The war-State produces coherency. It homogenizes. Its action is propaganda. Think of the mobilization of the masses against terrorism, for example. Postmodern fascism, on the other hand, is informal, non-coherent, as it is based on the autonomy of differences. It produces differences. Its action is communication. These differences are brilliantly described in the book by Petit.

I claim that the war-State, in its verticality – functioning by way of force, violence, fear – is but a pure fascist state. However, it would be too simple if we would use historical fascism for its naming, because we would fail to emphasize what the major logic of dominance in the world today is, and this is the logic of war. The war-State definitely has elements of classical fascism: a sovereign leader, people, death as the management of life. While, on the other hand, there is also the neoliberal context of the autonomy of individuals, which is the neoliberal freedom of having rights to just be an individual brand. It is rightly so, as proposed by Petit, to name it postmodern fascism. As Petit says, postmodern fascism sterilizes the "Other," evacuates the conflict from public space and neutralizes the political. It is not strange that we continuously repeat that global capitalism is about depoliticization. Postmodern fascism works through a constant self-mobilization, just think about the last U2 world tour, etc.

Making a reference to the already mentioned founding repetition of global capitalism with which a system of hierarchy is reestablished, leading to the constant repetition of a center and a periphery, it is necessary to emphasize that the former Eastern European states, notably former Yugoslavia and especially Serbia, had to pass through Turbo-Fascism before embracing

Postmodern-Fascism. Something historically coming near to a similar process was present in Germany in the 1990s after its reunification. Turbo-Fascism was proposed by Žarana Papić¹² in order to conceptualize in the 1990s in the Balkan, specifically in Serbia, hegemonic nationalisms, i.e., national separatisms, chauvinist and racist exclusion or marginalization of (old and new) minority groups that were and are closely connected with patriarchal, discriminatory and violent politics against women and their civil and social rights. Žarana Papić argued: "I am freely labelling this as Turbo-Fascism." She continues, "It is, of course, known that Fascism is a historical term; that the history of Nazi Germany is not the same as that of Milošević's Serbia. However, in post-modernist and feminist theory we speak of 'shifting concepts,' when a new epoch inherits with some additions concepts belonging to an earlier one, like, for instance the feminist notion of shifting patriarchy. In my view, we should not fear the use of 'big terms' if they accurately describe certain political realities. Serbian Fascism had its own concentration camps, its own systematic representation of violence against Others, its own cult of the family and cult of the leader, an explicitly patriarchal structure, a culture of indifference towards the exclusion of the Other, a closure of society upon itself and upon its own past; it had a taboo on empathy and a taboo on multiculturalism; it had powerful media acting as proponents of genocide; it had a nationalist ideology; it had an epic mentality of listening to the word and obeying authority. The prefix 'turbo' refers to the specific mixture of politics, culture, 'mental powers' and the pauperization of life in Serbia: the mixture of rural and urban, pre-modern and post-modern, pop culture and heroines, real and virtual, mystical and 'normal,' etc. In this term, despite its naive or innocent appearances, there is still fascism in its proper sense. Like all fascisms, Turbo-Fascism includes and celebrates a pejorative renaming, alienation, and finally removal, of the Other: Croats, Bosnians, and Albanians. Turbo-fascism in fact demands and basically relies on this culture of the normality of fascism that had been structurally constituted well before all the killings in the (Balkan/ex-Yugoslav) wars started."¹³

So, how does the term "turbo-fascism" connect to contemporary capitalism? The format in which global capitalism functions today, if you make this relation to necro-capitalism, is actually democracy. Today, it is possible to think about capitalism as of a function that is always ordering paradoxically to say "disorder." It is not one unitary process, but always split into two: life as a life that has a style, and life that does not have a style. Democracy of today has also two modes: one is called the "war-State" and it refers to the State that takes war as its primal governing model. The dominance in the First Capitalist World is conducted through the exporting of the war; the war is always somewhere else as we are living in peace here. Though through its perpetuating on the outside, it is constantly pending on the inside. So, one part of democracy is the war-State which has a hegemonic role of national unity. For example, when soldiers' dead bodies are sent back home the nation is actually coming together in grief. The other part of contemporary democracy is called "postmodern fascism." This postmodern fascism means to utter individually and autonomously "We don't have enough jobs, all the foreigners have to leave!" When there is a Madonna concert, one says: "I want to go, I pay, I have a right." "Nobody can forbid me to go!" because we are living in capitalism. Everybody has the right to decide to go. That means to be autonomous, to think: "I can really make a decision." This is postmodern fascism.

On the one hand, you have the unification of the national body, war, fear, etc. On the other hand, you have autonomy. Each of us is actually autonomous, it's not even a subject, but an individual that can decide, can go and buy, if you have money, you have a style, you can be a punk, a hippie, etc. Why is it actually called postmodern fascism? Because this involves the fragmentation of the social where practically each of us has to be in charge only of our own self. So, it is a global format of governmentality,

9. Marina Gržinić. *De-linking epistemology from capital and pluri-versality – A Conversation with Walter Mignolo*, part 3. Reartikulacija, 6, 2009. Available at: http://www.reartikulacija.org/RE6/ENG/decoloniality6_ENG_mign.html

10. Madina Tlostanova. *Re(dis)articulating the myth of modernity through the decolonial perspective*. Reartikulacija, 6, 2009. Available at: http://www.reartikulacija.org/RE6/ENG/transmedia6_ENG_tlost.html

11. Marina Garcés. *En las prisiones de lo posible*. Barcelona: Bellaterra, 2002

12. Žarana Papić. *Europe after 1989: Ethnic Wars, Fascisation of Social Life and the Body Politics in Serbia*. Marina Gržinić Mauhler (ed.). Filozofski vestnik, 2, 2002: The Body. Ljubljana: Institute of Philosophy ZRC SAZU, 2002, pp. 191–205

13. Ibid.

meaning to know how to behave today in the crisis; to actually manage yourself, not to say too much, not to say too little, to be careful not to lose your job, etc. In this way, global capitalism is in connection with the question of form, but without politics. Always, it is about form, because this is what you learn from bio-politics: you have only a style of life, if you don't have a style, you have no life. So, this democracy is actually split up: the war-State and postmodern fascism. The idea is to understand the size of the paradox – the war-State is a pure fascist state, because you have the unification of the body, and therefore the migrants, people of color, etc., have to be expelled from the normalized fascist contemporary society. But it would be too easy today, at the time of global capitalism, to call this Fascism, because we would be losing something very important, and this is the war and its function today in transforming the nation-State into a war-State.

If you think about the Schengen Agreement – today the Schengen border is not inside the EU, it's already outside of it. The Schengen border with its police control and military forces is spreading into states that are not part of the EU. It's not about the border; the border is already in the city of Sarajevo, where there are huge embassies like fortifications. In that case, it would be very easy just to talk about this "classical fascistic regulation." "Turbo-Fascism" is a special kind of Fascism that is applied on the transitional societies, such as ex-Yugoslavia or former Eastern European states. While the First Capitalist World has developed as processes of time and space, a PATIENT GENEALOGY, all the other worlds, including the former Eastern Europe, are actually entering the process of ENTERPRISED-UP GENEALOGY, a speeding up process of forgetting their own history, struggles, etc. This is called TURBO. Turbo means an extra speed, and I think all the transitional countries are part of this turbo mechanism of speeding up.

Fascism is the fragmentation of the society, through two different processes of unification. One is unification through evacuation; the other is unification through autonomy. While in the First Capitalist World you have just individuals as autonomous brands, in all the other worlds you have unities of people emptied of any historical and common social references and therefore ready for the process of entering postmodern fascism while leaving turbo-fascism. The process is very similar to the process of accumulation by dispossession, so dispossession is turbo-fascism that will change into postmodern fascism where brands will be ready to circulate endlessly.

Therefore, today, in order to understand the entanglement of capital and power in global capitalism, it is not enough to talk about turbo-fascism, but it is necessary to talk about postmodern fascism as well, as the neoliberal democratic state presents itself as divided within – as a war-State (governance and violence with brutal exploitation, expropriation, discrimination, repression) and postmodern fascism, which is a state of pure autonomy of the subject who, in the last analysis, accepts freely not to do anything, meaning that he/she is satisfied with nothing!

To end, I would like to introduce two concepts in order to attack this situation: de-linking¹⁴ and de-coloniality,¹⁵ implicating a certain cut within contemporary processes of capitalist institutionalization, control and subjugation. De-linking means to de-link ourselves from the unrestraint of capital that does not allow just a simple opposition, as it does not function as it did in the 1970s as unity of capital and power, but as I developed in reference to Petit, as co-proprietor of capital and power. This new format of capitalism presents an entanglement of capital and power. Therefore, what is necessary is not just to oppose, but to draw a line of division, in order to de-link ourselves from capital and power. De-coloniality on the other hand presents a new political position that draws a line inside contemporary processes of coloniality and is not post-colonialism.

I can state that although capitalism has brought the world to its end, it is not the end yet! ●

¹⁴ Marina Gržinić. *De-linking epistemology from capital and pluri-versality – A Conversation with Walter Mignolo*, part 3. Op. cit.

¹⁵ Madina Tlostanova.

The text by Marina Gržinić is a constitutive part of the video *Naked Freedom* (2010) by Gržinić, Šmid, done in collaboration with Simčić. Editing language by Tanja Passoni and Eric Dean Scott.

Mass immiseration as a product

of new capital accumulation.

Marina Gržinić & Aina Šmid + Siniša Ilić — *Naked freedom*
video, 19:27 min., color & b/w, sound, 2010 dialogues: Slovenian & English, English subtitles

Toto video, v ktorom sú prepojené Ljubljana, Belehrad, Durham/USA, ukazuje konceptuálny politický priestor angažovania sa, a umožňuje zamýšľanie nad poňatím miestnej komunity. Konceptualizuje možnosť sociálnej zmeny v podmienkach finančného kapitalizmu so svojimi procesmi financializácie, ktoré prenájdu do umenia, sociálnych, politických a kritických diskurzov. Kolektívny proces robenia videa „Naked Freedom“ je o ustanovení sociálnych, politických a performatívnych praktík. Nie je to o kolektívnej performance pre obrazovku, ktorá rezonuje so životmi aktierov mimo nej.

V Ljubljane 7 mladých aktivistov/tiek, hudobníkov/čiek s básnikov a sociálnych pracovníkov/čiek s mládežou, členov/členiek Mládežnického centra Medvode v blízkosti Ljubljany, diskutuje kapitalizmus, kolonializmus, vzdelávanie a silu umenia ako možnosti politiky. Takisto sa zamýšľajú nad možnosťou radikalizácie bežného života. Toto dielo nie je len o uvedomení si sily/moci miestnej mládeže, ale aj o iniciovanií sociálnych vzťahov cez realizáciu tohto videa, ktoré týmto zviditeľňujú témy zaoberania sa novými možnosťami. V Belehrade Siniša Ilić, umelec a performer, dekonštruuje násilie (od heteronormatívneho po nacionalistické) a je spojníkom rôznych priestorov po sfére kultúry, umenia a aktivizmu.

Posledná časť videa kladie otázku o občanoch z krajín mimo EÚ žijúcich v Európe a o štátu Afriky v Európe a Afričanoch/kách, pokúšajúcich sa žiť a pracovať v Európskej únii. Táto časť precízne historicky analyzuje mechanizmy zahrnutia a vylúčenia v EÚ, ktorých cieľom je zabrániť občanom z krajín mimo EÚ žiť a pracovať v EÚ. Ukazuje diskusiu/výmenu medzi Marinou Gržinić a Kwame Nimakom. Stretli sa v rámci Workshopu o vzdelávaní, rozvoji, slobode (Workshop on Education, Development, Freedom), Duke University, Durham, USA, organizovaného Centrom globálnych štúdií (Center for Global Studies), a zvlášť Walterom Mignolom (25.-27. 2. 2010). Kwame Nimako je teoretik z Ghany žijúci v Amsterdam, kde viedie NiNsee (The National Institute for the Study of Dutch Slavery and its Legacy).

Posledná časť videa ukazuje, že tieto vzťahy majú historickú a že nová geopolitická realita v Európe, ktorá inkluje „staré“ západoeurópske a „nové“ východoeurópske štáty, je založená na týchto hegemonických mechanizmoch rozdeľenia (division), dnes už zabudnutých, ale stále operatívnych a ponižujúcich.

Marina Gržinić je filozofka, umelkyňa a kurátorka. Žije v Ljubljane, Slovinsko a pracuje v Ljubljane a Viedni. Aina Šmid je historička umenia a redaktorka časopisu pre interiérový dizajn. Žije v Ljubljane. Marina Gržinić a Aina Šmid pracujú s video-uměním od roku 1982. Spoločne vytvorili viac ako 40 video-art projektov, krátky film, početné video a mediálne inštalácie, viaceré webové stránky a interaktívny CD-ROM (ZKM, Karlsruhe, Nemecko). Účast na početných výstavných projektoch a festivaloch (World Wide Video Festival, Den Haag; European Media Art Festival, Osnabrück; After the Wall, Moderna Museet, Stockholm; 100 years of Lacan, at The Freud Museum; After the Wall, Moderna Museet, Stockholm; 100 years of Lacan, at The Freud Museum; Net_art Condition project at the Steirische Herbst; Video Viewpoints Program MOMA New York; Gender check, MuMok, Vienna). Marina Gržinić has lectured widely (inter alia École nationale supérieure des beaux-arts, Kyoto Biennale, UC Berkeley's Centre for New Media). Gržinić is a co-editor of Reartikulacija a journal for politics, art, and theory, Ljubljana. Selected monographies and volumes by Gržinić are Re-Politicizing art, Theory, Representation and New Media Technology, Academy of Fine Arts, Vienna and Schleibrüge Editor, Vienna 2008; Une fiction reconstruite. Europe de l'Est, post-socialisme et rétro-avant-garde [Fiction Reconstructed. Eastern Europe, Postsocialism and Retro-avant-garde], L'Harmattan, Paris, 2005; Aesthetics of Cyberspace and the Effects of De-realisation, Multimedijalni institut miz – MaMa Zagreb, Croatia and Kosnic – centar za komunikaciju i kulturu, Sarajevo, Bih, 2005, etc.

Gržinić in spolupráci s Tanjou Velagić editovali knihu Newmedia technology, science, and politics: the video art of Marina Gržinić and Aina Šmid, Löcker, Vienna, 2008. <http://grzinic-smid.si/>

The video work that connects Ljubljana, Belgrade, Durham/USA presents a conceptual political space of engagement that allows for rethinking what local community is. It conceptualizes the possibility of social change under the conditions of financial capitalism and its financialization processes that permeate art, the social, political and the critical discourse. The collective process of making the video "Naked Freedom" is about enactment of social, political, and performative practices. It is a collective performance for the screen that resonates with performers off screen lives.

In Ljubljana 7 young activists, musicians, poets, and youth workers, members of the Youth Center Medvode, a village near Ljubljana, discuss capitalism, colonialism, education, and the power of art as a possibility for politics. They as well rethink the possibility for a radicalization of a proper life. The work is not only about to recognize the local youth power, but as well to initiate through the making of the video work social relations that will make visible agencies who ask for new possibilities. In Belgrade, Siniša Ilić, artist and performer, deconstructs violence (from heteronormative to nationalistic) and is a connector between different spaces within the realm of culture, art, activism.

The last part of the video re-questions the non-EU citizens in Europe and the status of Africa in Europe and Africans trying to live and work in the European Union. In this part a precise historical analysis is given to the mechanisms of inclusion and exclusion by EU, aiming to prevent work and life of non EU citizens in the EU. It presents an exchange in between Marina Gržinić and Kwame Nimako. They met at the Workshop on Education, Development, Freedom, at Duke University, Durham, USA, organized by the Center for Global studies, notably by Walter Mignolo (from 25 to 27 February 2010). Kwame Nimako is theoretician from Ghana who lives in Amsterdam, The Netherlands. He is in charge of NiNsee, Amsterdam (The National Institute for the Study of Dutch Slavery and its Legacy).

The last part of the video shows that exists a history of these relations and that the new geopolitical reality of Europe, that includes old West European and new Eastern European states, is based onto historical hegemonic mechanisms of division that are today forgotten, but still operational and derogative.

Marina Gržinić is a philosopher, artist and curator. She lives in Ljubljana, Slovenia and works in Ljubljana and Vienna.

Aina Šmid is art historian and editor of a magazine for interior design. She lives in Ljubljana. Marina Gržinić and Aina Šmid have been involved with video art since 1982. They produced more than 40 video-art projects, a short film, numerous video and media installations, several websites and an interactive CD-ROM (ZKM, Karlsruhe, Germany). They have exhibited at numerous exhibition projects and festivals (World Wide Video Festival, Den Haag; European Media Art Festival, Osnabrück; After the Wall, Moderna Museet, Stockholm; 100 years of Lacan, at The Freud Museum; Net_art Condition project at the Steirische Herbst; Video Viewpoints Program MOMA New York; Gender check, MuMok, Vienna). Marina Gržinić has lectured widely (inter alia École nationale supérieure des beaux-arts, Kyoto Biennale, UC Berkeley's Centre for New Media). Gržinić is a co-editor of Reartikulacija a journal for politics, art, and theory, Ljubljana. Selected monographies and volumes by Gržinić are Re-Politicizing art, Theory, Representation and New Media Technology, Academy of Fine Arts, Vienna and Schleibrüge Editor, Vienna 2008; Une fiction reconstruite. Europe de l'Est, post-socialisme et rétro-avant-garde [Fiction Reconstructed. Eastern Europe, Postsocialism and Retro-avant-garde], L'Harmattan, Paris, 2005; Aesthetics of Cyberspace and the Effects of De-realisation, Multimedijalni institut miz – MaMa Zagreb, Croatia and Kosnic – centar za komunikaciju i kulturu, Sarajevo, Bih, 2005, etc.

Gržinić in collaboration with Tanjou Velagić, edited a book on Gržinić and Šmid 30 years of collaborative video and media art with the title Newmedia technology, science, and politics:

the video art of Marina Gržinić and Aina Šmid, Löcker, Vienna, 2008. <http://grzinic-smid.si/>

NEPOHODLNÉ DEDIČSTVO A SEBAKOLONIZÁCIA (SLOVENSKÉ A ČESKÉ UMENIE PO '89)

ANETTA MONA CHIŠA

Ak umenie funguje v sociálnom poli v takom zmysle, ako ho používa Pierre Bourdieu¹, potom ide o priestor alebo o „bojové pole“, v ktorom niektorí účastníci (regióny/národy) majú vyšší status, privilegia a moc ako iní. Z tejto perspektívy mocenskej nadvlády sa pokúsim nazrieť na súčasné české a slovenské umenie. To znamená, že budem sledovať fungovanie mechanizmov, ktoré umožňovali a umožňujú Západu – takzvaným „great nations“ (veľkým národom) – prístup k prostriedkom a k moci, pričom iné regióny boli a sú znevýhodňované a obmedzované.

Po studenej vojne bol neprehliadnuteľný múr medzi Východom a Západom nahradený neviditeľným, ale o to viac nepriepustným, múrom deliacim bohatých od chudobných. Postkoloniálna mocenská dynamika medzi centrami a perifériami výrazne pripomína bývalú mocenskú dynamiku (studenej vojny), i keď eliminácia podobných pozícií bola dávno slávnostne prehlásená (a opakovane deklarovaná). V rokoch 1989 bola komunistická rétorika nahradená antikomunistickým diskurzom. Aj keď sa spočiatku zdalo, že ide o inherentnú, prirodzenú reakciu, dnes je známe, že tento diskurz je importovaným javom (zrodený kdeś na Západe, pravdepodobne v Bielom dome), ktorý sa v našom regióne doteraz veľmi dobre predáva. S ľahkosťou sme zamenili (prípadne doplnili) aj niektoré typické bývalé črtu nášho komunistického regiónu, napríklad utopickosť, kolektivizmus, neprofesionalitu, cynizmus, masochizmus a lenivosť za iné zlozvyky, ako sú západný epigonizmus, individualizmus, sebaviktimizácia, samolúbst, nacionalizmus, pestovanie „lifestyle“ či frenetický konzumerizmus. Prevzali sme koncept liberalizmu, predviedli sme príkladnú formu protokapitalizmu a bleskovo sme dosiahli drsné kontúry demokraticko-kapitalistickej reality. Z tohto všetkého vyplýva, že všeobecne a stále platí tvrdenie teoretika Borisa Budena, podľa ktorého vzťah medzi západnou a východnou Európou vyplýva z istého vzorca: Západ je subjekt, ktorý ovláda vedomosti, a teda je oprávnený vyučovať. Východ, naopak, je ten, ktorý sa učiť musí; musí sa učiť od Západu kadečo, vrátane lavičiarnej angažovanosti (v podstate sa musíme poučiť aj o Leninnovi a ešte k tomu po anglicky). Tento vzorec vychádza z konceptu tzv. „doháňajúcej revolúcie“ (catching-up revolution), v origináli „die nachholende Revolution“, ako označuje nemecký filozof Jürgen Habermas prevraty k demokracii v roku 1989.² Podľa jeho teórie význam revolúcií vo východnej Európe spočíva v potrebe dohnatiť vývoj Západu. Východná časť Európy je následne definovaná neustálymi pokusmi o habilitáciu (fenomén často nazývaný „oneskorený modernizmus“). V tomto kontexte „nesynchronného modernizmu“ má väčšina súčasných umeleckých diskurzov na českej a slovenskej (a v podstate na celkovej východoeurópskej) scéne pravdepodobne zárodky na Západe a dostala sa k nám spolu s ostatnými vplyvmi, ktoré dnes do značnej miery formujú životné podmienky nášho regiónu: politický systém, kapitalistická ekonómia, liberálna ideológia, masová kultúra, hegemonicke teoretické koncepty, kultúrne štúdiá, postkoloniálne štúdiá, feministický, analytická filozofia, dekonstruktivizmus, angličtina, H&M a iné. Dnes už vôbec nedokážeme (alebo len v ojedinelých, zriedkavých prípadoch vieme) rozlísiť české či slovenské umenie od západného, tzv. euro-amerického umenia. Rozdiely sú zmazané a prehlušené fyzickým aktom a psychologickou ilúziou integrácie.

Najbežnejším symptomom kolonizovaných je oneskorenie v tom zmysle, že ich kultúra projektuje seba ako echo veľkých príbehov. V tejto súvislosti nazriem

na rolu nášho umenia v aktuálnych podmienkach globalizácie, európskej integrácii a sebakolonizácie.³

Typická východoeurópska postkoloniálna teória je, odvádzajúc sa na Hansa Beltinga, založená na hegemónizovanom tvrdení, že lokálne dejiny umenia trpeli stáročia zatierovaním príbehov veľkých umelcov Západu, a navyše, na základe historickej krivdy spôsobenej železnou oponou, východoeurópske umenie dodnes vyzerá retardované v porovnaní s umením západnej Európy či Severnej Ameriky.⁴ Pritom náš lokálny kontext východnej Európy nie je o nič dôležitejší ako ten Západný, no jeho komplexnosť sa nezaraďuje do Západných štandardov multikulturalizmu, migrácie, seba-definovania, etc. Z dôvodu tohto inkarnovaného dedičstva neformálnej historickosti, umelci z nášho regiónu preberajú dnes prácu inštitúcií, múzeí a archívov. Potreba umelcov angažovať sa svedčí o dôležitosti dokumentovať a šíriť zanedbané kapitoly dejín umenia. Zameranie (zámer) tejto (seba)historizujúcej umeleckej stratégii je zaznamenaná paralelné histórie, ktoré sú subjektívne a parciálne zachované a existujú ako fragmenty pamäti, ako položabudnuté orálne tradície. Zdenka Badovinac vysvetluje, že umelci pôsobia ako etnológovia a archivári „prerušovaných dejín“, ktoré boli marginalizované lokálnou politikou a zostali neviditeľné v kontexte medzinárodného umenia.⁵

Naše snahy produkovať lokálne novodobé dejiny umenia, lokálne dianie, sa odohrávajú takmer vždy s ohľadom na to, že české a slovenské umenie bolo a je súčasťou širšieho kultúrneho kontextu, ale nikdy v centre diania. České a slovenské umenie je definované a chápáne na základe charakteristík, ktoré sú v podstate zmesou medzinárodných a miestnych črt. Tým sa veľmi ľahko dajú určiť jasné, dominantné metódy originálneho nazerania a čítania tunajšej tvorby. Napriek tomu sú známe dichotómie typu univerzálné vs. národné, globálne vs. lokálne, centrum vs. periferia, najnovšie zužované na štandardizáciu vs. umenie s lokálnymi špecifikami. Toto delenie, porovnávanie a snaha vymedzovať sa, pramenia z nášho pocitu kultúrnej inferiority a sú vyvolané snahou vyrovnať sa so „stabilnými“ západnými hodnotami – snahou presadiť sa na Západe. Nachádzame sa v kolonizačnej pasci, kedy umenie a „dejiny“ iba lokálnych črt umení sú neakceptovateľné, keďže vedú k totálnej izolácii, pričom i len priamy import a adaptácia „platných“ metodológií či meradiel sú istou formou seba-kolonizácie.

Otázky, ktoré sa v tejto situácii vynárajú, sú:

1. Ako môžeme hovoriť o kapitalizme, demokracii, rodovej problematike a zároveň sa vyhnúť kopírovaniu nejakej západnej paradigmy?
2. Môžeme robiť umenie o našich lokálnych problémoch bez toho, aby sme sa autoexotifikovali?
3. Je spomínané „kultúrne oneskorenie“ iba autokolonizačným výrazom, alebo sme naozaj iní? Je naša kultúrna produkcia niečím rozdielna, alebo len zaostáva v porovnaní s tou západnou?
4. Do akej miery ide o vedomú sebakolonizáciu (pri spôsobená ideológia kolonizátora lokálnym podmienkam) a do akej miery ide o nevedomé prevzatie („univerzálnych“) hodnôt?
5. Alebo je naša „mentálna kolonizácia“ opäť iba diktát dominantného Západu? Je teória sebakolonizácie ďalším univerzalistickým vyhlásením?
6. Môžu byť kvality súčasného umenia vnímané ako nadnárodné? Máme v kultúre/umení rovné pozície?

Ak by som chcela popísať rysy slovenského a českého súčasného umenia a našu kultúrnu situáciu z historickej a geopolitickej perspektívy vo vzťahu k spomínaným „great nations“ a popísaným problémom, najzaujíma vejšie mi vychádzajú umelecké výtvory, ktoré reflektojú našu spoločnosť v procese (takzvanej transformácii ku kapitalizmu) na rôznych úrovniach a z rozmanitých perspektív: niektoré skúmajú rolu túžby a moci v stále sa zrýchľujúcej ekonómii obrazov, epistemické násilie,

neokapitalizmus umenia a postupnú komodifikáciu, iné sú založené na sebareflexii, na vytvorení autentickej umeleckej identity, na introspekcii nášho regiónu a národných identít, ďalšie pracujú s folklórnym dedičstvom, populárnu kultúrou, historickými ikonami, prehodnocujú „oficiálne“ dejiny alebo hľadajú alternatívne spôsoby videnia a fungovania nášho sveta. Autentické umenie zostáva čiastočne hermetické voči západnému čítaniu a odolá maximálnemu uspokojeniu západných očakávaní – toho, o čom a ako má východoeurópske umenie hovoriť. Takýto typ umenia vypovedá o nedokončenom procese hľadania „nepreložiteľnej inakosti“ v českej a slovenskej umeleckej produkcii, bazírujúc na vlastných hodnotách, na geografickej subjektivite, na pravidlach a jazyku s obmedzenými „prekladmi“ do univerzálnych kódov. V tomto prípade môže komplexnú správu o našej „inakosti“ v kontexte medzinárodných kultúrnych produkcií prečítať iba divák s lokálnou skúsenosťou. V snahe pripojiť sa k mnohým východoeurópskym pokusom o definovanie historických trendov vo vlastných tradíciách, nezávisle od západných kanonizovaných dejín, mnoho umelkým a umelcov poukazuje na to, ako sa umenie nášho regiónu (ne)môže odlišovať od etablovaného a preinterpretovaného umenia Západu. Tým vystupujú ako politické subjekty, ako jedinci alebo skupiny, ktorí usilujú aspoň o fragmentárne odhalovanie centra moci a o produkovanie pluralistického diskurzu, non-hierarchicalistického konceptu subjektu a multisubjektivity európskej dimenzie. ●

Anetta Mona Chisa sa narodila v Rumunsku. V roku 2000 graduovala na VŠVU v Bratislave. Od roku 2002 je asistentkou na Akadémii výtvarných umení v Prahe, Štúdio nových médií. V súčasnosti žije a pracuje v Prahe. Väčšina jej projektov sa zaobráva kontextuálnou interpretáciou východnej Európy a jej stereotypickým spôsobom reprezentácie, odvodeným z geopolitickej siete vzťahov. Účast v projektach (výber): Over the Counter, Muzeum Kunsthalle, Budapest; Gender Check, MUMOK Viedeň; The Reach of Realism, Museum of Contemporary Art, Miami; The Making of Art at Schirn Kunsthalle Frankfurt; Chiša&Tkáčová at Neuer Berliner Kunstverein; Public art Bukurešť.

¹ Bourdieu poukazuje na nerovnomerné vzťahy moci a kritizuje zdedené kategórie a príateľské spôsoby myšlenia a jemné formy vládnutia, kritizuje ustálené vzorce moci a príľahlí, ako i politiku, ktorá ich podporuje. Kritiku opiera o explanačný popis mnohostranných procesov, ktorími sociálne usporiadanie maskuje svoju ľubovoľu a prostredníctvom ktorého sa zachováva naveky – vymáhaním, ak nie priamo vynučovaním praktického prijatia existujúcich hierarchií od tých, ktorí sú v podriadenom postavení.

² Jürgen Habermas: Die nachholende Revolution. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1990

³ Teóriu a termín „self-colonization“ presadil bulharský teoretik Alexander Kiossev (Alexander Kiossev: Notes on the Self-colonising Cultures, 1998) http://www.kultura.bg/media/my_html/biblioteka/bgvtgrde_ak.htm

⁴ Hans Belting: Art History after Modernism. Chicago, Chicago Press, 2003

⁵ Zdenka Badovinac: Interrupted Histories, in Interrupted Histories: ArtEast Exhibition (Ljubljana: Museum of Modern Art), 2006

UNCOMFORTABLE HERITAGE AND SELF-COLONIZATION (SLOVAK AND CZECH ART AFTER '89)

ANETTA MONA CHIȘA

Provided that art operates in the social field as described by Pierre Bourdieu¹ than it is a space or a "battle field", in which some of the participants (regions/nations) have a higher status, privileges and power than the others. From the prospective of the power domination, I will attempt to look at the Czech and the Slovak contemporary art. This means that I will follow the mechanisms that allowed the West – the so called "great nations" – to access the means and the power, while other regions have been disadvantaged and limited.

After the Cold War, the visible wall between the East and the West was replaced with an invisible, but the more impermeable wall dividing the rich from the poor. Postcolonial power dynamics between the centers and the outskirts strongly resembles the former dynamics of the Cold War, although the elimination of similar positions has been proclaimed and declared on numerous occasions already long time ago. In the 90s, the communistic rhetoric has been replaced with an anti-communist discourse. Even though in the beginning it seemed like it was an inherent, natural reaction, today it's clear that this discourse is an imported phenomenon (born somewhere in the West, most likely in the White House) and it is a very well selling product in our region. Easily, we have exchanged (or supplemented) some of the typical features of our communistic region, such as utopianism, collectivism, unprofessionalism, cynicism, masochism and laziness, with other bad habits such as Western epigonism, individualism, self-victimization, self-love, nationalism, life-style cultivation and frenetic consumerism. We adopted the concept of liberalism, we showed an exemplary form of proto-capitalism and, at an ultra speed, we have reached severe democratic-capitalistic reality. This all boils down to the broadly valid statement of the theorist Boris Buden, according to who, the relationship between the Western and the Eastern Europe is ruled by the formula: the West governs the knowledge and therefore it is entitled to teach; on the other hand, the East is the one who has to learn about all kinds of things from the West, including the leftist involvement (in fact we have to relearn also about Lenin and furthermore in English). This formula coming-out from the concept of "catching-up revolution" (in original "die nachholende Revolution") as the German philosopher Jürgen Habermas refers to the revolutions towards democracy in 1989². According to his theory, the meaning of the revolutions in the Eastern Europe lays in the need to catch up with the Western development. The eastern part of Europe is later defined by continuous attempts for habilitation (the phenomenon often referred to as "belated modernism"). In this context of "non-synchronized modernism", most of the artistic discourses on the Czech and the Slovak scene (and in fact on the entire Eastern European scene) have their roots most likely on the West and came to us together with other influences that are, to a large extent, forming the life conditions in our region: political system, capitalist economy, liberal ideology, mass culture, hegemonic theoretical concepts, cultural studies, postcolonial studies, feminism, analytical philosophy, deconstructivism, English, H&M and others. Today we can't (or only occasionally we can) distinguish Czech or Slovak art from the Western, so called Euro-American art. The differences had been wiped out and were replaced by the physical act and psychological illusion of integration. The most frequent symptom of nations that have been subject to colonization is a delay in terms of culture projecting itself as an echo of grand stories. In this connection, I will look at the role of our art in the current conditions of globalization, European integration and self-colonization³.

A typical postcolonial theory is, referring to Hans Belting, based on hegemonized statement that Eastern European art history has been in the shadow of the great

artists of the West, moreover, on the basis of historical injustice caused by the iron curtain, the Eastern European art looks hitherto retarded in comparison with art of Western Europe or Northern America⁴. At the same time the Eastern European context isn't any less important than the Western one, but its complexity does not fall within the Western standards of multiculturalism, migration, self-definition, etc. Due to this incarnated inheritance of non-formal historicism, the artists from our region are nowadays doing the work of institutions, museums and archives. The need of the artists to engage themselves is a proof of importance to record and spread the neglected chapters of history of art. The objective of this (self-) historizing art strategy is to record parallel histories, which are subjective and partially preserved and exist as fragments of memory, as half-forgotten oral traditions. Zdenka Badovinac explains that the artists function as ethnologists and archivists of "the interrupted history" that has been marginalized by the local politicians and remained invisible in the context of international art.⁵

Our attempts to produce a local recent history of art and local current events, have been in place almost always with respect to the fact that the Czech and the Slovak art has been a part of wider cultural context, but never in the centre of attention. Czech and Slovak art is defined and understood on the basis of characteristics, which are in fact a mixture of international and local features. It is thus very hard to determine clear and dominant methods of original approach and understanding of the local art. Despite that, we are well-aware of the dichotomies such as universal vs. national, center vs. periphery, the newest narrowed down to standardization vs. art with local specifics. This division, the comparison and the effort to differentiate ourselves results from our feeling of cultural inferiority and is created by the effort to balance out the "stable" western values – an effort to make it on the West. We are in a colonization trap where the art and the "history" of only local features of art are unacceptable because they lead to a total isolation, while direct import and adaptation of "valid" methodologies or measures is a certain form of self-colonization.

The questions to be answered in this situation are as follow:

1. How can we talk about capitalism, democracy, and gender issues and avoid copying Western paradigms at the same time?
2. Can we create art about our local problems without self-exotification?
3. Is the "cultural delay" only an auto-colonial expression or are we really different? Is our cultural production really dissimilar or is it just dragging behind the Western one?
4. To what extent is it a conscious self-colonization (the ideology of the colonizer adjusted to the local conditions) and to what extent is it an unknown take-over of the ("universal") values?
5. Or is our "mental colonization" again only a dictate of the dominant West? Is the theory of self-colonization just another universalistic encouncement?
6. Can we perceive the qualities of the contemporary art as supranational? Do we have equal positions in culture/art?

When trying to describe the characteristics of the Slovak and the Czech contemporary art and our cultural situation from the historical and geopolitical perspective in relation to the aforementioned "great nations" and the problems described above, the most interesting I find art pieces that reflect our society in the process (of so called transformation to capitalism) on different levels and from diverse perspectives: some of them examine the role of desire and power in an always-accelerating economy of images, the epistemic violence, the neo-capitalism of art and art's subsequent commodification; others are based on self-reflection, on creation of authentic artistic identity, on introspection of our region and national identities; others work with the folkloric heritage, popular culture, historical icons, re-evaluation of "official" history or search for alternative ways of perception and functioning of our

world. Authentic art maintains partially hermetic vis-à-vis the Western reading and resists the maximum satisfaction of the Western expectations of what should the Eastern European art talk about. This type of art confesses an unfinished process of search of "untranslatable otherness" in the Czech and the Slovak culture, which stands upon its own values, geographical subjectivity, own rules and language with limited "translations" into universal codes. In this case, only a reader with a local experience can understand a complex report about our "otherness" in the context of international cultural production. Trying to join the numerous Eastern European attempts to define the historical trends of their own traditions independently of the Western canonized history, many artists have concluded that the art of our region can(not) differentiate itself from the established and over-interpreted Western art. By that, the artists present themselves as political subjects, as individuals or groups that are attempting to reveal centers of the power at least in fragments and to produce a pluralistic discourse, a non-hierarchic concept of subject and of multi-subjectivity of European dimension. ●

Anetta Mona Chișa was born in Romania. In 2000 she graduated the Academy of Fine Arts in Bratislava. Since 2002 she is assistant teacher at the Academy of Fine Arts in Prague, New Media department. Currently living and working in Prague. Most of her projects are based on contextual interpretation of Eastern Europe and its stereotypical mode of representation, derived from a grid of geopolitical relations. Recent shows include Over the Counter, Mucsarnok Kunsthalle, Budapest; Gender Check, MuMok Vienna; The Reach of Realism, Museum of Contemporary Art, Miami; The Making of Art at Schirn Kunsthalle Frankfurt; Chisa&Tkacova at Neuer Berliner Kunstverein; Public art Bucharest.

1 Bourdieu points out the unequal relations of power and criticizes inherited categories and accepted ways of thinking and gentle forms of government; he criticizes the stable formulas of power and privileges, as well as politics, which support them. He is sustaining his critique with an explanatory description of multiple-sided processes, by which the social order masks how arbitrary it is and thanks to what it has been pertained for ages – by enforcing if not directly by imposing practical acceptance of existing hierarchies on those who are in subordinate position.

2 Jürgen Habermas: Die nachholende Revolution. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1990

3 The theory and the term "self-colonization" has been established by the Bulgarian theorist Alexander Kiossev (Alexander Kiossev: Notes on the Self-colonising Cultures, 1998). http://www.kultura.bg/media/my_html/biblioteka/bgvtgrd/e_ak.htm

4 Hans Belting: Art History after Modernism. Chicago, Chicago Press, 2003

5 Zdenka Badovinac: Interrupted Histories, in Interrupted Histories: ArtEast Exhibition (Ljubljana: Museum of Modern Art), 2006

Michal Moravčík — Dromomania, 2006–2008

Prostredie Dromomania svojím názvom odkazuje na Viriličovu tézu (dromológia, dromokracia) o prepojení rýchlosť, existujúcej spoločenskej štruktúry, politiky a ich priamej úmere s rastom či úpadkom moci. Okrem ponuky „k pohybu“ podivného „vehiiku“, ktoré vyzývaný k čítaniu obsahu dieila. V tomto prípade sa divákova rýchlosť, schopnosť čítať text odvíjajúci sa pred jeho očami, mení na vlastný „informačný“ pohyb. Pohyblivý text ponájde vzťahy medzi politikou, potrebami z kategórie „bežných ľudí“ a urbánou realitou v mestách bývalého Ostbloku. Hlavný zoom je však cielený na „malé“ slovenské reálne, kde sa potenciálna spoločenská rýchlosť mení na bežciefnú a bezúčelnú túlavosť (lat. dromomania). Text je písaný v globalizačnom jazyku.

Michal Moravčík, narodený 12. 8. 1974 v Bratislave, tu žije a pracuje. V predchádzajúcich rokoch pracoval ako redaktor časopisu VLNA, Časopis pre súčasné umenie, ako aj prednášal na Fakulte architektúry, STU Bratislava. Od roku 1998 vedie sochársky štúdio odboru umenia na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity. Vybrané samostatné výstavy: 2009 The Subtle History, Meetfactory, Praha, ČR; 2008 Galerie ANTJEWACHS, Berlin, Nemecko; 2007 Polis (s P. Feriancovou a K. Krakowiakom), Gallery Valentina Moncada, Rome, Taliansko. Účasť na skupinových výstavách/projektoch (výber): 2010 The Heat, Meetfactory, Praha, ČR; The Romance of my Young Days, the Future of my Nostalgia, Stredoslovenská Galéria, Banská Bystrica, SR; Formats of Transformation 89–00, MUSA Museum auf Abruf, Viedeň, Rakúsko. V roku 2004 obdržal Cenu Oskara Čepána.

www.moravcik.sittcomm.sk

Michal Moravčík, born 12. 08. 1974 in Bratislava; lives and works in Bratislava, Slovakia. In the past also active as editor of Magazine for Contemporary Arts VLNA, Bratislava and lecturer at the Faculty of Architecture, Slovak Technical University, Bratislava. Since 1998 head of Sculpture studio at the Fine Arts Department of Pedagogical Faculty, University of Trnava, Slovakia. Selected solo shows: 2009 The Subtle History, Meetfactory, Prague, Czech Republic; 2008 Galerie ANTJEWACHS, Berlin, Germany; 2007 Polis (with P. Feriancova and K. Krakowiak), Gallery Valentina Moncada, Rome, Italy. Participations within group exhibitions/projects: 2010 The Heat, Meetfactory, Prague, Czech Republic; The Romance of my Young Days, the Future of my Nostalgia, Central Slovakian Gallery, Banská Bystrica, Slovakia; Formats of Transformation 89–00, MUSA Museum auf Abruf, Vienna, Austria. In 2004 he received the Oskar Čepán Award (Young visual artist of the year).

www.moravcik.sittcomm.sk

Dromomania concerns the public space of post-socialistic society. The installation instructs the audience to move it around and read the artist's text completing it. Dealing with the notion of public space in Central Europe and Bratislava, the reading process regulates the speed of the cart itself. Dromomania refers to P. Virilio's dromologic axiom on accumulation of power, regarding the information networks and movements in urban space. The text describes the potential of post-socialistic societies limited by their confusion. This is regarded to be one of the characteristic features expressed by the Latin title „wanderlust“, in the following term opposed to Virilio's actual thesis.

Red Tours (Červené zájazdy) je doku-fikcia, ktorá skúma dialektiku medzi turizmom a kolektívnu pamäťou v rôznych parkoch s replikami minulosti, múzeach a šou oživujúcich praktiky komunizmu (staged reenactment) v Čechách, Nemecku, Maďarsku a Litve. Narácia tohto videa sa odohráva cez 3 príbehy, ktoré sú rozprávané z rôznych perspektív: zdanlivо objektívny opis toho, čo je za dnešnými dominantnými interpretáciami komunizmu buď ako gýč, alebo absolútnej teror, subjektívny cestovný zápisník, v ktorom sa mieša osobné a politické za účelom reflektovania procesov seba-kolonizácie, ktoré z domáčich urobili turistov vo svojej vlastnej histórii, a formou direct cinema, ktorá je rozvíjana cez slová a gestá samotných turistov. Cez používanie rozmanitých štýlov sa Red Tours snaží spochybniť stratégie dokumentaristiky.

Red Tours is a docu-fiction that investigates the dialectic between tourism and collective memory in various statue parks, museums and staged reenactments of communism in the Czech Republic, Germany, Hungary and Lithuania. The narrative of the video emerges through 3 stories told from different perspectives: a seemingly objective account of what lies behind today's dominant interpretation of communism either as kitsch or absolute terror, a subjective travel diary that mixes the personal and the political to reflect on the process of self-colonization that has turned the natives into tourists of their own history, and a form of direct cinema that unfolds through the words and gestures of the tourists themselves. By using multiple voices and styles, Red Tours seeks to question the politics of documentary.

David Rych (nar. 1975, Innsbruck) žije a pracuje v Berline. Vo svojom diele sa kontinuálne zaoberá tému konštrukcie a reprezentácie reality a identity. V spolupráci s inými umelcami/kyňami skúma rôzne prístupy k dokumentaristike, fokusujúc reproduciu poznania vo vzťahu ku kolektívym identítam a vizuálnym kódom osobnej a oficiálnej histórie. Vybrané výstavy a prezentácie: Manifesta 8, Kumu Art Museum, NGBK, Galeria Miroslav Krajević, OK Centrum, Bucharest Biennale, Kunsthalle Ennergasse, Rotor, Transmediale, DEAF...

Joanne Richardson (Cluj/Berlin) je umelkyňa a teoretička médií, pracujúca na rozhraní dokumentárneho filmu, vizuálneho umenia a politického aktivizmu. Jej videá reflekujú post-komunizmus, kolonializmus a nacionalizmus a manifestujú kritickú perspektívnu vztahu medzi obrazom, historiou a pamäťou. Jej dielo bolo prezentované na festivaloch a výstavach vrátane Moscow Biennale, İstanbul Biennale, U-Turn Quadrennial for Contemporary Art, Transmediale, Kunstraum Kreuzberg Bethanien, NGBK, Nassauischer Kunstverein, Rotor, Kumu Art Museum, Ludwig Museum, HDLU, Kontext Gallery...

David Rych (b. 1975, Innsbruck) lives and works in Berlin. A continuing theme in his work is the construction and representation of reality and identity. In frequent collaboration with other artists, he explores different approaches to documentary, focusing on the reproduction of knowledge in relation to collective identities and the visual codes of personal and official history. His work has been presented at: Manifesta 8, Kumu Art Museum, NGBK, Galeria Miroslav Krajević, OK Centrum, Bucharest Biennale, Kunsthalle Ennergasse, Rotor, Transmediale, DEAF...

Joanne Richardson (Cluj/Berlin) is an artist and media theorist working on the borders of documentary film, visual art and political activism. Her video reflect an interest in post-communism, colonialism and nationalism, and manifest a critical perspective on the relation between images, history and memory. Her work has been presented at festivals and exhibitions including: Moscow Biennale, İstanbul Biennale, U-Turn Quadrennial for Contemporary Art, Transmediale, Kunstraum Kreuzberg Bethanien, NGBK, Nassauischer Kunstverein, Rotor, Kumu Art Museum, Ludwig Museum, HDLU, Kontext Gallery...

Joanne Richardson/David Rych — RED TOURS
video, color, sound, 49 min. (2010)

ZATAJENÉ HISTÓRIE – RE-MAPOVANIE MOZARTA

VÝSTAVNÝ PROJEKT V ŠTYROCH KONFIGURÁCIACH

9. MAREC AŽ 15. OKTÓBER 2006

Pri príležitosti 250. výročia narodenia Mozarta bol rok 2006 vyhlásený v Rakúsku za Rok Mozartova, sprevádzaný tisícami podujatí – koncertov, do súčasnej podoby upravených opier, sympózíí, uvádzaní nových biografií, atď. – uskutočnených po celom Rakúsku a Nemecku.

„Hidden Histories – remapping Mozart“ bol zadaný umeleckým riaditeľom „Viedenského Mozartovho roku 2006“ (Wiener Mozartjahr 2006) ako umelecký projekt so zámerom a požiadavkou ponúknutia fóra, schopným nastaviť a prehliobiť historiografické dôrazy, ktoré by dokázali efektívne pôsobiť ešte dlho aj po tomto roku.

Zaoberať sa Mozartom, jeho dobou, prácou a jej vnímaním, znamená aj konfrontáciu s históriou, resp. byť v týchto involvovaný/á. Dokonca aj dnes je táto história písaná z pohľadu moci a väčšiny. Priestor a čas, minulosť a súčasnosť sú vpísané cez mocné a historicky vyvinuté obrazy a geografické mapy tejto minulosťi – sprevádzané miznutím, vypudením, vyhnáním, alebo aj negáciou mnohých iných perspektív, napriek existencii mnohých iných pozícií. To teda znamená, že sú tí, ktorí históriu píšu a tí, o ktorých je história písaná, posledne menovaní s historiografickou prítomnosťou iba ako objekty. „Hidden Histories – remapping Mozart“ je (- bol; preklad textu z roku 2006) projektom, ktorý požaduje proti-písanie histórie; resp. písanie proti-histórie, a ujíma sa ho. Konfrontuje prevažujúci obraz histórie a konštrukciu jediného historického kánonu multiplicitou histórií a je venovaný tým zatajeným pozíciám, faktom, štruktúram a asociáciám, ktoré „normálne“ zostávajú neviditeľné a „pochované“ počas veľkých národných výročí.

Dôležitým bodom nášho záujmu o písanie histórie a zatajené histórie je písanie týchto z pohľadu aktívnych subjektov, ktorí sa už dlho nechcú uspokojiť s úlohou objektu historického rozprávania a obrazov. Táto požiadavka a pohľad na seba má pred-históriu (prehistorie), ktorá sa má hľadať v násilnej histórii konštrukcie „Iného/Inej; Druhého/Druhej“ („Other“) a „Inakosti“ („Otherness“), ktoré je teraz potrebné „vyvážiť“. Koncept „prirodzeného strachu z cudzieho/pred cudzím“ deklaruje odmietnutie tohto/týchto ako súčasti ľudskej prirodzenosti. Na pozadí konceptu asimilácie (tiež známeho ako „melting pot“) je akceptácia a kalkulovanie, podobne ako v prípade integrácie („salad bowl“), kým v súčasnosti oblúbený koncept „diverzity“ stavia na kultúre ako základnej určovateľke. Všetky tieto myšlienky majú spoločné to, že moc definovania neleží u tých, ktorí sú definovaní.

„Hidden Histories – remapping Mozart“ predkladá projekt v štyroch častiach – štyroch výstavách, nazvaných konfigurácie, ktoré boli zrealizované na štyroch miestach vo Viedni v časovom rozpätí ôsmich mesiacov od marca do októbra 2006. Každá konfigurácia bola prezentovaná zvlášť a vykonaná v spolupráci s vedcami/kyňami, teoretikmi/čkami, umelcami/kyňami a aktivistami/kami. Priestorovo a chronologicky navzájom oddelené, ich usporiadanie formuje štruktúru, ktorá aktívne a kriticky rozoberá historické a súčasné problémy v umení, politike a spoločnosti, posúva etablované vnímanie, a teda vytvára nové významy. Názvy konfigurácií sú citátom libret Mozartových opier. Spájajú štyri konfigurácie do rámca, a v ich nových prienikoch formujú programatívnu naráciu.

Predohra, Konfigurácia I má názov *Je to teraz alebo nikdy. On/a, ktorý/á vŕha je stratený/á!* (*Its now or never. S/he who hesitates is lost!*). Zaoberá sa témou „javiska/pódia“ (javisko, pódium – „stage“) a ich sociálnou a umeleckou funkciou medzi pripisovaním a prebudením/vedomením. Druhá Konfigurácia, *Teraz do boja! Teraz v zbrani!* (*Now to battle! Now to arms!*) sa koncentruje na éru Mozarta, snahu o štandardizáciu, (spoločenské) vylúčenia a sociálne zápasy svojej doby a ich kontinuitu do dnešného dňa. Keďže mechanizmy reprezentácie v Mozartovom diele, témy a subjekty jeho doby, ktoré sú v ňom pojednávané, sú stále operatívne aj v súčasnosti, Konfigurácia III kladie otázku spojitosť medzi tradičiou zobrazovania a reálnym životom marginalizovaných skupín v 18. storočí, tak ako aj dnes. Pod názvom *Čo celý svet myslí (ako) nemožne (nemožné)* (*What all the world thinks impossible*), načíta možné proti-modely (counter-models) do budúcnosti. Na túto líniu sa

napája štvrtá a posledná Konfigurácia, ktorá prehľbuje témy všetkých predchádzajúcich častí. *Nie je to sen (It's not a dream)* navrhuje perspektívnu vzťahu medzi umením a spoločnosťou, a indikuje dôsledky za samotným projektom/na pozadí samotného projektu.

Ako integrálna časť projektu boli prezentované tri intervencie, špecificky fokusujúce témy *Orientalizmu a Exotizmu* (v tomto projekte asociovaných viac s mechanizmami exotizácie obrazov a rasistických reprezentácií napr. Rómov), *Národného Socializmu / Exilu / Republiky* (zaoberajúce sa utilizáciou Mozarta nacistami a jej počračovaním a novým utilizovaním v Druhej Rakúskej republike), a *Gender / Queer* (zaoberajúce sa kriminalizáciou túžby, ako aj proti-stratégiami, vtedy a teraz).

Kurátorske jadro projektu tvorili: Ljubomir Bratić, Araba Evelyn Johnston-Arthur, Lisl Ponger, Nora Sternfeld, Luisa Ziaja.

Tento text je skráteným opisom, súhrnom, úvodným textu katalógu projektu. ●

<http://www.remappingmozart.mur.at/>

Lisl Ponger pracuje s fotografiou, filmom a inštaláciou. Žije a pracuje vo Viedni, Rakúsko. Samostatné výstavy (výber): 2010 Fact or Truth, Werkschau XV, Fotogalerie Wien; 2008 Let a thousand flowers bloom, Kunsthause Drážďany, Nemecko. Účasť na skupinových výstavach/projektoch (výber): 2010 Mit uns ist kein (National)Staat zu machen, Kunstraum Niederösterreich; 2010 Neither from nor towards...Art Pavillon, Záhreb; 2010 If not now, Artists' solidarity with Romani people and claim for equal rights, Trafo Gallery, Budapešť; 2009 Geschichte und Geschichten, MUSA, Viedeň. www.lislponger.com

Luisa Ziaja je kurátorka a kritička umenia na voľnej nohe, žijúca vo Viedni, Rakúsko. Výber výstav a projektov: „re: ex-post. Critical Knowledge and the Post-Yugoslavian Condition“ (2010, Open Space, Viedeň), „Recollecting, Looting and Restitution“ (2008/09, MAK, Viedeň, w/ Alexandra Reininghaus), „Have The Cake And Eat It, Too“ (2008, Kunsthalle Exnergasse Viedeň, w/ Charlotte Martin-Turek), „De-Revolution“ (2006, Galerie IG Bildende Kunst Viedeň, w/ Berthold Molden) atď. Aktuálny výskumný projekt: „Post-Communist Past. Case studies on representations of communism in museums and exhibitions in MSE-Europe“. Hostovanie a prednášky na Technickej Univerzite vo Viedni (2008/09), Akadémii výtvarných umení Viedeň (2004/05), Umelecká škola Viedeň (2004/06). Od roku 2006 spoluriaditeľka postgraduálneho master-programu ecm educating/curating/managing na Univerzite užitkového umenia vo Viedni. Autorka viacerých publikovaných textov pre výstavné katalógy, antológie, časopisy o súčasnom umení, výstavnej teórii a praxi v súčasných sociálnych a politických podmienkach.

Nora Sternfeld je umelecká pedagogička a kurátorka, súčasťou kolektívov trafo.K, Office for Art Education and Critical Knowledge Production (www.trafo-k.at) a Schnittpunkt, exhibition theory and practice (www.schnitt.org). Aktuálne učí na Akadémii výtvarných umení vo Viedni a je spoluriaditeľkou ecm – educating/

curating/managing – Masterprogramme for exhibition theory and practice at the University of Applied Arts Vienna (www.uni-ak.ac.at/ecm).

Ljubomir Bratić publikuje k tématam ako politický anti-rasizmus, história migrácie, umenie a politika, seba-organizácia, stratégie a taktiky v aktivizme atď. V rámci výstavy Gastarabajteri. 40 Jahre Arbeitsmigration (Gastarabajteri. 40 rokov pracovnej migrácie) vo Wien Museum/Hlavná knižnica mesta Viedeň v 2004 bol zodpovedný za a realizoval oddelenie „Seba-organizácia a odpor“. (Prebraté z katalógu Hidden Histories – remapping Mozart)

Araba Evelyn Johnston-Arthur výstudovala afrikanistiku, politické vedy, sociológiu a právo vo Viedni, Legone (Ghana) a v Londýne. Spoluzakladateľka PAMOJA. Anti-rasistická spoločenská činnosť; publikuje k téme Čiernej (černoskej) rakúskej histórie, špecifických rodových konštrukcií v zmysle rasy, inštitucionálneho rasizmu a anti-rasizmu. Vyučuje na Univerzite Viedeň. (Prebraté z katalógu Hidden Histories – remapping Mozart).

Muzaffer Hasaltay — *Can We Speak With Each Other?*
videodocumentation, HD, colour, sound, 19 min. (2009)

HIDDEN HISTORIES – REMAPPING MOZART

EXHIBITION PROJECT IN FOUR CONFIGURATIONS

MARCH 9 TO OCTOBER 15, 2006

On behalf of the 250th anniversary of Mozart's birthday, 2006 was in Austria proclaimed as the Year of Mozart, accompanied by several thousands events – concerts, contemporary elaborated operas, symposiums, introduction of new biographies, etc. – throughout Austria and Germany.

"Hidden Histories – remapping Mozart" was comisioned by the artistic director of the "Wiener Mozartjahr 2006" as an artistic project with claim to and intention of providing forums which will deepen awareness and set historiographic accents which will remain effective long after this year.

To become immersed in Mozart, this time, his work and its reception means becoming involved in a confrontation with history. Even today, this history is mostly written from the perspective of power and the majority. Space and time, past and present are inscribed with powerful and historically developed images and geographical maps of that past – with the accompanying fading, ousting and negation of very many other perspectives and in the face of many other positions. There are, therefore, those who write history and those about whom history is written, the latter having a historiographical presence only as objects. "Hidden Histories – remapping Mozart" is a project that undertakes and demands a counter-writing of history. It confronts the predominating picture of history and the construction of a single historical canon with a multiplicity of histories, and its dedicated to those hidden positions, facts, structures and connections that normally remain invisible and buried during major national anniversaries.

An important starting point of our concern with writing history and hidden histories is to write them from the point of view of active subjects who are no longer satisfied with being the objects of historical narratives and images. This demand and self-image has a prehistory to be found in the violent history of the construction of "Other" and "Otherness" that now has to be countered. The concept of the "natural fear of foreignness" declares rejection to be a part of human nature. Acceptance and calculation lies behind the concept of assimilation (also known as the melting pot), as with the idea of integration (salad bowl), while recently the popular concept of diversity builds on culture as fundamental determinant. All of these ideas have in common that the power to define does not lie with those who are being defined.

"Hidden Histories-remapping Mozart" presents a four-part project – four exhibitions, called configurations, that were realised in four locations in Vienna over a period of eight months from March to October 2006. Each configuration was presented separately and took place in cooperation of

scientists, theoreticians, artists and activists. Spatially and chronologically separate from each other, their order forms a structure that actively and critically examines historical and contemporary problems in art, politics and society, shifts the established perceptions and thus, creates new meanings. The titles of all the configurations are quotes from the libretti of Mozart's operas. They give the four configurations a framework and, in this new conjunctions, form a programmatic narrative.

As a prelude, Configuration I has the title *It's now or never. S/He who hesitates is lost!*. It deals with the subject of the "stage" and its artistic and social function between ascription and awakening. The second Configuration, *Now to battle! Now to arms!* concentrates on Mozart's era, the striving for standardisation, the exclusions and social struggles of his time and their continuity up to the present day. After the mechanisms of representation in Mozart's work that are still operative today and the themes and subjects of his era have been dealt with, Configuration III asks questions about connections between traditions of depiction and the real life of marginalized groups, during both, the 18th century and today. With the title *What all the world thinks impossible*, it sketches possible counter-models for the future. This guideline is taken up by the fourth and the last Configuration which deepens the themes from all previous parts. *It's not a dream* proposes a perspective on the relationship of art and society, and indicates implications beyond the project itself.

As an integral part of the project were presented three interventions, which focus specifically on the themes *Orientalism and Exoticism* (in this project associated rather with its mechanisms of exoticising images and racist representations, i.e. of Roma), *National Socialism / Exile / Republic* (concerned with how Mozart was utilised by the Nazis and with the continuities and new utilistations that have taken place in the Second Austrian Republic), and *Gender / Queer* (concerning criminalization of desire as well as counter-strategies, then and now).

The curatorial core-team of the project: Ljubomir Bratić, Araba Evelyn Johnston-Arthur, Lisl Ponger, Nora Sternfeld, Luisa Ziaja.

This text, as a short project description, is an abstract of the introduction text of the handbook, realized and published as an integral part and documentation of "Hidden Histories – remapping Mozart". ●

<http://www.remappingmozart.mur.at/>

Lisl Ponger works with photography, film and installation; lives and works in Vienna, Austria. Solo shows (selection): 2010 Fact or Truth, Werkschau XV, Foto-

galerie Wien; 2008 Let a thousand flowers bloom, Kunsthaus Dresden, Germany. Participations (selected shows/projects): 2010 Mit uns ist kein (National)Staat zu machen, Kunstraum Niederösterreich; 2010 Neither from nor towards... Art Pavilion, Zagreb; 2010 If not now, Artists' solidarity with Romani people and claim for equal rights, Trafo Gallery, Budapest; 2009 Geschichte und Geschichten, MUSA, Vienna. www.lislponger.com

Luisa Ziaja is a freelance curator and art critic based in Vienna/Austria. Recent exhibitions include "re: ex-post. Critical Knowledge and the Post-Yugoslavian Condition" (2010, Open Space, Vienna), "Recollecting. Looting and Restitution" (2008/09, MAK, Vienna, w/ Alexandra Reininghaus), "Have The Cake And Eat It, Too" (2008, Kunsthalle Exnergasse Vienna, w/ Charlotte Martinz-Turek), "De-Revolution" (2006, Galerie IG Bildende Kunst Vienna, w/ Berthold Molden) etc. Current research project "Post-Communist Past. Case studies on representations of communism in museums and exhibitions in MSE-Europe. Guest lectureships at Technical University Vienna (2008/09), Academy of Fine Arts Vienna (2004/05), and Vienna Artschool (2004–2006). Since 2006 co-director of the postgraduate master program educating/curating/managing at the University of Applied Arts Vienna. Numerous contributions to exhibition catalogs, anthologies, and magazines on contemporary art production, exhibition theory and practice informed by current socio-political questions.

Nora Sternfeld is an art educator and curator. Part of trafo.K, Office for Art Education and Critical Knowledge Production (www.trafo-k.at) and Schnittpunkt, exhibition theory and practice (www.schnitt.org). She currently teaches at the Academy of Fine Arts in Vienna and is co-director of the ecm – educating/curating/managing – Masterprogramme for exhibition theory and practice at the University of Applied Arts Vienna (www.uni-ak.ac.at/ecm).

Ljubomir Bratić is publishing on topics of political anti-racism, history of migration, art and politics, selforganization, strategies and tactics in activism etc. At the Gastarbajteri. 40 Jahre Arbeitsmigration (Gastarbajteri. 40 Years of Labour-/Job-Migration) at the Wien Museum / City Main Library, Vienna in 2004 he was responsible for and conceived the department "Selforganizing and Resistance" (in cooperation with Arif Akilic). (Bio adopted from the handbook of Hidden Histories – remapping Mozart)

Araba Evelyn Johnston-Arthur studied African Studies, political sciences, sociology, law in Vienna, Legon (Ghana) and London. Co-founder of Pamoja. Anti-racist Public Activities; she is publishing on Black Austrian History, genderspecific construction of blackness, institutional racism and anti-racism. Teaching at the University of Vienna. (Bio adopted from the handbook of Hidden Histories – remapping Mozart)

Vo videu "Môžeme spolu hovoriť?" sa migrant/ka stáva objektom sociologického výskumu. V rámci štúdie na tému konštrukcie maskulinitu mladých tureckých migrantov vedie sociológ s Hasaltayom rozbor a definuje ho ako "migranta 2., 3., atď. generácie". Po prvom interview v roku 2004 nasleduje sociológova požiadavka ďalších interview.

Za účelom zviditeľnenia skúsenosti kategorizácie "iného" zo strany neidentifikovaného sociológa a prelomenia jeho označení, poňal Hasaltay nasledujúce interview ako tému svojej vlastnej práce; nastavuje kamenu na sociológa, sám sa ale objavuje v zrkadle, ktoré je nasadené ako rozhodujúci scénografický element danej situácie: zrkadlo ukazuje oboch hovoriacich na "hladaní ich hládania", a jeho nasadenie je pokusom rozloženia v takýchto situáciach bežnej konštelácie subjekt-objekt, a jej transformácie na rozbor medzi rovnomennými partnermi.

Toto "stretnutie" oboch hovoriacich je ovplyvnené nezlučiteľnosťou oboch úmyslov – sociológ sa pokúša viest svoje interview, zatiaľ čo sa filmár snaží o rozbor o tomto interview. Záznam rozboru slúžil ako materiál pre realizáciu tohto videa, ktorého názov je odvodený od textu Gayatri Spivak "Can the Subaltern Speak?"

Muzaffer Hasaltay žije a študuje vo Viedni.

In „Can we speak with each other?“, migrant is the category of a social research. Hasaltay is made the object of a study on 'Young Turkish migrants' Construction of Masculinity' and interviewed by a sociologist. He is seen as migrant of the second, third, and so forth generation. After a first interview in 2004, the sociologist asks for further interviews.

To make visible the experiences of categorization as being „the other“, and to break through this ascription, Hasaltay makes this following interview the topic of his own work. He points the camera to the sociologist, while he himself becomes visible in the mirror, an important element in the situation: the mirror shall show both speakers in their „search for their search“, and its use is an attempt to dissolve the subject/object separation of such an interview. It should be transformed into a dialogue with each other, two equal persons.

The two speakers' meeting is dominated by the incompatibility of the two plans: the sociologist tries to do his interview, while the filmmaker aims at talking about the interview. The recording of this conversation forms the video's raw material; its title refers to Gayatri Spivak's text "Can the Subaltern Speak?"

Muzaffer Hasaltay is living and studying in Vienna.

CHECK INSTEAD: THE COLONIAL MATRIX OF POWER!

OPIS PROJEKTU

Projekt *Check Instead: the Colonial Matrix of Power!* (*Checkni namiesto toho: koloniálny mocenský matrix!*) sa skladal z viacerých workshopov vo Vereinigung bildender Künstlerinnen Österreichs (VBKÖ – Združenie výtvarných umelkýň Rakúska) 7.–19. 12. 2009 vo Viedni, a výsledok projektu bol prezentovaný ako kolektívna inštalácia a panelová diskusia vo VBKÖ, ktorá sa uskutočnila v rámci stého výročia VBKÖ. Samotná inštalácia bola dodatočne prezentovaná počas Dňa otvorených dverí (Rundgang) Akadémie výtvarných umení vo Viedni, 21.–24. 1. 2010.

Projekt bol iniciovaný Anou Hoffner a Ivanou Marjanovič, podporený a organizovaný VBKÖ a PCAP (Post-Conceptual Art Practices) Akadémie výtvarných umení vo Viedni. Projekt bol takisto súčasťou iniciatívy *Squatting Theachers* v rámci univerzitných protestov/demonštrácií 2009/2010.

Študenti a študentky zúčastňujúci sa na projekte: Branko Andrić, Sheri Avraham, Iris Borovčnik, Lina Dokuzovič, Christian Gangl, Miltiadis Gerethanasis, Tatiana Kai-Browne, Baris Kiziltoprak, Marissa Lobo, Nataša Mackuljak, Maria Muhar, Marion Oberhofer, Ervin Tahirovič, Majda Turkic and Reinhard Uttenthaler. V rámci sympózia, ktoré bolo moderované Anou Hoffner a Ivanou Marjanovič, vystúpili: Miltiadis Gerethanasis (študent), Marina Gržinič (umelkynia a teoretička umenia, Viedeň/Ljubljana), Therese Kaufmann (teoretička umenia, eipcp Viedeň), Marissa Lobo (študentka).

Názov projektu *Check Instead: the Colonial matrix of Power!* referuje na jednej strane výstavu *Gender Check, Femininity and Masculinity in Eastern European Art* (*Gender Check, femininita a maskulinita vo východoeurópskom umení*) vo viedenskom MUMOKu, ktorá bola iniciovaná Erste Foundation (Erste Bank je na Slovensku vlastníkom Slovenskej sporiteľne, pozn. prekladateľa). Na strane druhej referuje teoretičky koncept koloniálneho mocenského matrixu, zavedený Anibalom Quijanom, navrhnutým a prepracovaným Walterom Mignolom a kolektívom *Modernity/Coloniality/Decoloniality* z Latinskej Ameriky. Walter Mignolo vysvetluje, že koloniálny mocenský matrix spája štyri navzájom súvisiace domény: kontrolu ekonómie, kontrolu autority, kontrolu rodu (gender) a sexuality a znalostnú kontrolu/kontrolu subjektivity. *Koloniálny mocenský matrix v súčasnosti funguje ako matrix kontroly, nadvlády a využívania.¹*

Existuje viacero dôvodov, prečo sme sa rozhodli pre túto umeleckú, teoretickú a aktivistickú intervenciu vzťahujúcu sa na výstavu *Gender Check*. Názov a koncept výstavy sme vnímali ako extrémne problematický, keďže referuje mocenskú pozíciu „checkujúceho“ a „checkovaného“ (kontrolujúci/a – kontrolovaný/a). Všeobecne sa dá tvrdiť, že poňatie reprezentácie v rámci historie výstavnej produkcie (a muzeológie) v západnej Európe je založené na sexistických a rasistických stereotypoch a je priamo napojené na kolonialitu moci. Počas posledných dvadsiatich rokov sa v rámci zmien v Európe (ako napr. rozšírenie EÚ) a vo svete objavili nové tendencie v spôsobe reprezentácie. Preskúmaná je kreativita toho/tej „rozvojového Iného/rozvojovej Inej“, ale aj to, o čom je emancipácia týchto, alebo, lepšie povedané, kde sa týto „rozvíjajúci sa Iní/Druhí“ práve nachádzajú na škále implementácie neo-liberálnych hodnôt.

Príležitosťou pre organizovanie *Gender Check* bolo zo výročie pádu Berlínskeho múru, čo znamená, že táto výstava („show“) bola priamo napojená na „poviedku“ („narrative“) o Európe bez hraníc. Európa už nie je viac rozdelená, ale cenou za viditeľné zmiznutie hraníc sú nastolené procesy upevňovania koloniality a kapitalizmu, hlboko vpísané v spoločenských sociálnych zmenách a ich konštrukcii.

Gender Check sa nedá myslieť oddelene od neo-liberálnych technológií/stratégii tzv. „gender mainstreaming“ (mainstreamizácia pôvodných genderových teórií). V rámci integrácie do EÚ sa od krajin očakáva demonštrácia určitého (predpísaného) pokroku/vývoja (a treba povedať že násilnej) implementácie regulácií

a hodnôt Európskej únie. Tihomir Topuzovski, umelec a teoretik z Macedónska, nedávno analyzoval túto situáciu tvrdiac, že na západný Balkán bolo uvalené „opatrovníctvo“ („tutorship“) EÚ, za účelom vzniku ozajstných/reálnych politických hodnôt budúcnosti v tomto regióne.²

Čo znamená *check/kontrola gender?* A kto „checkuje“ koho? Vystavovanie modusov rodových funkcií femininity a maskulinity východnej Európy je ukážkou toho, ako si seba-deklarovaný emancipovaný Západ vytvára spojenie k ne-emancipovanému post-socialistickému Východu. Gender, ktorý vzišiel z feminizmu a spoločenského a sociálneho hnutia, a z ktorého sa medzičasom stal prostriedok neoliberálnej ekonómie, v súčasnosti slúži implementácii západných diskurzov rodového a sexuálneho „vyslobodenia“ východnej Európy. Zahrnutie rodovej a sexuálnej differencie do systému kapitalistického trhu sa uskutočňuje v záujme etablovania rodových a sexuálnych politík, ktoré týmto umožňujú konštrukciu rodovej a sexuálnej superiority ako inštrument využívania. Následkom tohto je raz a znova prezentácia vykonštruovaného liberálneho Západu a „ne-emancipovaného“ Východu.

Paralelne k tejto investigácii a kontrole sociálnej emancipácie a politických hodnôt je v západných krajinách ustavične reprodukovaný štátom legitimizovaný rasizmus a patriarchálne modusy (sociálneho a politického) vylúčenia. Nachádzame v týchto kontinuitu koloniálnych praktík v zmysle vnímania „východných“ a „južných“ svetov ako ne-civilizovaných, ne-vyvinutých a barbar-ských a v zmysle poňatia migrantov (nielen) v západných krajinách, kde sú tito permanentne strážení, sledovaní, obviňovaní a kriminalizovaní. Tieto inštitucionalizované rasistické procesy, vykonštruované v rámci výnimočnosti západnej Európy ako Európy pokrokovej a emancipovanej, nie sú, naopak, „checkované“ vôbec.

Naša intervencia poňala projekty ako *Gender Check* ako východiskové body kritickej reflexie práve prebiehajúcich západných prieskumov a kontrôl demokratických hodnôt a sociálnej emancipácie „vo vonkajšku Prvého kapitalistického sveta“. Takisto bola táto poňatá ako platforma pre prehodnotenie umeleckých intervencií, ktoré sa odlišujú a chcú sa od-pojiť (de-link) od diktátu globalizovaného kapitalistického chápania ako by mala taká intervencia vyzeráť. Workshop sme začali návštevou otvorenia výstavy *Gender Check* a sympózia, a snažili sa reflektovať ich stratégie reprezentácie. Analyzovali sme pozície pozvaných rečníčiek/rečníkov, strategiu selekcie aktérov/aktériek a štruktúru výstavy. Naším cieľom bolo nielen produkovať inštitucionálnu kritiku, ale chápať výstavy ako *Gender Check* ako súčasť určitých rasistických, sexistických a homofóbnych diskurzov produkovaných v Európe. Z tohto dôvodu sme takisto sledovali vizuálny materiál mimo umeleckého kontextu, uvarený napr. v dennej tlači alebo vo verejných priestoroch, a problematizovali pojmy „Gender“, „Checking“ a „Eastern“ (východný/Východ). Ďalej sme sa zúčastnili rozhovoru „The New Wall as hegemonic Narration“ („Nový mór ako hegemonický príbeh“) medzi Marinou Gržinič a Ivanom Juricom v MUMOKu, konanom v rámci výstavy. Pracovali sme s teoretičkami Kathi Morawek, Tihomira Topuzovského, Jiny Haritaworn, Mariny Gržinič, Waltera Mignola, Maiz, Klub Zwei, Araby Evelyn Johnston-Arthur, Šefika Tatlića, Ljubomira Bratića, Any Vujanović a Marty Popivody na účelom hlbšieho chápania stratégii/polítičky vystavovania, reprezentácie a pozícií diváka a toho, ktorý je pozorovaný/checkovaný. Hovorili sme o koloniálnych praktikách, ich historickej transformácii a súčasnej kontinuite. Ako ďalší krok sme sa snažili koncentrovať na špecifické otázky/body a tieto vizualizovať/zviditeľniť v diagramoch, ktoré potom boli vystavené ako kolektívna inštalácia. Keďže sme sa workshopu sami zúčastnili, tento prezentovaný výsledok bol časťou komplexnej štruktúry procesov produkcie vedomostí/poznania.

Počas panelovej diskusie, ktorá nasledovala po workshopu, boli diskutované tieto témy:

Ktoré sú, a ako fungujú, súčasné/dnešné (násilné) kultúrne a umelecké intervencie, ktoré prebiehajú v priestoroch mimo Prvého kapitalistického sveta? Čo je logikou/stratégiou na pozadí inter-

vencie súkromných finančných inštitúcií do sféry umenia a kultúry v tzv. juhovýchodnej Európe? Aký je vzťah medzi týmito a verejnými inštitúciami? Ako sa tieto intervencie dajú chápať v rámci znova-prebudencích imperialistických ašpirácií Rakúska? Ako sú intervencie iných hráčov než vlád a súkromného finančného kapitálu (napr. umelci/kyne, kurátori/ky) napojené na kolonialitu a západnú „výnimočnosť“? Ako by vyzerala umelecká intervencia, ktorej cieľom je od-pojiť sa (de-link) od globálneho kapitalistického poňatia tradičnej intervencie? Aké by boli, ako by fungovali, alebo čo by v súčasnosti mohli byť kontrárne stratégie (proti-stratégie)? ●

<http://www.vbkoe.org/check-instead.html>

Ana Hoffner je performance-umeleckynia zaobrájúca sa témami queer a migráciach/(post)koloniálnych politík. Jej performatívne praktiky skúmajú znaky opäťovného používania (reenactment) a intervencie v zmysle artikulovania súčasnej umeleckej politickej formy. Aktuálne sa (on/a) zaobrá homonormativitou a queerness ako sexuálnymi stratégiami európskej jednoty.

Ivana Marjanovič je bakalárka histórie umenia, v súčasnosti doktorantka (PhD.) na Akadémii výtvarných umení vo Viedni. Od roku 2005 sa angažuje vo sfére vizuálnych umení, politiky a teórie. V roku 2005 bola spoluorganizátorkou Kontext Galérie v Belehrade a do roku 2009 tu bola programovou spoluorganizátorkou a kurátorou. Od roku 2008 organizuje a vede teoretický seminár v rámci pre Post Conceptual Art Practices (PCAP), Prof. Dr. Marina Gržinič, Akadémia výtvarných umení, Viedeň. Jej články boli vydané v rôznych knihách, výstavných katalógoch, časopisoch a umeleckých a teoretických platformách vedených online. Aktuálne pracuje ako spoluredaktorka na dvoch knihách: Kosovo Class struggle. Structural Adjustment. Sovereignty (pracovný názov), a Dictionary of Decoloniality (pracovný názov), ktorý je projektom v rámci PCAP.

Branko Andrić, Sheri Avraham, Iris Borovčnik, Lina Dokuzovič, Christian Gangl, Miltiadis Gerethanasis, Tatiana Kai-Browne, Baris Kiziltoprak, Marissa Lobo, Nataša Mackuljak, Maria Muhar, Marion Oberhofer, Ervin Tahirovič, Majda Turkic and Reinhard Uttenthaler sa zúčastnili projektu a sú študentmi/študentkami PCAP, Akadémia výtvarných umení, Viedeň.

¹ Mignolo argumentuje, že napriek tomu, že je pravdu, že kolonializmus bol ukončený cez dekolonizačiu v dvadsiatom storočí, kolonialita bola znova „pre-ramcovaná“ (re-framed) vodcovstvom Spojených Štátov. Pozri: Marina Gržinič and Walter Mignolo, „De-linking epistemology from capital and pluri-versality – a conversation with Walter Mignolo“, in „Reartikulacija“, No 4, 5, 6, 2008/2009

² Tihomir Topuzovski, „From the Imagining of the Balkans to the Invention of the Western Balkans“, in „Reartikulacija“, Issue 6, Ljubljana, 2009

CHECK INSTEAD: THE COLONIAL MATRIX OF POWER!

PROJECT DESCRIPTION

The project *Check Instead: the Colonial Matrix of Power!* consisted of several workshops in the forefront of the exhibition in the Vereinigung bildender Künstlerinnen Österreichs, Vienna (VBKÖ) (7–19. 12. 2009). It presented a collective installation as the outcome of the workshops and a panel discussion in the VBKÖ within the 100 YEARS – VBKÖ program (21. 1. 2010) and a presentation of the project within the Rundgang, Academy of Fine Arts Vienna (21.–24. 1. 2010).

The project was initiated by Ana Hoffner and Ivana Marjanović, organized and supported by the VBKÖ and the Conceptual Art Practices Class, Academy of Fine Arts Vienna. The project was also part of the Squatting Teachers initiative within the context of the university protests.

The following students took part in the workshop and exhibition: Branko Andrić, Sheri Avraham, Iris Borovčnik, Lina Dokuzović, Christian Gangl, Miltiadis Gerohanasis, Tatiana Kai-Browne, Baris Kiziltoprak, Marissa Lobo, Nataša Mackuljak, Maria Muhar, Marion Oberhofer, Ervin Tahirović, Majda Turkić and Reinhard Uttenthaler.

The following speakers presented papers in the panel discussion moderated by Ana Hoffner and Ivana Marjanović: Miltiadis Gerohanasis (student), Marina Gržinić (artist and theoretician, Vienna/Ljubljana), Therese Kaufmann (theoretician, eipcp Vienna), Marissa Lobo (student)

The title of the project Check Instead: the Colonial Matrix of Power! refers on one hand to the exhibition Gender Check, Femininity and Masculinity in Eastern European Art in MUMOK, Vienna, that was initiated by Erste Foundation. On the other hand it refers to the theoretical concept of the colonial matrix of power that was coined by Anibal Quijano and re-proposed by Walter Mignolo and the collective Modernity/Coloniality/Decoloniality from Latin America. Walter Mignolo explains that the colonial matrix of power puts together four interrelated domains: the control of economy, the control of authority, the control of gender and sexuality and the control of knowledge and subjectivity. The colonial matrix of power remains in the present as a matrix of control, domination and exploitation.¹

There are several reasons why we felt the necessity to make an artistic, theoretical and activist intervention related to the Gender Check exhibition. We found the title and the concept of the show extremely problematic as it is referring to the power position of the one who is checking and the one who is being checked. In general, the notion of representation in the history of exhibition production in Western Europe has often been based on sexist and racist stereotypes and is directly related to the coloniality of power. With the changes in Europe and globally over the last few decades (such as EU integration), new tendencies in the mode of representation have appeared. Forces are put together not only to investigate what the creativity of the "developing Other" is about, but also what the "developing Other's" emancipation is about, or better yet, where the developing Other is now on the scale of the implementation of neo-liberal values.

The occasion for the organization of Gender Check show was the 20th anniversary of the fall of the Berlin Wall which means that this show was directly linked to the narrative of Europe without borders. Europe is not divided anymore but for that the price has to be paid meaning while borders are gone they are reinscribed deeply in the social fabric through numerous processes that are sustaining coloniality and capitalism.

The Gender Check exhibition should not be seen as separated from the neo liberal technology of gender mainstreaming. In the course of EU integration, countries are expected to demonstrate certain progress in the prescribed (and we must say violent) implementation of the EU regulations and values. Tihomir Topuzovski, an artist and theorist from Macedonia recently analyzed this situation writing that Western Balkans is put under the tutorship of the European Union in order to create real political values in the region for the future.²

What does it mean to check gender? And who is checking whom? Exhibiting role models of femininity and masculinity in Eastern Europe is an example of how the self-declared emancipated West is creating a link to the "unemancipated" post-socialist East. Gender that aroused from feminism as a social movement and in the meantime became a political tool of neoliberalism serves now the implementation of Western discourses of gender and sexual liberation in Eastern Europe. The inclusion of gender and sexual difference in the capitalist market happens for the sake of establishing gender and sexual politics that construct gender and sexual superiority as an instrument for exploitation. As a consequence we have to face once again the construction of the liberal West and the "unemancipated" East.

Parallel to that investigation and control of social emancipation and political values, state-legitimized racism and patriarchal models of exclusion are perpetually reproduced in Western countries. We can find a continuity of colonial practices in the way how the "Eastern" and "Southern" worlds are perceived as uncivilized, underdeveloped and barbaric and how migrants are constantly supervised, accused and criminalized in Western countries themselves. These institutionalized racist processes, in addition to the constructed exceptionality of Western Europe as progressive and emancipated, are never checked.

Our intervention took projects like Gender Check as a point of departure for a critical reflection of the ongoing Western investigation and control of democratic values and social emancipation outside of the First capitalist world. Furthermore, it was a platform for thinking on how an artistic intervention which de-links from the global capitalist understanding of intervention looks like. We started the workshop visiting the Gender Check opening and symposium and reflecting on its politics of representation. We analyzed the positions of the speakers, the invitation policy and the structure of the exhibition. Our aim was not only to produce institutional critique but to understand exhibitions like Gender Check as part of certain racist, sexist and homophobic discourses that are produced in Europe. Therefore, we also looked at visual material outside of the artistic context found in newspapers or in public space and started to problematize the terms "Gender," "Checking" and "Eastern." Furthermore, we took part in the talk between Marina Gržinić and Ivan Jurica with the title "The New Wall as hegemonic Narration" in MUMOK. Moreover, we used theoretical texts by Kathi Morawek, Tihomir Topuzovski, Jin Haritaworn, Marina Gržinić, Walter Mignolo, Maiz, Klub Zwei, Araba Evelyn Johnston-Arthur, Šefik Tatlić, Ljubomir Bratić, Ana Vujanović and Marta Popivoda to develop a deeper

understanding of politics of exhibiting, representation and the positions of the viewer and the one who is watched or checked. We talked about colonial practices, their historical transformation and continuity in the present. In the next step we tried to concentrate on specific points and make them visible in diagrams that were then exhibited in a collectively produced installation. This outcome was showing a part of the complex structure of the process of knowledge production we were involved in during the workshop.

The panel discussion as a follow up of the workshop dealt with these issues:

What are the (violent) cultural/artistic interventions in spaces outside of the First Capitalist World that are taking place in the present? What is the logic behind interventions of private financial institutions in artistic and cultural space of so-called Southeastern Europe? What is their relation to public institutions? How can we understand these interventions within the framework of re-awakened Austrian imperialist aspirations? How are interventions by actors other than governments and private financial institutions (for example artists, curators) connected to coloniality and Western exceptionalism? How would an artistic intervention which de-links from the global capitalist understanding of intervention look like? What are or would be counter-strategies? ●

<http://www.vbkoe.org/check-instead.html>

Ana Hoffner is a performance artist working in the fields of queer and migratory (post)colonial politics. Her performative practice aims to explore elements of reenactment and intervention in order to articulate an artistic political form for the present. Currently she is working on homonormativity and queerness as sexual politics of European unity.

Ivana Marjanović: BA in Art History, PhD candidate at Academy of Fine Arts, Vienna; Since 2005 she is engaged in the field of visual arts, politics and theory. In 2005 she co-founded Kontekst Gallery in Belgrade, and till 2009 she was the gallery's program co-editor and co-curator. Since 2008 she is holding theoretical seminars at the Class for Post Conceptual Art Practices, Univ. Prof. Dr. Marina Gržinić, Academy of Fine Arts Vienna. She published articles in different books, exhibition catalogues, international magazines and online artistic and theoretical platforms. Currently she is working as co-editor on two books: Kosovo.Classe Struggle. Structural Adjustment. Sovereignty (working title) and Dictionary of Decoloniality (working title) as a project within the Class for Post Conceptual Art Practices.

Branko Andrić, Sheri Avraham, Iris Borovčnik, Lina Dokuzović, Christian Gangl, Miltiadis Gerohanasis, Tatiana Kai-Browne, Baris Kiziltoprak, Marissa Lobo, Nataša Mackuljak, Maria Muhar, Marion Oberhofer, Ervin Tahirović, Majda Turkić and Reinhard Uttenthaler participated the project and are students of PCAP, Academy of Fine Arts Vienna.

¹ Mignolo argues that although it is true that colonialism ended with twentieth century decolonization, coloniality was again re-framed by the leadership of the United States. See: Marina Gržinić and Walter Mignolo, „De-linking epistemology from capital and pluri-versality – a conversation with Walter Mignolo“, in „Reartikulacija“, No 4, 5, 6, 2008/2009

² Tihomir Topuzovski, „From the Imagining of the Balkans to the Invention of the Western Balkans,“ in „Reartikulacija,“ Issue 6, Ljubljana, 2009

ŤAH NA VÝCHOD MIEROVÉ PREVZATIE A JEHO SKRYTÁ OBČIANSKA VOJNA

PARALELY K POST-KOLONIALIZMU A KOLONIALITE V STREDOEURÓPSKOM PRIESTORE

IVAN JURICA

Úvod: Kolonialita

Záujem o uvedenie história stredoeurópskeho regiónu ako históriu koloniálnej vychádzky z post-koloniálnych štúdií, ktoré boli rozvinuté teoretikmi/teoretičkami z bývalých kolónií „Tretieho sveta“. Ich cieľom/záujmom nebolo len vyhodnotenie procesov kolonizácie v „Tretom svete“, ale aj prehodnotenie éry „dekolonizácie“, keďže tátu bola sprevádzaná tou istou rétorikou a logikou – reprodukovanou mocou jazyka – ako éry okamžitej neokolonizácie „bývalými“ kolonizátormi a USA, ktoré vlastne boli vedúcou silou v procese dekolonizácie v medzinárodnom politickom kontexte. Preto išlo o modifikovaný proces predchádzajúcej usurpácie, vlastníctva a kontroly. Keď sa zamýšľame nad históriou 20. storočia, rozhodne nesmieme zabúdať na veľmoc ZSSR so svojimi satelitmi a ambíciou iného typu svetovej dominancie. Napriek skutočnosti, že tento druh podrobenia si – založený na myšlienke komunistickej revolúcie a socialistického/komunistického ekonomickejho poriadku/systému – bol viac ideologickej charakteru, nedá sa nevšimnúť si, že snaha o svetovú dominanciu oboch ideológií, kapitalistickej aj sovietsko-komunistickej, je hlboko zakorená vo vykonštruovanej predstave eurocentristickej nadradenosťi. Tým, ktorí nie sú až tak veľmi oboznámení s históriou reálneho socialistického systému a politiky, môže predstava globálneho komunizmu pripadať humanistická alebo dokonca osvetlená, ale v prípade dominovania „Tretieho sveta“ je opak pravdou – vojna týchto dvoch antagonistických ideológií, známa aj ako studená vojna, spôsobila fatalné dlhotrvajúce následky v mnohých krajinách „Tretieho sveta“. Vo svojej knihe o kolonializme „The Wretched Of The Earth“¹ z roku 1961 Frantz Fanon, jeden z prvých spisovateľov/teoretikov spájaných s post-kolonializmom, presne opisuje psychologické procesy „dekolonizácie“ Afriky. Jeho analýzy sa dajú rozšíriť aj o studenú vojnou, ideologickej vojnu medzi ZSSR, jeho satelitmi a USA/západnou Európou, keďže vzdialené teritória „Tretieho sveta“, čerstvo etablované „nezávisle“ národné štaty, zakúsili jej násilné a krvavé následky.

Modernita a kolonialita sú dve strany tej istej mince.² Reprodukčný aparát, ktorý umožňuje využívať ich moc, je založený na epistemológii – produkovanej a racionalizovanej eurocentrismom. V tomto zmysle je možné kolonialitu chápať ako povinný/násilný export eurocentristickej perspektívky na: ZNALOSŤ/EPISTEMOLOGIU; DUCHOVNOSŤ/NÁBOŽENSTVO; ROD (GENDER)/SEXUALITU a RASU. Koloniálnej expanzii sa svet stáva hegemonizovaný a populácia klasifikovaná cez nadradenosť alebo podradenosť rasy/triedy.³

Kedže rasizmus a sexizmus sú základné charakteristiky koloniálneho diktátu, budem v tejto analýze počítať spracovaním dvoch exemplárnych prípadov: 1. Prvej Gay Pride na Slovensku (a poslednej v poradí v EÚ); 2. Brutálnej marginalizácii rómskej menšiny. Oba prípady je potrebné skúmať v rámci ideológie TRANSFORMÁCIE – mierového prevzatia bývalých reálne-socialistických spoločností Západom a jeho ideológiou.

Transformácia

Studená vojna sa skončila kolapsom socialistického systému. Stalinistické komunistické strany sú zvyškom minulosti, aktívne v rámci nostalгického poriadku. Súčasné komunistické strany sú slabé a prežité. Vládnuci socialisti taktiež, príležitostne dokonca sympatizujú s praviciarskymi tendenciami. Novou oficiálnou ideológiou je individualizmus so svojou

proklamovanou rovnosťou šancí pre každého jedinca, s božstvom ako ópiom, zabezpečujúcimi status quo a profit – krv tela kapitalizmu.

V čase transformácie, keď ex-komunisti alebo ex-disenti boli, pri takmer totálnom vylúčení žien, zamestnaní hlavne cementovaním novonadobudnutej moci, sa, naopak, zvyšok národa hlavne pokúšal prežiť v podmienkach stále sa meniacich spoločenských a sociálnych štruktúr. V tomto kontexte neostávali ani čas, ani priestor, ale ani záujem diskutovať novú ideológiu, alternatívne možnosti žitia a produkcie, alebo rozvíjania diskurzov voči novonastoleným neoliberalným kapitalistickým podmienkam. V situácii večných slúbov o stále sa blížiacom promptnom zlepšení životnej úrovne, keď bola reprodukovaná (seba-) koloniálna eurocentristická propaganda, hlásajúca nevyhnutnosť odkopírovať/multiplikovať „vyspelý Západ“, sa neoliberalné vlády, takmer bez hocakého odporu zvnútra vlastných krajín, pretekali v spĺňaní podmienok diktovaných z Bruselu a Washingtonu.

Tak či tak, tradícia oporovania na Slovensku takmer neexistuje, napr. aj z dôvodu koloniálnej minulosti. Práve táto situácia konzervatívne zabezpečila Slovákom/Slovenkám imidž národa dobrých a usilovných pracovníkov/pracovníčok, a to vo sfére zamestnávateľskej, ako aj politickej. Odkiaľ sa teda mal dostaviť odpor, keďže propagandistická mašinéria, žijúca z naivity občanov a politikov, úspešne manažovala adaptáciu starého známeho koloniálneho jazyka „pokroku“ a „vyslobodenia“?

Slovensko je krajinou v plnom vlastníctve multi-národných korporácií a dislokovaného kapitálu bez akýchkoľvek záväzkov voči miestnemu obyvateľstvu a štruktúram. Vyplýva to aj z komentára bývalého ekonomickejho poradcu slovenskej vlády v 90tych rokoch: „Priestor manévrovania je pre každú vládu extrémne ohraničený, keďže strategický potenciál krajiny leží v rukách zahraničného kapitálu“⁴ alebo iný komentár politika tohto istého obdobia: „Rýchle zmeny (v štátnej politike) sú nerealizovateľné, keďže multinárodný kapitol je pre tieto na Slovensku prisilný.“⁵ A niet pochýb o tom, že až tieto prívilegíu prepadnú alebo nebudú ďalej garantované (štatom), dislokovaný kapitol sa z krajinou okamžite stiahne/premestní, zanechajúc za sebou zdevastovanú a vydrancovanú lokalitu a ľudí; všetky spojenia/styky s nimi budú okamžite prerušené. Je to len opakovanie/echo toho, čo bolo opísané Fanonom v roku 1961 a týkalo sa vztahu Afriky a Francúzska.

Aké prívilegíu má vlastne dislokovaný kapitol a prečo? Vlastník kapitolu – „vyspelý“ Západ – veľmi dobre odhadol jeho zúfalú potrebu v katastrofickej ekonomickej situácii rokov 90tych, kedy obrovská nezamestnanosť a geopolitická situácia neumožňovali inú politickú a ekonomickú alternatívu než akceptovanie globálneho kapitolu/kapitalizmu. Východoeurópske vlády boli prinútené zúfalo a za všetkých možných podmienok oň medzi sebou bojať, prosiac a ponúkajúc ekonomické a existenčné prívilegíu, ako napr. volné územia, kompletnú (sčasti ešte neexistujúcu) infraštruktúru alebo nezdaranie ziskov. Ale netreba zabúdať, že to bola tá istá vyčerpávajúca politika voči východnej Európe – najmenej od 60tych rokow 20. storočia, ktorá napokon profitovala z neúspešného reálno-socialistického experimentu – produkujúca vyprázdný ekonomický a ideologický priestor, prinútený týmto akceptovať západný kapitol a ideológiu.

Znalosti a epistemológia

Pri analyzovaní ideológie sa nedá obísť úloha, v podstate je nevyhnutné na ňu myslieť, etablovaných/dominantných znalostí/poznatkov/vedomostí (knowledge), keďže tieto sú priamo implementované v ideológii, ktorá diktuje perspektívnu a vnímanie všetkých konstitutívnych oblastí fungujúcej spoločnosti. Nie veľmi obľúbená, a tým aj zamilčovaná, je skutočnosť, že dominujúce globálne poznanie/vedomosti diktujú eurocentrický pohľad na všetky časti a regióny sveta,

a týmto produkujú hierarchiu dát a informácií konštituujúcich oficiálne vedomosti/poznanie (pokiaľ sa teda nekoná aj zamilčovanie a vymazávanie iných histórií). Takže neprekvaپuje, že oficiálne a inštitucionalizované poňatie post-koloniálnych štúdií eventuálne rezultuje v reprodukcii koloniálnej perspektívy pohľadu, diktujúc napr. bývalým kolóniam prepisovanie vlastnej histórie. Walter Mignolo navrhuje tézu, že koloniálna idea totality je klúčovým znakom modernity, tvrdiac: „Modernita sama seba konzervuje ako totalitu vytváraním „vonkajšku“ k Európe a Severnej Amerike, ktorý je exkludovaný z modernity cez diskurz rasizmu. Rétorika modernity týmto nevyhnutne vede k logike koloniality.“ Pokračuje tvrdením, že: „De-koloniálne myšlenie je založené na rasovej diskriminácii (hierarchii ľudských bytosťí, ktorá, od 16. storočia, oprávňuje/ospredelňuje ekonomické a politické podrobenie si farebných ľudí a žien) a samozrejme, na triednom vykoristovaní; v zmysle „triedy“ zavedenej v Európe po industriálnej revolúcii. V kolóniach sú pracovníci/robotníci koloniálnymi farebnými subjektmi. V srdci impéria (empire – západná Európa a USA), sú pracovníci/robotníci rasifikovanými menšinami.“⁶ Napriek tomu, že tento text chce analyzovať konštrukciu ideológií, histórií a „pravdy“ ako takej a vychádza pri tom z poňatia koloniality, nebudem tu ďalej spracovať vedomosti o kolonializme, ale radšej ich napojím na pojmy dekoloniality a „odpájania“ (de-coloniality and de-linking), vyvinuté Mignolom.⁷ Ale najprv by som chcel navrhnúť, ako by sa dala reflektovať kolonialita v rámci priestoru Slovenska.

Duchovnosť/náboženstvo

Jedným zo základných princípov koloniality je export náboženstva, ktorým je, mysliac na eurocentrickú kolonialitu, kresťanstvo. Slovensko ako náspríklad, má, pokiaľ ide o kresťanskú ideológiu, dlhú tradíciu zakorenenu v predchádzajúcich érách, vykonávanú hlavne cez rímskokatolícku cirkev a, v kontexte tohto článku, upevňovanú počas stáročia existencie Rakúsko-uhorskej monarchie. V porovnaní s Českou republikou, kde sa antikomunistický disent koncentroval a bol vykonávaný hlavne cez umenie a filozofiu, na Slovensku prebrala túto úlohu cirkev a veriaci – kresťanské „podzemie“ (underground). Takže skutočnosť, že viera v kresťanského boha (v čase decentralizácie Československa kombinovaná s nacionálizmom) sa cez noc stala novou štátnej ideológiou, bola len procesom oživenia vlastnej koloniálnej histórie.

Toto bolo dôležité v rámci nastolenia neoliberalného turbo-kapitalizmu (čo nebolo počas mesiacov nasledujúcich po období 1989/1990 až také isté, ako sa to javí dnes, pretože nie práve malou skupinou politikov a občanov bola preferovaná, po 21 rokoch, takpovediac druhá časť/pokračovanie Pražskej jari z 1968. – „Socializmu s ľudskou tvárou“), keďže jeho história bola vždy úzko spojená s kresťanskou ideológiou. Takisto dôležité, aspoň v slovenskom kontexte, je začlenenie minulosti, ktorá, ako už bolo uvedené, viedla ľudí k pasívite a poslúchaniu autority, do kontextu súčasného (súčasnej transformácie). Dôvodov mierového prevzatia východnej Európy – teda bez odporu – bolo totiž viac, a ten posledný zmienený bol len jedným z nich. To, čo nasledovalo, bola kombinácia/koalícia kresťanstva a nacionálizmu, naturalizácie nadradenosťi, vykoristovania a hierarchie, a – keďže tieto boli odvodené z koloniálnej ideológie – aj rasizmu a diskriminácie. V rámci tejto analýzy sú relevantné príklady staronového pohľadu napr. na ženy a ich „ženské“ úlohy v rámci hierarchií, kde sa muži musia starať o „slabšie pohlavie“ a z tohto dôvodu ho aj ochraňovať, kym jeho príslušníčky varia a starajú sa o rodinu, keďže sú na to „predestinované“; na homosexualitu ako na chorobu – keďže je to „vedec-

1 Frantz Fanon, *The Wretched Of The Earth*, Grove/Atlantic Press: New York, 1961

2 Walter Mignolo a Madina Tlostanová rozšírili pojem „koloniality“ – pôvodne zavedenom Anibalom Quijanom ako fundamentálnu logiku modernizmu, ktorá nevyhnutne vede k logike koloniality – založenej na „koloniálnom matrike moci“ („colonial matrix of power“), ktorý zahrnuje štyri súvisiace domény: kontrolu ekonomiky (privlačenie si zeme/uzemia, využívanie prácu, kontrolu prírodných zdrojov); kontrolu autorít (inštitúcie, armáda); rodovú kontrolu a kontrolu sexuality (rodina, vzdelenie) a kontrolu subjektivity a poznania (epistemológia, vzdelenie a formovanie subjetivity). Pozri napr. Walter Mignolo, *Cultural Studies*, Vol. 21, Nos. 2–3 March/May 2007, pp. 449–514.

3 Ramón Grosfoguel, „Transmodernity, Border Thinking, and Global Coloniality: De-colonizing political economy and postcolonial studies,“ *Eurozine*, Jul 2008; <http://www.eurozine.com/articles/2008-07-04-grosfoguel-en.html>

4 Preklad autora. Pozri: Hannes Hofbauer, *EU-OSTERWEITERUNG Historische Basis – Ökonomische Triebkräfte – soziale Folgen*; Promedia: Vienna, 2007, p. 189.

5 Ibid.

6 Walter Mignolo, „INTRODUCTION: Coloniality of Power and De-colonial Thinking,“ *Cultural Studies*, 21:2, pp. 155–167.

7 Mignolo definuje „de-linking“ ako zmenu podmienok a nielen obsahu konverzácie, etablovaných moderným/koloniálnym svetom. Kým de-kolonizácia neobslovadila svet od koloniality, „de-linking“ kritizuje poňatie post-koloniálneho, keďže toto používa slovin dekoloniality v projektoch „de-linking“ – „odtrhnutia, odpojenia (sa)“ od koloniálneho matrice moci; pozri napr.: Walter Mignolo, *Cultural Studies*, Vol. 21, Nos. 2–3 March/May 2007, p. 449–514.

ky“ dokázané, je potrebné týchto rozdeľovať na homosexuálov dobrých a zlých; „Dobrý“ sú pripravení liečiť sa a bojať proti vlastnej sexuálnej orientácii, kým všetci ostatní spadajú do kategórie „Zlý“. V zmysle hierarchizácie a nacionalizmu sú Rómovia ďalšou menšinou, na ktorú sa zamerala naturalizovaná rasistická agenda, čo je spracované v inej časti tejto analýzy.

Vzhľadom na skutočnosť, že kresťanskí politici (nehľadiac na to, či sú konzervatívi, alebo liberáli) sa prezentujú a sú vnímaní ako seriózni a nie populisticí, a vzhľadom na to, že viera v abstraktného Boha sa pomaly stáva kolektívou totalitou, je možné vytvoriť reprezentatívny trojuholník ustanovujúci demokraciu: Trh (Konzument) a ich diktát - (Kresťanská/Nacionalistická) Ideológia - (Inštrumentalizovaná) Demokracia.

Gender a sexualita – rasizmus a sociálne vylúčenie

Zavedenie, alebo návrat, staronových rodových politík nebol náhodný, keďže v štruktúrach bývalých reálno-socialistických krajín diskurzy na túto tému takmer neexistovali, alebo ostali neviditeľné. A práve kombinácia feministických a genderových diskurzov má potenciál vytvoriť bázu procesov vzdoru voči vykorišťovateľskému kapitalizmu, špeciálne v krajinách strednej a východnej Európy. Je pravda, že Východ mal vlastnú feministickú doktrínu s cieľom emancipácie žien a nastolenia rovnakých podmienok pre mužov a ženy v rámci reálneho socialismu. To sa nakoniec ukázalo ako fraška, keďže táto doktrína bola nastolená a výkonávaná heterosexuálnymi mužmi a párem ženami zodpovednými za „ženské otázky“. Dôležité je uviesť, že tieto emancipatívne stratégie boli plánované hlavne pre viditeľnú - verejnú - sféru. Tá súkromná, kde si ženy mali pomôcť samy, nadalej ostala neviditeľná.

Aká bola situácia na poli umenia v rámci teoretičkých diskurzov? Feministická teória, ako už bolo uvedené, nebola úplne absentujúca; „absencia“ ale najlepšie opisuje situáciu v rámci systému. Akokoľvek, ani oblasť diskurzov, ani umenie sa nemohli vyhnúť neokoloniálnym hierarchickým poňatiam/vplyvom v rámci nového poriadku. Madarská teoretička Edit András opisuje situáciu takto: „Keď padol Múr, preválil sa (sem) aj obrovský prúd informácií, pochávajúc predchádzajúci hodnotový systém. A privalilo sa všetko, cenné aj bezodnodnené, historické aj súčasné, na hrane“, všetko domiešané, a dokonca aj tí/tie, ktorí/é mali solídny prehľad, boli preťažení/é už len čírou intenzitou tohto prúdu. (...) Generácia dominujúca západnej scéne v tomto čase bola udivená a domotaná, zatracujúc chaotickú a bizarnú zmes problémov, ktoré boli dávno pokladané za obstarožné. Rada „Východiarom/kam“, aby radšej absolvovali pári rýchlokurzov v súčasnom feminizme a „docháňali“, aby mohli byť potenciálnymi partnermi/partnerkami v konverzáции, zas raz znova ignoruje rozdiely v kontexte. (...) Spustila sa známa mašinéria: povýšenecké patronizovanie kombinované so stereotypmi ako náhrada namiesto spoznania toho druhého/tej druhej (iného/inej).“⁸

Prípad Gay Pride

Tak, ako bolo vo feminismu, v rámci delenia na viditeľné a neviditeľné, poňaté súkromné ako to druhé meno vané, funguje toto delenie v ére transformácie k západným ideológiám počas Gay Pride demonštrácií - napr. v Bukurešti 2008, Budapešti 2009 alebo v Bratislavе 2010; keďže oficiálna časť zhromaždení bola pod drobnohľadom médií a pozorovateľov z Bruselu, ktorí požadovali ochranu účastníkov ako dôkaz civilizovanosti a zrelosti členov EÚ, museli byť tieto zhromaždenia/pochody chránené ozbrojenými zložkami polície. Keď bola oficiálna časť ukončená, aj oficiálna demokracia bola „posunutá“ (shifted), nechajúc účastníkov/účastníčky (nielen homosexuálov/lesby, ale všetkých zúčastnených) osamote - napospas čakajúcim neonacistom, podporovaných skupinami homofóbneho obyvateľstva v okolí konania demonštrácie. V tejto neviditeľnej

situácii si mali občania pomôcť sami. Gay Pride v Bratislave sa nakoniec konal silne zredukovaný, keďže polícia krátko pred jej začiatkom oficiálne oznámila, že „nedokáže garantovať bezpečnosť jej účastníkov“.

Prvá Gay Pride na Slovensku (ale posledná v rade krajín EÚ) sa mala konáť v máji 2010 a bola oznámená najmenej 6 mesiacov vopred. Vo východnej Európe sú tieto pochody tradične sprevádzané vyhľávkami a útokmi neofašistických skupín, podporené (spoločne alebo individuálne) homofóbnymi inštitúciami, ako napr. politické strany, cirkev atď., a teda sa dajú očakávať. Pár týždňov pred samou Pride sa začala v lokálnych médiach diskusia, ktorá sa nedá označiť inak ako besnenie kresťanských konzervativcov (kedže neofašisti, typicky, vybavujú svoju ideologickú agendu skryto vo virtuálnom priestore). Toto bolo tiež umožnené mlčaním - teda okrem prípadov otvoreného podpory homofóbie - väčšiny (čest výnimkám!) verejne známych a uznávaných intelektuálov, politikov a kultúrnych pracovníkov. Je to vlastne „mlčanie na pokračovanie“ známe z predchádzajúcich prípadov pokračujúcich verbálnych alebo fyzických útokov, napr. na Rómov. Za zmienku tu stojí aj pojem demokracie, ktorú kresťanskí politici chápú ako oprávnenie praktizovať vlastnú propagandu voči homosexuálom, ktorá sa začala dlho predtým, než niečo ako Pride vôbec existovalo.

Tri reakcie na Pride sú hodné povšimnutia: prvé dve od novinára Jaroslava Daniška, ktorý zrejme sympatizoval s homofóbnymi vyhláseniami, a tretia od známeho kresťansko-konzervatívneho politika, Vladimíra Palka:

1. Prečo západné veľvyslanectvá na Slovensku podporujú oficiálne požiadavky organizátoriek/rov slovenského Pride, ktoré ale nie sú zákonom povolené v ich krajinách?⁹
2. Prečo tieto veľvyslanectvá oficiálne protestujú proti homofóbnym vyhláseniam a „nenásilným“ akciám proti homosexualite, keďže sú tieto len artikuláciou demokracie, osobného názoru v rámci demokratickej spoločnosti? Alebo: podporili by tieto inštitúcie aj demonštrácie proti homosexualite tak, ako oficiálne podporujú Gay Pride?¹⁰
3. Kresťanský konzervatívec a bývalý minister vnútra, Vladimír Palko, známy aj v minulosti svojimi homofóbnymi vyjadreniami, varoval pred bližiacou sa budúcnosťou „gay (a teda zrejme aj genderovej) tyranie“, ako sa to už deje v prípade Západu.¹¹ Čo vlastne znamená „gay tyrania“, referujúc Palka? Niekoľko prípadov z Británie, keď osoby boli oficiálne penalizované stratou zamestnania, pretože, podľa svojej viery, vyznania a osobného presvedčenia, nechceli osobám s homosexuálnou orientáciou poskytnúť tie isté služby, ktoré inak poskytujú heterosexuálom, ako napr. sobášenie, poradenstvo atď. Čiže, tieto osoby boli penalizované za otvorenú diskrimináciu homosexuálov. Boli sme varovaní pred situáciou, kedy by sa táto „tyrania“ mohla rozšíriť aj na Slovensko, keďže Západ funguje ako predvoj Východu. Na Slovensku táto „tyrania“ začína nárokovaním si viditeľnosti, sebaorganizovaním a artikulovaním požiadaviek zameraných proti diskriminácii a marginalizácii. Preto Vladimír Palko, podľa vlastných vyhlásení, nemá politicky nič proti jedincom praktizujúcim alternatívne sexuality neviditeľne, za zatvorenými dverami a bez požiadaviek. Ďalšie verejné vyhlásenia iných občanov v tomto zmysle kládli otázku, prečo by mali heterosexuáli akceptovať homosexuálov, keďže tito, cez svoje politické organizovanie a artikulovanie požiadaviek, odmietať heterosexualitu, resp. heterosexuálov? Paradoxom pritom je, že kresťanská koloniálna ideológia - Západ a Kresťanstvo ako globálny sociálny a politický model - je politikou proklamovanou samotným Palkom. Takže nakoniec je to o práve/privilégii diskriminovať.

⁹ Preklad a interpretácia autora; Jaroslav Daniška: Pochod veľvyslancov; .Týždeň 19/2010

¹⁰ Ibid.

¹¹ <http://www.lavoce.sk/4966/2010/05/22/speciale-gay-pride/vladimir-palko-gay-manches-end-in-tyranny-2/>; <http://www.nostate.com/3656/slovakia-gay-pride-and-prejudice/>; <http://blog.tyzden.sk/vladimir-palko/2010/05/20/pochody-gayov-koncia-tyraniou/>

⁸ Edit András, „Gender Minefield: The heritage of the Past, Attitudes to Feminism in Eastern Europe,“ *N.paradoxa*, issue II, October 1999.

Prípad Life Ball

To však neznamená, že gejovia a lesby sú len jasné mi obetami heteronormatívnych kapitalistických trhových mechanizmov - práve naopak! Udalosti ako pochody Gay Pride na Západe alebo Life Ball vo Viedni, ktoré začali ako politické demonštrácie požadujúce rovnosť, skončili ako nie viac než konzumeristická seba-oslava bielych gejov a lesieb strednej vrstvy, celebujúc vyprázdnené demonštrovanie vlastnej nahoty a sexuality, kde sa medzičasom čo si mám obliecť? zdá byt najdôležitejšou otázkou (samo)rejmajúce aj všetko v rámci povolenej „provokácie“). Táto krátká analýza by nemala byť chápana ako moralizovanie, ale ako kritika queer-scény zo zráznej trhom a individualizmom, ktorá sebavedome demonštruje práva vybojané v minulosti medzičasom brané ako samozrejmost, všetko len v záujme konzumu a zábavy. Tieto akcie úplne ignorujú tých, ktorým bolo znemožnené hovorit/vyjadriť sa alebo tých, ktorí boli „znevieteňení“ cez rôzne mechanizmy a tým vlastne nakoniec reprodukujú tie isté praktiky, proti ktorým, ako sami vyhlasujú, bojujú. Falosná oficiálna politická korektnosť, gender mainstreaming a pojem demokracie, a ich prepojenie na kapitol spôsobujú, že seriózna, verejná, nepopolistická kritika je nemožná, a nakoniec aj nechcená.

Ako už bolo zmienené, jednou zo základných charakteristik koloniality je klasifikácia populácie na nadradených a podriadencov podľa tried/rasy. V stredo-, resp. východoeurópskom kontexte je spoločenské a sociálne miesto, bod; priestor, kde sa postavenie a farba pokožky navzájom prelínajú, konflikt medzi bielou väčšinou a rómskou menšinou. Tento sa ľahá stáročiam a v kontexte tohto textu sa opäť zmiení vládnutie Márie Terézie a jej následníka Jozefa II., ktorí v 18. storočí, keď Európa v rasistickom kontexte svojej doby „objavila“ Rómov ako „menejcenné, deficientné bytosti potrebné vychovať“¹², zaviedli voči nim oficiálne kolonizačné politiku - experiment. A je až zarážajúce ako málo sa nimi zavedené spoločenské a sociálne praktiky medzičasom zmenili, hľavne ich chápanie bielou väčšinou.

Prípad Rómovia

„Riešenia“ pre integráciu Rómov do demokratickej spoločnosti už dlho okupujú popredné miesta v agendách rôznych politických strán, keďže ide o jednu z najchúlostivejších tém východoeurópskych spoločností. Ale presne z tohto dôvodu príťahuje táto téma ľahko zadavávitelné voličské hlasy v zmysle eurocentristickej (koloniálnej) populistickej demokracie. Návrhy pre Rómov (ale vlastne o Rómoch), ktoré boli vymyslené a diskutované v posledných rokoch na Slovensku, napríklad sú: špeciálna vojenská jednotka EÚ zostavená z európskych Rómov a fungujúca na podobnom princípe ako Francúzska Légia (neuveriteľný paradox v kontexte kolonializmu); alebo špeciálna internátna škola pre rómske deti/mládež, kde by žili separovaní od svojich rodín a kde by sa civilizovali; systém značkovania Rómov, ktorí spáchali kriminálnu trestnú činnosť (z dielne V. Palka); alebo zavedenie systému elektronických kariet, cez ktoré by sa vyplácali sociálne dávky Rómom vo forme potravín v špeciálnych obchodoch po tom, ako by títo vykonali verejne užitočné práce v danom množstve. Zmenené príklady boli navrhnuté a diskutované širokou škálou novinárov a politikov, ktorí nemusia bezpodmienečne vyznávať rovnaký ideologický blok. Posledný menovaný prípad sa ako „riešenie“ zatial teší najväčšej popularite a jeho adaptácia v rámci pracovného trhu a sociálneho systému bude pravdepodobne veľmi skoro uvedená do praxe. To znamená, že pokiaľ sa tento experiment, najskôr aplikovaný na Rómoch, osvedčí (v rámci zaisťovania kapitalistického status quo), bude len otázkou času, kedy táto stratégia bude rozšírená na celý sociálny systém a pracovný trh.

Pre nacionalistické, ako aj neofašistické strany, prioritá agendu týkajúca sa Rómov tiež medzi top-priority, ale ich návrhy sú vylúčené z tejto analýzy kvôli ex-

¹² Preklad autora; Pozri: Reimer Gronemeyer/Georgia A. Rakelmann, *Die Zigeuner. Reisende in Europa*; Köln DuMont; 1988

trémnosti, ktorá ďaleko presahuje moderátnosť vyššie uvedených. A ako komentovali ostatné politické strany už zmienené verbálne útoky? Socialisti sa väčšinou zdržujú komentára a Zelení, na Západe tradične zastupujú práva menších, sú na Slovensku takmer neexistujúci, limitujúc svoju činnosť a vyhlásenia na životné prostredie.

Takže čo majú východoeurópsi homosexuaľi a Rómovia, okrem proklamovanej potreby „riešení“, spoľočné? Podľa Biljany Kašić by odpoveď znala: kontrolu reprezentácie/reprezentovania v rámci kapitalistického poriadku a diktátu trh-konzument, ktorý je synonymom demokracie.¹³ Preto sa ich marginalizácia koná cez mediálnu reprezentáciu v rámci neoliberalného kapitalistického systému a jej legitimizácia cez poňatie (trhovej) demokracie. Ako už bolo zmienené, z dôvodu takmer neexistujúcich diskurzov na turbo-kapitalistickom Východe má táto reprezentácia spektakulárnu a exotizovanú podobu cez bulvárne masové médiá, ktoré prezentujú „realitu“ ako realitu, ako holú pravdu – je taká, aká je! (resp. je to to, čo vám je ukázané!)¹⁴

Cím sa tieto dve zmienené menšiny od seba odlišujú? Gejovia a lesby sa môžu a vedia zorganizovať, artikulovať požiadavky, byť politicky prezentní a viditeľní. Rómovia sa tiež vedia zviditeľniť a požadovať, ale zväčša v kontexte kriminality (alebo kriminalizovania) a násilia v zmysle dominantnej mediálnej reprezentácie. Iba malej frakcii je dovolené (alebo sa dokáže) politicky zorganizovať a artikulovať požiadavky namierené proti rasizmu a diskriminácii, zápasiac so stereotypmi na všetkých spoločenských stupňoch, oficiálnu štátну politiku nevynímajúc. Ďalším rozdielom je, že napriek široko akceptovanej homofóbii vo východoeurópskych spoločnostiach, kolektívna požiadavka diskriminácie/vyhľadenia gejov a lesieb nie je taká intenzívna, ako je to v prípade Rómov. Pretože povaha rasizmu sa nezakladá len na farbe pokožky, ale aj na spoločenskej sociálnej pozícii, ktorá je verejne viditeľná a demonštrovaná na vystupovaní, úrovni konverzácie, správanií, zvyklostiach atď., ktorých možnosť osvojenia si, chápania a praktizovania znova závisí len od postavenia v rámci sociálneho a politického systému.

Preto pojem „gay tyrania“ nie je nič iné ako tyrania trhu mediálnej reprezentácie, diktátu konzument-producent, ktorý sa konštantne presúva medzi gejmi a lesbami alebo Rómami, ženami, moslimami a tak ďalej; všetko len v záujme mieru, humanity a rovnosti, a ktorý zakrýva a zastiera disproporcie produkované systémom kapitalistickej demokracie. Má byť chápaný ako synonymum procesov politickej inštrumentalizácie a politiky štrukturálneho rasizmu.

Mediálna reprezentácia

Za jasný príklad „bránenia poriadku a demokracie“ môže byť považovaný aj prípad kriminalizácie a deportácie Rómov z Francúzska „späť domov“ do Bulharska a Rumunska, zrealizovaný v auguste 2010 prezidentom Sarkozym. Komentáre v štátnom Slovenskom rozhlasu, ktoré sú všeobecne pokladané za objektívne a seriózne, boli priame: je dôležité zabrániť reprodukcii rasistickej tendencii. Pokiaľ myslíme a hovoríme o etniku – ako jednotke/jednote – praktizujeme rasizmus. V prípade deportácie Rómov z Francúzska sa musíme nad týmito zamýšľať v rámci ne/prispôsobivosti, to znamená neponímať ich ako etnikum, ale ako Rómov/jedincov integrovaných alebo neprispôsobivých, takže: Rómov dobrých a zlých. Pokiaľ by boli deportovaní/expatrovaní tí dobrí, tak by to bol rasizmus. V tom druhom prípade hovoríme o kriminálnikoch (zločincach), ktorí musia byť braní na zodpovednosť (a samozrejme potrestaní). Tento nový prístup v interpretácii rasizmu je jasne viditeľný v prípade Bulharska, ktorého vláda,

ako člena EÚ, v podstate súhlasila s týmito praktikami a politikou.¹⁵

A pokiaľ ide o „tyraniu“; kým pozorovatelia z Bruselu „pozorujú“ slamy a ich obyvateľov na Slovensku, v Česku, v Maďarsku a v Rumunskej atď. – produkty fungovania kapitalistického systému – nepadne ani jedno slovo o systéme; iba staré známe historky o potrebe demokracie a ľudských práv.

Ďalším príkladom mediálnej reprezentácie Východu cez Západ v logike eurocentrizmu, koloniality a demokracie, je v Rakúsku nedávno publikovaná kniha s príznačným názvom „AUFMARSCH – Die rechte Gefahr aus Osteuropa“¹⁶ („POCHODOM VCHOD – Pravcové nebezpečenstvo z východnej Európy“). Označená ako bestseller a silne odporučená samotným Paulom Lendvaiom (kvôli svojej „objektívite“, vysoko ceneným rakúskym novinárom, historikom a expertom na východnú Európu). Kniha sa pokúša byť expertmi vypracovanou analýzou na nacionálizmus a vzrast pravicových ideológií/politík vo východnej Európe, ktoré sú prezentované ako hrozba z Východu (zrejme pre Západ). Môže byť chápana ako genealógia neofašizmu a pravicového extrémizmu v Maďarsku, Česku, na Slovensku, v Rumunskej, Srbsku a v Chorvátsku, s ďažiskom na miestnych rasistických a nacionalistických konfliktoch – násilí voči Rómom alebo iným menšinám (ktorých „inakosť“ je špecificky založená na používaní „menšinového jazyka“) – zakorenenu v ideológii nacionálizmu. Tieto fakty sú, znova, prezentované ako „objektívna realita“, „holá pravda“, úplne prehliadajúce a vynechávajúce úlohu západných politík alebo kapitálu v týchto procesoch. Iným paradoxom je zameriavanie sa na vplyv náboženstva a jeho inštrumentálizácie v rámci nacionalistických agend týchto štátov, vynechávajúc kresťanskú politiku a jej stratégie, prepojenie s kapitolom a kolonialitou, a to nielen v uvedených krajinách, keďže je treba mať na pamäti, že tieto dominovali posledným zotím rokom transformácie stredo-európskeho priestoru.

Preto otázky do budúcnosti, ktoré bude potrebné diskutovať, sú: budú aktivisti/aktivistky na Slovensku (ako napr. organizátori slovenskej Gay Pride) slepo nasledovať západné kolegy/kolegov v zmysle fragmentácie a individualizácie rezistenčných emancipačných praktík, alebo im bude, s povolením západných kolegov/kolegín, alebo aj bez neho, umožnené vypracovať aktivistickú sieť (network) zloženú z rôznych diskurzov a emancipačných sfér, koaličiu ľudívad, skupín, inštitúcií, bdeľícku komplexite ideologickej mašinerie a s ohľadom na špecifické miestne podmienky a situáciu? Znamená to: chcú sa stať viditeľnými a zatielení „iných“ (urobit, alebo nechať ich neviditeľnými) alebo chcú byť viditeľní a odpojiť sa (de-link) od logiky diskriminácie, vychádzajúcej z trhovej demokracie, ktorá reprodukuje demokratický trh so svojou selektívou ekonómiou „ľudských práv“?

Súhrn

Väčšina z vyššie uvedených diskriminačných praktík na Východe, hľavne teda v rodovom (gender) a queer kontexte, by už dnes jednoducho neboli akceptovateľné na Západe. Lenže to znamená, že boli iba posunuté na iné sociálne skupiny a menšiny, čo je výsledkom individualizácie diskurzov a emancipatívnych praktík, ako napr. genderové štúdie (Gender Studies), a je podávané verejnosti (a moci samej – kapitálu), „vyvlastnené“ od komplexného systému diskriminačných a marginalizačných praktík, ktorých závery/následky sa týmto pre bielu, západnú, strednú a výššiu triedu zexkluzívili a privilegovali, reprezentujúc tým pojmom demokracia. Aj keď sú vykonávané rôznymi mechanizmami, je dôležité myslieť na ne (ich závery/následky) v rámci ne/viditeľnosti a koloniality, alebo skôr sociálnej triedy a sociálneho rasizmu, nakoľko aj vztah medzi Západom a Východom je možné chápať v rámci sociálnych tried.

Vo svojej kritike viedenskej výstavy „Gender Check – Femininity and Masculinity in the Art of Eastern Europe“

rope“ Marina Gržinić navrhuje: „Ponúkam tu tézu, že dnešná tzv. nerovnováha/nevyváženosť („misbalance“) medzi európskym Východom a Západom už nie je otázkou vzájomného protikladu („opposition“) ako tomu bolo v minulosti, ale východ Európy a západ Európy sú dnes vo vzťahu opakovanie. Avšak, toto opakovanie sa nekoná ako proces „zrkadlenia“, ale sa prezentuje ako opakovanie jednej časti v časti druhej. Dnes sa veľa hovorí o vzťahu medzi tzv. nacionalistickou východnou Európu a neoliberálnou západnou Európu. Ale sme svedkami opakovania neoliberálneho kapitalistického Západu (so všetkými výsadami konzumerizmu a humanizmu) nacionalistickým Východom bez toho, aby bolo vyvlastnenie konzumeristického/kapitalistického Západu nejako ohrozené.“¹⁷ Referujúc na Etienna Balibara pokračuje: „(...) fyzionómia hraníc sa radiálne zmenila. Hranice sú narušené (“The borders are shivering...”), ale to neznamená, že miznú. Naopak, sú multiplikované a zmenšené v o svojej lokalizácii, funkcií, roztahnute alebo zdvojené, stávajúc sa zónami, regiónmi, hraničnými teritoriemi, v ktorých bývame a žijeme. Spresnené, vztah medzi „hranicami“ a „teritoriiami“ je prevrátený. To znamená, že sa stali objektmi požiadaviek a sporu, trvajúc na ich ohradzovaní a hľavne na bezpečnostných opatreniach voči nim.“¹⁸

Aparátčici z Bruselu alebo Washingtonu nie sú unavení inšpekciami zón, požadujúc v masových médiách koniec týchto oblastí neludskosti. Takže tá otázka slovenského novinára, prečo západné velvyslanectvá na Slovensku podporujú požiadavky Gay Pride, ktoré v ich krajinách nie sú uzákonené, je namieste, aj keď položená nesprávne v kontexte homofóbnom namiesto koloniálneho. Prečo je teda jej „premiestnenie“ relevantné?

Je koloniálnou tradíciou používať odľahlé kolónie/teritória ako priestory experimentovania s objektívmi, ktoré nie sú povolené, alebo želané na Západe.

Ich požiadavky slúžia ako krycí manéver marginalizácie a zabíjania (vo vlastných zónach), ktoré sa deje v záujme demokracie, kontrolujúc jej status quo a stabilitu.

Takže tu máme západnú hrozbu „gay tyranie“ pre Východ, ako aj východnú „hrozbu sprava“ pre Západ. Preto by bolo opodstatnené rozšíriť poňatie „gay tyranie“ ešte ďalej, nielen ako „tyranie mediálnej reprezentácie“ pod diktátom konzument-producent, ale aj ako synonymum pre priemerného východného Európana pre všetko zlé prichádzajúce zo Západu – neoliberálny kapitalizmus a jeho dopad na sociálnu sféru, jeho neustále intervencie do lokálnych politík (ako napr. v prípade Gay Pride v Bratislave alebo kritiky politiky segregácie Rómov) alebo nekonečné požiadavky ignorujúce miestny historický kontext.

Politická a ekonomická transformácia v stredo-európskom priestore priniesla nové nezávislé národnostné pohľady na vlastnú história a národnú identitu, nad ktorými dominuje nacionálizmus. Nacionalistické proto-fašisiticke¹⁹ ideológie boli intenzifikované. Keď sa fašizmus dá považovať za vrchol koloniality, súčasné proto-fašisiticke tendencie musia byť chápane v spojitosti s neokolonializmom globálneho kapitálu. Už zmienené zóny ako produkty kapitalizmu treba myslieť v rámci zintenzívnených proto-fašisitickej tendencií – vo svojej existencii a intenzifikácii kolektívnej reprezentácie a ich kolektívneho vnímania. Preto, vychádzajúc z Fanona, sa poňatie vojny stále mení. V prípade napr. „vojny proti teroru“, počas ktorej sa vela diskutovalo (a stále diskutuje) o súčasných formách vojnových praktík, je potrebné prehodnotiť v súčasnom kontexte charakteristiku civilných vojen – nielen ako „Horúcu vojnu“ medzi dvoma navzájom po boku existujúcich/oproti sebe postavených ideológií

17. Marina Gržinić, „Analysis of the Exhibition „Gender Check – Femininity and Masculinity in the Art of Eastern Europe“ Museum of Modern Art (MUMOK), Vienna, November 2009/February 2010“, <http://eipcp.net/policies/grznic/en>

18. Ibid.

19. „Proto-fašistické“ (proto-fascist) používam ako referenciu na Šefika Šeki Tatlića, ktorý tvrdí, že: „Výsledkom týchto uvedených príkladov je, že správny demokrat (-ický muž) sa učí ako byť naraz proto-fašista na jednej strane a slušný/posluchajúci, slobodu vyznávajúci občan na strane druhej.“ Pozri: „Diabolical Frivolity of Neo-liberal Fundamentalism,“ *Reartikulacija*, no. 9, Ljubljana, 2009; <http://www.reartikulacija.org/?p=679>

13. Marina Gržinić, „Analysis of the Exhibition „Gender Check – Femininity and Masculinity in the Art of Eastern Europe“ Museum of Modern Art (MUMOK), Vienna, November 2009/February 2010“, <http://eipcp.net/policies/grznic/en>

14. Marina Gržinić: NAKED FREEDOM: A VIDEO IN THREE PARTS; 5 SEQUENCES and 7 TAKES (taktiež publikované v tomto výťačku)

15. Alexandra Demetrianová, cs: Rómovia v Európe; 29. 08. 2010, 12:10 SRo <http://www.rozhlas.sk/inetportal/web/index.php?lang=1&stationID=1&page=showNews&j-d=90791>

16. Gregor Mayer & Bernhard Odehnal, AUFMARSCH – Die rechte Gefahr aus Osteuropa, Residenz Verlag, 2010.

DER DRANG NACH OSTEN PEACEFUL OVERTAKING AND IT'S HIDDEN CIVIL WAR

PARALLELS TO POST-COLONIALISM
AND COLONIALITY WITHIN THE CENTRAL EUROPEAN SPACE

IVAN JURICA

so svojimi mašinériami, ale aj ako „mierové prevzatie“ („peaceful takeover“); dominanciu jednej ideologickej mašinérie v rámci hierarchického poriadku, spojenú s poňatím hranice (alebo zóny) a ohodnotením života alebo smútenia za životom (vo vnútri alebo vonkajšku zóny), dovoľujúcu trestanie, mučenie alebo zabíjanie v mene mieru, demokracie a humanity. Už nemáme dve po boku existujúce a proti sebe postavené ideológie so svojimi mašinériami, ale jednu ideológiu produkujúcu vertikálny hierarchický poriadok. Súčasné globálne podmienky odrážajú geopolitiku rekonštrukcie studenej vojny, hoci tentokrát diktovanej a podriadenej jednej svetovej ideológií. Proces dekolonizácie a neokolonizácie bol vedený v prvom rade Spojenými štátmi po 2. svetovej vojne, so studenou vojnou ako ich nositeľkou. Podľa Fanona táto ideologická zrážka sprevádzajúca dekolonizáciu mala za následok pokračovanie vraždenia na africkom kontinente (alebo všeobecne v „Tretom svete“), tentokrát ale vo forme civilných vojen v novovzniknutých nezávislých národo-štátoch.

Pripomínajúc si násilie voči pochodom Gay Pride vo východnej Európe, násilie na Rómoch vo východnej Európe alebo nedávno vo Francúzsku, na migrantoch z „Druhého“ alebo „Tretieho sveta“ jeho rastúca verejná legitimizácia produkuje čím ďalej tým menej prekážok pre rastúce legitimizovanie priameho zabijania. Preháňam? Kedže proto-fašistické tendencie ešte nedosiahli svoj vrchol: nie. Vlastne ide o čisté opakovanie historických udalostí – všetko v mene pokroku, demokracie, humanizmu... a v mene kapitálu. •

Týmto by som sa chcel poďakovať Line Dokuzovič za spoluprácu na texte a korektúru jeho anglickej verzie. Korektúra slovenského textu: PhDr. Peter Kosmály

Introduction: coloniality

The idea for the introduction of a history of the Central European region as a colonial one departs from Post-Colonial Studies, which have been developed by theorists from the former colonies of the "Third World." Their aim was not only to elaborate the processes of colonization within the "Third World," but to also take the official era of "decolonization" into consideration and how it was accompanied by the same rhetoric and logic – reproduced through the power of the language – as the era of immediate neocolonization by both the former colonizers and the USA, who actually led the process of decolonization in the international political context. Thereby it became a modified process of the previously experienced usurpation, possession and control. Indeed, if we think about the 20th century, we cannot forget about the Soviet superpower with its satellites and the ambitions for another type of world domination. Despite the fact that this submission – based on the idea of communist revolution and the socialist/communist economic order – was rather an ideological one, it cannot be ignored that the attempt for world domination of both ideologies, the capitalist and the Soviet communist one, is deeply rooted in the constructed imaginary of Eurocentric supremacy. For those who are not familiar with the history of real-socialist policy, the idea of global communism may sound humanistic or even enlightened, but in the case of the domination of the "Third World" the opposite is true – the war between those two opposing ideologies, also known as the Cold War, caused fatal long-lasting consequences in many countries of the "Third World." In his 1961 book on colonialism "The Wretched Of The Earth," one of the earliest writers associated with post-colonialism, Frantz Fanon, precisely describes the psychological processes of African gdecolonization. His analysis can be extended to the case of the Cold War, to view it as an ideological war between the two political and social systems of the USSR/satellites and the USA/Western Europe, whereas the outlying territories of the gThird World, h the newly established gindependent h nation-states, experienced the violent consequences.

Modernity and coloniality are two sides of the same coin.² The reproductive apparatus which allows their oppressive power is based in epistemology – produced and rationalized by Eurocentrism. In these terms, coloniality can be understood as the forced export of a Eurocentric perspective on: KNOWLEDGE / EPISTEMOLOGY, SPIRITUALITY / RELIGION, GENDER / SEXUALITY and RACE. Through colonial expansion, the world becomes hegemonized and populations become classified through the superiority or inferiority of race/class.³

As racism and sexism are the basic characteristics of the colonial dictate, I will continue this analysis by examining two exemplary cases: 1. The first Gay Pride held in Slovakia (and actually the last one in a row within the EU); 2: The brutal marginalization of the Roma minority. Both are necessary to be considered within the ideology of TRANSITION – the peaceful takeover of the former real-socialist societies through the West and its ideology.

Transition

The Cold War is over, as the socialist system collapsed. The Stalinist communist parties are just remnants of the past, active within the nostalgic order. The new communist parties are weak and obsolete. The ruling socialists are as well, unless they occasionally sympathize with right-wing policies. The new official ideology is individualism with its proclaimed equality of chances for each individual, with

the opium of God, securing the status quo and profit – the blood in the body of capitalism.

In this time of transition, from an ex-communist or ex-dissent being, through a nearly complete exclusion of women, into the obsessive cementing of the newly achieved power, the rest of the nation is occupied with finding a way to survive within the constantly changing social structures. Within such a context, no time, space and will remains to discuss new ideology, alternative conditions of living and producing or for developing discourses toward the newly imposed neoliberal capitalist rules. In a situation where constant endless promises are made, which tell of a prompt improvement of living conditions in terms of (self-)colonial Eurocentric propaganda, in the necessity to copy/multiply the "advanced West," the servile new neoliberal governments have managed to fulfill the conditions dictated by Brussels and Washington, with nearly no resistance coming from the inside of the transitional nations.

Such a tradition of resistance simply hasn't existed in Slovakia, for example, due to its colonial past. This has consequently secured the image of a good and diligent workers' nation for the Slovaks both within the field of politics as well as the field of production/employment. Where should the resistance have come from, though, as the machinery of propaganda which employs the naivete of its citizens and its politicians managed to successfully adopt the old colonial language of "progress" and "liberation"?

Slovakia is a country in possession of multinational corporations and of dislocated capital that has no commitments toward the local citizens and structures. This can be exemplified in a comment made by a former economic advisor to the Slovakian government in the 1990s: "The scope for each government is extremely limited, as the strategic potential of the country lies in the hands of foreign capital,"⁴ or by another comment released in the media by a politician at the time: "Rapid changes [within state policy] cannot possibly be released as multinational capital in Slovakia is far too strong for that."⁵ There is no doubt that dislocated capital will obviously be immediately withdrawn from the country as the privileges expire or can no longer be guaranteed, leaving the devastated and exploited locality on its own, cutting off any connections to it. This echoes what was described by Fanon in 1961, regarding Africa's relation to France.

Which privileges exist regarding that dislocated capital and why? The proprietor of capital – the "advanced" West – recognized the desperate need in Eastern Europe during the catastrophic economic situation of the 1990s, in which tremendous unemployment rates in the geopolitical situation prevented any other economic or political alternatives to accepting global capital(ism). So the Eastern European governments desperately competed for it, begging and offering economic and existential privileges, such as free land, completed infrastructure or tax-free profits to the proprietors of the capital that was to be invested. And it was exactly the oppressive capitalist policies towards Eastern Europe – from at least the 1960s, which took advantage of the (failed) real-socialist experiment – that produced an emptied economic and ideological space, forced to accept Western capital and ideology.

Knowledge and epistemology

When analyzing ideology, the consideration of the role established knowledge plays is inevitable as it is the crucial field for the implementation of ideology, which dictates the gaze and perception of all fields that constitute a functional society. It is not an acknowledged fact that the dominant global, hegemonized knowledge dictates a Eurocentric perspective onto all world regions, thereby producing a hierarchy of data and information, constituting the official knowledge (as long an erasure of histories or information does not occur). So it should not be surprising that the official, institutionalized notion of Post-Colonial Studies eventually results in reproducing a colonial gaze, dictating, e.g. the former colonies, to re-write their

¹ Frantz Fanon, *The Wretched Of The Earth*, Grove/Atlantic Press: New York, 1961

² Walter Mignolo and Mladina Tlostanova have extended the notion of "coloniality" – originally coined by Anibal Quijano as the fundamental logic of modernity, which inevitably leads to a logic of coloniality – based on the "colonial matrix of power" that encompasses four interrelated domains: the control of economy (land appropriation, exploitation of labor, control of natural resources); control of authority (institution, army); control of gender and sexuality (family, education) and control of subjectivity and knowledge (epistemology, education and formation of subjectivity). See, for example: Walter Mignolo, *Cultural Studies*, Vol. 21, Nos. 2–3 March/May 2007, pp. 449–514.

³ Ramón Grosfoguel, "Transmodernity, Border Thinking, and Global Coloniality: De-colonizing political economy and postcolonial studies," *Eurozine*, Jul 2008; <http://www.eurozine.com/articles/2008-07-04-grosfoguel-en.html>

⁴ Translated by the author: Hannes Hofbauer, *EU-OSTERWEITERUNG Historische Basis – Ökonomische Triebkräfte – soziale Folgen*; Promedia: Vienna, 2007, p. 189.

⁵ Ibid.

own history. Walter Mignolo suggests that a colonial idea of totality is a key feature of modernity, stating that: "Modernity conserves itself as a totality by positing an 'outside' of Europe and the North Atlantic that is excluded from modernity through a discourse of racism. The rhetoric of modernity therefore leads inevitably to a logic of coloniality." He continues claiming that: "De-colonial thinking relies on racial discrimination (the hierarchy of human beings, since the sixteenth century, that justified economic and political subordination of people of color and women) and of course also in class exploitation; in the sense that class was acquired in Europe after the Industrial Revolution. In the colonies workers are colonial subjects of color. In the heart of the empire (Western Europe and the US), workers are the racialized minorities.⁶ Rather than elaborate on the notion of colonial knowledge, however, as this article extends from that notion to analyze the construction of ideologies, histories and truths as such, I will rather link to the notions of decoloniality and de-linking, developed by Mignolo.⁷ First, however, I will outline which ways coloniality can be reflected within the Slovakian space.

Spirituality / religion

One of the founding principles of coloniality was/is the export of spirituality, which regarding Eurocentric coloniality, is Christianity. Slovakia, as an example, has a long tradition in terms of religious Christian ideology, rooted in the previous eras, especially during the time of the Austro-Hungarian Empire (but doesn't mean, that the religion was introduced and imposed during the time of the Monarchy only). Contrary to the Czech Republic, where anti-communist dissent was practiced and executed, particularly within the fields of art and philosophy, this has been happening in Slovakia within and through the (Christian) religious underground. So the fact that the belief in a Christian God (combined with nationalism – the decentralization of Czechoslovakia) had become the new state ideology overnight was just a process reviving Slovakia's own colonial past.

This was also important in terms of imposing neoliberal turbo-capitalism (which was not as given in the months following 1989/1990 as it seems nowadays, since the 1968 Prague Spring – "a socialism with a human face" – saw its second phase 21 years later, so to speak, and was considered an alternative to capitalism by many politicians, experts and citizens) as its history is/was affirmed in complicity with Christian ideology. What is also important, at least within the Slovakian context, is the incorporation of the past, as it is said to have led people to the aforementioned passivity and obedience to authority, reported in the current historization of the era. Indeed, the reasons for the peaceful takeover of Eastern Europe – without any resistance – were manifold and the latter reason was one of them. What followed, was, as a combination between the coalition of Christianity and nationalism, a naturalization of superiority, exploitation and hierarchy, and – as it was derived from colonial ideology – racism and discrimination. Some examples relevant to this analysis are that women should stay home and execute "female" obligations while men should help and protect them, as women are "of a weaker nature" and "predestined to raise and keep the family together"; homosexuality is a disease – which is supported by "scientific evidence" – so it becomes necessary to differentiate between good and bad homosexuals. The good ones are those ready to be healed and fight their sexual orientation, whereas all the rest are bad. In terms of nationalism and hierarchization, the Roma minority became the focus of another naturalized racist political agenda, which will additionally be elaborated in this analysis.

Considering the fact that Christian politicians (it doesn't matter whether they are conservative or liberal) present themselves and are perceived as serious and non-populist,

⁶ Walter Mignolo, "INTRODUCTION: Coloniality of Power and De-colonial Thinking," *Cultural Studies*, 21:2, pp. 155–167.

⁷ Mignolo defines "de-linking" as changing the terms and not just the content of the conversation established by the modern/colonial world. While de-colonization did not free the world from coloniality, de-linking aims to criticize post-colonial notions using the grammar of decoloniality for projects of de-linking from the colonial matrix of power. See, for example: Walter Mignolo, *Cultural Studies*, Vol. 21, Nos. 2–3 March / May 2007, pp. 449–514.

and that the belief in an abstract God is slowly turning into a collective totality, it is possible to create a representative triangle which constitutes democracy: Market (Consumer) Dictate – (Christian/Nationalist) Ideology – (Instrumentalized) Democracy.

Gender and sexuality – racism and social exclusion

The new (old) gender policies combined with the lack of discourse within the former structures of real-socialist countries in Central Europe is no accident, as a confrontation with feminism and gender can provide a basis for processes of resistance against capitalism and exploitation, especially within the Central European space. It is true that the East had its own feminist doctrine with the aim of emancipating women and establishing equal positions for women/men within real-socialist societies. However, that turned out to be a farce in the end, as the doctrine was imposed by heterosexual men, with only a few women in politics responsible for the separate "women's question." Most importantly, the emancipative politics were only planned as a representation for the public, visible space. The private was invisible, where women should help themselves by themselves.

So, what was the situation within the art field and theoretical discourses? Feminist theory was not entirely absent, although the term "absent" may be most accurate in describing its existence. However, neither the discursive field nor the art scene could escape the neocolonial hierarchical notions within the new order. Hungarian theorist, Edit Andras, writes that: "When the Wall fell, a tremendous flood of information poured in, burying the earlier system of values. And everything came, the valuable and the worthless, the historic and the cutting edge all mixed up, and even those who had the most solid footing were overwhelmed by the sheer intensity of this flood. [...] The generation dominating the western scene at that time was annoyed and confounded by the chaotic and bizarre mix of problems they thought were long obsolete. The advice that Easterners had better take a few crash courses in current feminism and 'catch up' to be potential partners in conversation once again ignored the differences in context. [...] The familiar machinery began its work: authoritarian patronizing combined with stereotyping as a substitute for getting to know the other."⁸

The case of the Gay Pride parade

Similar to the way that the notions of separation within the private and in/visible have functioned within gender relations, during the current era of transition to Western ideologies, a situation in which the crowds surrounding Gay Pride parades – Bucharest 2008, Budapest 2009 or Bratislava 2010 – were protected/segregated by highly-armed police forces. This happened, because there was massive media presence on the one hand, and EU law regulating it, on the other. Observers in Brussels demanded protection for the participants as evidence of civilization within the country (and the EU) as the official policy. After the official gathering was finished, the official democracy shifted, leaving the participants (not only homosexuals, but all participants) to help themselves by themselves. Meanwhile, supported by the homophobic local citizenry, hoards of neo-Nazis hunted down the potential homosexuals in the dark alleys surrounding the center. In the end, the actual Gay Pride parade in Bratislava took place reduced to the limit, as it was almost cancelled by police shortly before it should have begun, as it was officially stated that "the safety of the participants could not be guaranteed."

The first Gay Pride ever held in Slovakia (and as the last country in the EU) was to take place in May 2010 and was announced at least 6 months in advance. They are traditionally accompanied by threats and attacks from neofascist groups, which are supported (in cooperation or individually) by homophobic institutions, such as political parties, the church, etc., which are to be expected within the Eastern European context. A few weeks before the Pride was to take place, a discussion began within the Slovakian mass media, which was no more than enraged

⁸ Edit András, "Gender Minefield: The heritage of the Past, Attitudes to Feminism in Eastern Europe," *N.paradoxa*, issue 11, October 1999.

conservative Christian politicians ranting – as neofascists typically execute their ideological business hidden in virtual space. This was made possible due to the silence – when open support of homophobia was not the case – of the majority of the publicly recognized intellectuals, politicians and cultural workers. This silence is in constant repetition and is exemplified in the case of continuous verbal or physical attacks, e.g. on Roma. What is notable is the notion of democracy, which Christian politicians understood as the right to exercise their propaganda against homosexuals, which began long before anything like the Pride had existed.

Three notable reactions to the Pride are worth mentioning: the first two by journalist, Jaroslav Daniška, who obviously sympathized with the homophobic statements and the third by a known Christian conservative, Vladimír Palko:

1. Why do the Western embassies in Slovakia support demands for the Pride, which are actually prohibited by law in their own country?
2. Why do the embassies officially demonstrate against homophobic comments and "non-violent" actions against homosexuality, if these are an articulation of democracy, a personal opinion within a democratic society? (or better: Would the embassies support demonstrations against homosexuality, as they do it in case of the Pride?)⁹
3. Conservative Christian and former Minister of Interior, Vladimír Palko, already known for his homophobic and xenophobic statements, warned of the near future of a "gay (and obviously gendered) tyranny," as is already the case in the West.¹⁰

What was actually meant by the "gay tyranny" Palko referred to? A few cases in the UK were mentioned, where individuals who were acting according to their religion or beliefs were penalized or fired from their jobs when preventing homosexuals from accessing certain services which were available to heterosexuals, such as marriage, advisory services etc. So these individuals were penalized for openly discriminating against homosexuals. He warned us of this situation as it is taking place in the West, and as the forerunner to the East, we could expect this "tyranny" to extend to Slovakia. In Slovakia, the "tyranny" starts with a claim to visibility, becoming organized and articulating demands against discrimination and marginalization. Therefore, according to Palko, there is nothing to say in a political sense about individuals who practice alternative sexualities who are invisible, making no demands, practicing their lifestyles behind closed doors. Public commentaries by others have further asked why heterosexuals should even accept homosexuals if their political organization and articulation of demands rejects heterosexuality? A paradox is that the Christian colonial ideology – the West and Christianity as the global social and political model – is a policy, that is actively proclaimed by Palko himself. So in the end it is about the right/privilege to discriminate.

The case of the Life Ball

This does not mean that the gays and lesbians are just poor victims of heteronormative capitalist market mechanisms – on the contrary! Events, such as Gay Pride parades in the West or the Life Ball in Vienna, which have posed as political and have demanded equality, end up as no more than a consumerist celebration of white middle class gays and lesbians, celebrating an empty demonstration of their own nudity and sexuality, in which *what should I wear?* (as permitted "provocation") becomes the most important question. This analysis should not be seen as a moralization, but as a critique of a queer scene devoured by the market and individualism, confidently demonstrating rights gained in the past, taking them for granted in the meantime, for the sake of consumption and fun. Such actions completely ignore those who are entirely prevented from speaking or who are made invisible by various mechanisms, thus, reproducing the same practices they claim to fight against in the end. It is also

⁹ Translated by the author; Jaroslav Daniška: Pochod velyslnov; *tyzden* 19/2010

¹⁰ Ibid.

¹¹ Translated by the author; <http://www.lavoce.sk/4966/2010/05/22/speciale-gay-pride/vladimir-palko-gay-marches-end-in-tyranny-2/>; <http://www.nostate.com/3656/slovakia-gay-pride-and-prejudice/>; <http://blog.tyzden.sk/vladimir-palko/2010/05/20/pochody-gayo-v-konci-tyranou/>

not news that racist and other discriminatory actions are widely practiced and accepted within the gay and lesbian scenes. The fake official political correctness, gender mainstreaming and notion of democracy, all of which are linked to capital, make the serious, public, non-populist critique against them unwanted and impossible in the end.

As aforementioned, one of the basic characteristics of coloniality is population's classification into superior and inferior due to the *class/race*. In the Central European context, the space/point of conjunction, where these two historically intersect each other, could be considered the conflict between the white majority and the Roma minority. In terms of coloniality/colonialism its worth to mention the era of Maria Theresia and later Joseph II., which, within the racist context of its time, "discovered" Roma as "deficient creatures in need of education"¹², and imposed an official colonial policy – an educational experiment, toward these. And from the current point of view its bewildering, how little of these policies did change, and especially, its perception through the white majority.

The case of the Roma

The "solutions" for Roma integrating into democratic society have long occupied the top-ranking agendas of various political parties, because it is one of the most delicate and urgent topics within Eastern European societies, but for exactly the same reason, the topic attracts easy votes in terms of Eurocentric (colonial) populist democracy. Suggestions for the Roma, which have been invented and discussed in recent years in Slovakia, were, for example: a special EU military force, composed of European Roma, functioning similar to the French Legion (what an incredible paradox within the context of colonialism!); or special boarding schools for the Roma youth and children, where they would live separate from their families in order to become civilized; a system of branding Roma who had been involved in criminal acts (Palko being its inventor); or an e-card system, which would monitor whether a Romani executed a sufficient amount of useful social work, which would enable him/her to receive basic groceries in special stores equal to the minimal income in Slovakia. The mentioned solutions were conceived and considered by a wide range of politicians and journalists, not necessarily excluded from the same ideological block. The latter aforementioned example has recently become the most popular "solution," and it seems that that one may be adopted within the social system and job market in Slovakia in the near future. That means that if the experiment, first applied to the Roma, turns out to function (in terms of securing the capitalist status quo) that the policy would be extended to the entire social system and job market in the near future.

The nationalist and neofascist parties have agendas concerning the Roma as their top priorities, too, but those suggestions will be omitted from this analysis due to their level of extremity, which extend far beyond even the aforementioned moderate ones. And what comments have other political parties made on the mentioned verbal attacks? The socialists mostly refrain from commenting, and the Green Party, which has traditionally focused on minority rights in the West, is nearly nonexistent in Slovakia, with its limited statements being made on environmental policy alone.

So what do Eastern European homosexuals and the Roma, besides the proclaimed necessity for "solutions," have in common? According to Biljana Kašić, the answer would be: a control over representation within the capitalist order and the market-consumer dictate, which is synonymous to democracy.¹³ Therefore, their marginalization takes place through media representation within the neoliberal capitalist system, and is legitimized through the notion of (market) democracy. Due to the aforementioned, nearly nonexistent discourses in the turbo-capitalist East, that representation is dominated by a spectacular and exoticized appearance within the

boulevard mass media, presenting reality as reality, as the naked truth¹⁴ – which is what it is!

What are the differences between the two mentioned minorities? The gays and lesbians can and are able to organize themselves, to articulate demands, to be politically present and visible. Roma are also able to become visible and to make claims, but usually within the context of crime and violence in dominant media representation. Only a small fraction is able/permitted to become politically organized and articulate demands against racism and discrimination, meanwhile struggling with stereotypes on all levels of society, official state politics included. Another difference is that despite the widely accepted homophobia within Eastern European societies, the demand for a collective discrimination/extermination of gays/lesbians is not as intense as it is in the case of Roma. Because the constitution of racism is not solely based on skin color, but on the notion of social ranking as well, which is publicly made visible and demonstrated by appearance, language, behavior, manners, etc., in which the possibility for comprehension or appropriation solely depend on the ranking within the social and political system.

Therefore, the term "gay tyranny" is no more than the tyranny of the market of media representation, of the consumer-producer dictate, which shifts between gays and lesbians or Roma or women or Muslims and so on, all demonstrated for the sake of peace, humanity and equality, hiding and blurring the disproportions produced by the system of capitalist democracy. It is to be understood as synonymous to the processes of political instrumentalization and policies of structural racism.

Media representation

A clear example of "protecting order and democracy" can be seen in the event in France in August 2010, of the Roma criminalization and deportation "back home" to Bulgaria and Romania, a policy imposed by President Sarkozy. The comments on the national Slovakian radio, which is considered to be a serious "objective" station, was essentially: it is necessary to avoid a reproduction of racist tendencies. If we think and speak about an ethnicity – unity – we practice racism. In the case of Roma deportation by/from France, we have to think in terms of an inability to adapt, meaning, not to think about the Roma as an ethnicity, but about the integrated Roma or those unable to adapt, therefore: the good and the bad Roma. If the good ones would be deported/expatriated, then it would be racism. In the other case, we speak about criminals, for which we must take responsibility (to obviously punish). This new approach towards the interpretation of racism is clearly visible in the case of Bulgaria, whose government did not protest against those practices, which in the end means that they, as an EU Member State, agree with that policy.¹⁵

In terms of tyranny, while the observers from Brussels observe the slums and their inhabitants in Slovakia, the Czech Republic, Hungary, Bulgaria, Romania, etc. – the products of the functionality of the capitalist system – not a single sentence is mentioned about the system; just the old familiar stories about the necessity of democracy and of human rights.

Another example of media representation of the East through the West within the logic of Eurocentrism, coloniality and democracy is book recently published in Austria, entitled "AUFMARSCH – Die rechte Gefahr aus Osteuropa"¹⁶ ("FORWARD MARCH – The Danger of the Right from Eastern Europe"). It has been branded a bestseller and strongly recommended by the highly-acknowledged Austrian journalist, historian and expert on Eastern Europe, Paul Lendvai himself (because of its "objectivity"). The book attempts to be an analysis, elaborated by experts on nationalism and the rise of right-wing ideologies/policies in Eastern Europe, which are presented as a threat from the East (obviously to the West). It can be understood as a genealogy of neofascism

and right-wing extremism in Hungary, Slovakia, the Czech Republic, Romania, Serbia and Croatia, with a focus on local racist and nationalist conflicts – the violence against Roma or other minorities (whose "difference" is specifically based on the use of a "minority language") – rooted in the ideology of nationalism. The facts are, again, presented as "objective reality," as the "naked truth," excluding the role of Western politics or capital within these processes entirely. Another paradox is the focus on the influence of religion and its instrumentalization for nationalist agendas within these states, however, completely excluding Christian policy or agenda, conservative or neoliberal, and its connection to capital and coloniality within (not only) the mentioned states, and they have dominated the last 20 years of transition, in the entire Central European area.

The questions to be reflected for future debate are, therefore: *will activists in Slovakia (i.e. the organizers of the Slovakian Gay Pride) blindly follow their Western colleagues in terms of fragmentation and individualization of resistant emancipatory practices or will they, with or without the permission from their Western colleagues, be enabled to elaborate a network of activists from different emancipative fields and discourses, as a coalition of individuals, groups, institutions, watchful toward the complexity of the ideological machinery regarding the specific local conditions and situation? Therefore, do they want to become visible and put a shadow onto the "others" (making them invisible) or do they want to become visible and de-link from the logic of discrimination, based on market democracy, which reproduces a democratic market with its selective economy of "human rights"?*

Conclusion

Many of the aforementioned discriminatory practices in the East, especially within the context of gender or queerness, would simply be unacceptable in the West nowadays. However, that just means that those practices were merely shifted onto other social groups or minorities. This is the outcome of the individualization of discourses and emancipative practices, such as Gender Studies, served to the public (and to power – to capital itself) expropriated from the complex system of discriminatory and marginalizing practices, making the results of emancipation exclusive and privileged for the white, Western, middle and upper class, representing the notion of democracy that way. Executed through different mechanisms, it's necessary to rethink those in terms of in/visibility and coloniality, or rather in terms of social class and social racism, insofar as it is possible to rethink the relationship between the West and the East within a context of social class.

Analyzing the Viennese exhibition, "Gender Check – Femininity and Masculinity in the Art of Western Europe," Marina Gržinić criticizes and suggests: "I propose here a thesis that today the so-called misbalance between East and West of Europe is not anymore a question of opposition as it was in the past but East of Europe and West of Europe are today in relation of repetition. However, this repetition is not going on as a process of mirroring, but presents a repetition of one part within the other. Today there is a lot of talk going on between the so-called nationalistic Eastern Europe and the neoliberal Western Europe. But we witness a repetition of the neoliberal capitalist West (with all the prerogatives of consumerism and humanism) amidst the nationalistic East without the West consumerism/capitalist expropriation being really jeopardized."¹⁷ She continues, referring to Étienne Balibar, stating: g[c] the physiognomy of borders changed radically. The borders are shivering, but this does not mean that they are disappearing. On the contrary, they are multiplied and diminished in their localization, in their function, stretching or doubled, becoming zones, regions, border territories in which we dwell and live. Precisely the relation in between 'borders Land' territories L is reversed. That means that they started to be objects of requirements and contestation, (with an) insisting on their fortification and especially on their security measures.¹⁸

The apparatchiks from Brussels or Washington are not tired of inspecting the zones, making demands in

12 Reimer Gronemeyer/Georgia A. Rakelmann, *Die Zigeuner. Reisende in Europa*; Köln DuMont; 1988

13 Marina Gržinić, "Analysis of the Exhibition 'Gender Check – Femininity and Masculinity in the Art of Eastern Europe' Museum of Modern Art (MUMOK), Vienna, November 2009/February 2010"; <http://eipcp.net/policies/grzinic/en>

14 Marina Gržinić: Naked Freedom: A VIDEO IN THREE PARTS; 5 SEQUENCES and 7 TAKES (published in this newspaper as well)

15 Translate by the author; Alexandra Demetrianová, cs: Rómovia v Európe; 29. 08. 2010, 12:10 SRo <http://www.rozhlas.sk/inetportal/web/index.php?lang=1&stationID=1&page=showNews&id=90791>

16 Gregor Mayer & Bernhard Odehnal, *AUFMARSCH – Die rechte Gefahr aus Osteuropa*, Residenz Verlag, 2010.

17 Marina Gržinić, "Analysis of the Exhibition 'Gender Check – Femininity and Masculinity in the Art of Eastern Europe' Museum of Modern Art (MUMOK), Vienna, November 2009/February 2010"; <http://eipcp.net/policies/grzinic/en>

18 Ibid.

HOLOKAUST, AKTUÁLNA SÚČASŤ ĽUDSKÉHO MYSLENIA

SILVIA RUPPELDTOVÁ

the mass media to put those sites of inhumanity to an end. So the question of the Slovak journalist "Why do the Western embassies in Slovakia support demands for the Pride, which are actually prohibited by law in their own country?" is a valid one, although it is wrongly posed within a homophobic context rather than a colonial one. Why would this placement be so relevant then?

It is a colonial tradition to use outlying colonies/territories as experimental spaces for objectives not permitted or desired in the West.

To hide the marginalization and death within the zones, which is taking place for the sake of democracy, controlling its status quo and stability.

So, there is the threat of "gay tyranny" from the West to the East as well as an Eastern "threat from the right" to the West. It is, therefore, valid to extend the notion of a "gay tyranny" to rethinking it as not only the "tyranny of media representation" under the consumer-producer dictate, but also as synonymous to the average Eastern European for everything bad that comes from the West – for neoliberal capitalism and its impact on the social sphere, its constant intervention into local politics (e.g. the case of Gay Pride in Bratislava or the critique of the policies of segregation against the Roma) or the endless demands that ignore the local historical context.

The political and economic transition within the Central European space introduced new independent nation-states, and a new view of one's own history and national identity, dominated by nationalism. Nationalist proto-fascist¹⁹ ideologies became intensified. If fascism can be considered the peak of coloniality, the current proto-fascist tendencies are to be seen in conjunction with the neocolonialism of global capital. The previously described zones, as the products of capitalism, are to be seen within the intensified proto-fascist tendencies – in its existence and intensification of/within collective representation/perception. Therefore, departing from Fanon, the notion of war constantly changes. In the case of the "war on terror," for example, in which there has been a lot of talk about contemporary war practices, it is necessary to rethink the characteristics of a civil war in the current context – not only as a hot war between two juxtaposed ideologies with their machineries, but as a "peaceful takeover"; a domination of one ideological machinery within the hierarchical order, with the connected notion of a border (or a zone) and the evaluation of life or mourning for life (within or outside of a zone), enabling punishment, torturing or killing in the name of peace, democracy and humanity. We no longer have the juxtaposition of two opposing ideologies and their machinery, but one ideology producing a vertical hierarchical order. The current global condition reflects a geopolitics as the reconstruction of the Cold War, however, dictated by and subjugated to one global ideology this time. The process of decolonization and neocolonization was primarily led by the United States after WWII with the Cold War as an ideological vehicle. According to Fanon, the consequence of the ideological clash following decolonization was a continuation of killing on the African continent (more generally in the "Third World"), but this time it is taking place in the form of civil wars within the newly independent nation-states.

Recalling the violence against Gay Pride events in Eastern Europe, or on Roma in Eastern Europe or more recently in France, on migrants from the "Second" or "Third Worlds," the increasing public legitimization produces less and less obstacles for increasingly legitimized straightforward killing. Am I exaggerating? As proto-fascist tendencies have not yet reached their peak: no. In fact, this is merely a repetition of historical events – all in the name of progress, democracy, humanity... and in the name of capital. ●

Herewith I would like to express my gratitude to Lina Dokuzovič for her collaboration on the topic as well as editing this text.

¹⁹ Here I use "proto-fascist" referring to Šefik Šek Šeklić, who claims that: "The result of these two examples are that a proper democratic man learns how to be at once a proto-fascist on one side, and an obedient, freedom-loving citizen on the other." See: "Diabolical Frivolity of Neo-liberal Fundamentalism," *Reartikulacija*, no. 9, Ljubljana, 2009, <http://www.reartikulacija.org/?p=679>.

Sociológ Zygmunt Bauman v knihe *Modernita a holokaust* tvrdí, že holokaust je predovšetkým produktom modernity a vysvetľovať ho ako jav viazaný výlučne na židovskú skúsenosť počas druhej svetovej vojny by znamenalo akceptovať, že sa niečo podobné nemôže opakovať, alebo sa nemôže opakovať nikomu inému ako Židom.

Nemusíme sa teraz zaoberať tým, že jeho teóriu mnoho ľudí spochybnilo a že by dokonca tá výlučnosť z propagandistických dôvodov niekomu padla dobre. V druhej polovici dvadsiateho storočia mnohí, či väčšina z nás, nadobudli presvedčenie, že niečo podobné ako bola druhá svetová vojna, sa už v Európe nielenže nezopakuje, ale ani nemôže zopákať. Aktuálny vývoj udalostí v strednej Európe na začiatku 21. storočia však môže oprávnenne vyvolávať obavy, že k podobnej katastrofe môže mladšia generácia dospiť nielen počas svojho života, ale pri rýchлом pyramídovom efekte už o niekoľko krátkych rokov. Podaktorí si o občiansku vojnu minimálne koledujú, či ju priam vyžadujú, niekedy dokonca zosniešajúc pojmom „mier“ len ako propagandistické reziduum hesiel komunistických násteniek. Vedome, alebo len z neschopnosti či nedostatku vôle doceniť následky svojich slov a rozhodnutí. Základnými menovateľmi sú rovnako ako kedykoľvek inokedy v dejinách dva javy – nacionálizmus a rasizmus. V prípade nášho priestoru sú zastúpené celkom tradične slovensko – maďarským konfliktom a rómskou otázkou.

Nepriznaný holokaust

Druhý august je Medzinárodným dňom spomienky na holokaust Rómov počas druhej svetovej vojny. Na Slovensku sme si ho tento rok pripomenuli len piatykrát malou pietnou akciou v Múzeu SNP v Banskej Bystrici. Pietny akt je súčasťou projektu *Ma bisteren! Nezabudnite!*, ktorý pred niekoľkými rokmi iniciovala etnologička Zuza Kumanová, podľa ktorej publikácie som nazvala aj túto podkapitolu. Keby sme mali charakterizať rómsky holokaust jedným prívlastkom, pravdepodobne by tým prvým muselo byť slovo neznámy. Málokto v Európe a na Slovensku sa tejto problematike venoval, a preto vedomie o ním takmer dokonalo vybledlo. Aj napriek tomu, že v Európe sa v súvislosti s plánovaným vyhľadzovaním Rómov dnes už hovorí ako o holokauste, mnohí proti tomu namietajú – či už z výšie spomínaných príčin „exkluzivity“, ktorú Bauman vyvracia, alebo preto, že počty obyvateľov rómskeho pôvodu deportovaných do koncentračných táborov sú v porovnaní s počtom obetí židovského holokaustu výrazne nižšie. V kontexte holokaustu slovenských Rómov sa navyše tomuto termínu využívali aj takí známi odborníci ako významná česká romistka Milena Hübschmannová, vychádzajúc jednak zo skutočnosti, že zo slovenského územia sice Rómov do koncentračných táborov deportovali a oni v nich aj zahynuli, ale tie územia boli počas druhej svetovej vojny súčasťou Maďarska. Tieto osoby našli smrť najmä v koncentračných táboroch Ravensbrück a Buchenwald, transport z Komárna smeroval do Dachau. Druhým dôvodom používania termínu holokaust v celoeurópskom kontexte sú čísla: v cigánskomtábere v Osvienčime Brezinke bolo z druhého na tretieho augusta 1944 splynovaných „len“ 2 897 európskych Rómov, pričom celkovo ich počas vojny skončilo v plynových komorách okolo 20-tisíc.

SNP a nacistická pomsta

Pre presnosť treba spomenúť, že po potlačení SNP sa v novembri 1944 na Slovensku pripravoval transport Rómov do vyhľadzovacích táborov. Slúžilo na to zriadenie zaistovacieho tábora v Dubnici nad Váhom pod patronátom ministerstva národnej obrany. Transportu napokon zabránilo vypuknutie škvŕnitého týfusu a strach strážiacich vojakov z nákazy, preto apelovali na ministerstvo, aby tábor zrusilo. Kedže sa to nestalo, 26 podozrivých z nákazy Nemci postrieľali, a ako ukázala neskoršia exhumácia, osem z nich ostalo v masovom hrobe zahrabaných zaživa. S postupujúcim frontom vojaci z tábora utiekli a vďaka tomu sa mnohí Rómovia dostali na slobodu. Prirodzene, poznáme

aj takých žandárov, ktorí popravy vykonávali odmietali a Rómov pred nebezpečenstvom varovali, nevratiac o ľudoch a predstaviteľoch obcí, ktorí sa Rómov zastali, či dokonca odmietli podpísat súhlas na ich vydanie.

Odvetným akciami, ktoré nasledovali po Povstaní, sa okrem mnohých iných nežiaducich osôb nevyhli ani Rómovia. A rovnako ako v prípade partizánov a iných nepohodlných osôb, asistovali radikáli z Pomocných oddielov Hlinkovej gardy Nemcom pri vyvražďovaní celých skupín obyvateľstva výdatne aj v prípade Rómov. Masovo popravovali napríklad v Nemeckej, Valaskej Belej, Tisovci, Kremničke, v spišských dedinách. Mimoriadne ostrasné je prípad zo Slatiny, kde obete pred Štredým dňom zažíva upálili. Na Slovensku sa v súvislosti s vraždami Rómov podľa Ctibora Nečasa (SNP v pamäti národa, Bratislava 1994) v 176 hroboch identifikovalo 311 Rómov, pričom tento údaj zdáľka nepodáva verný obraz o realite. Väčšinu Rómov totiž počas náhlych prepadov naložili na autá a vyziezli na neznáme popravisko. Pravdaže, výskum dnes stáže nielen desaťročia trvajúca tabuizovaná téma rómskeho holokaustu v povoju novom období, ale aj obchádzanie historických príčin, ktoré prispeli k súčasnému, zdanivo neriešiteľnému stavu postavenia Rómov v spoločnosti. Nepohodlnosť rómskej problematiky bola na jednej strane jednou z príčin, prečo sa protirómske opatrenia počas vojny plnili v porovnaní s protižidovskými opatreniami nekonceptne, a aj napriek pretrvávajúcemu a tradičnému atavizmu majoritnej spoločnosti s relatívne veľkou nevôleou; na strane druhej bola a stále je príčinou javu, že aj dnes nielen široká verejnoscť, ale aj poprední politici neváhajú označovať situáciu Rómov za problematiku vychádzajúcu z etnických a rasových predispozícií tendencia „nešpíniť si s nimi ruky“.

Európsky apartheid

Práve etnicita je pojem, ktorý sa dnes nanovo čoraz väčšmi skloňuje v súvislosti s tým druhom kriminality, ktorý je vlastný sociálne najnižším skupinám. Veľkú časť sociálne najslabších skutočne tvoria Rómovia, lenže málokto si uvedomí, alebo je vôbec ochotný zobrať do úvahy skutočnosť, že ich výčleňujúca chudoba je dôsledkom radu udalostí, ktoré ich postihovali výlučne na základe rasového prístupu zo strany majority, čo v niektorých prípadoch aj dnes hraničí s principmi apartheidu.

Zdôrazňovanie etnicity je v Európe dlhou (a už dávno anachronickej) tradíciou, v prípade „orientálnych rás“ získalo najodľudštenejšiu podobu v období národného socialismu, keď vodca SS Heinrich Himmler poveril psychiatria Roberta Rittera vypracovaním tzv. vedeckej teórie o Cigánoch. Ritter nehľadal príčiny javov, naopak, jav bol pre jeho závery príčinou: podľa neho je znakom „cigánskej rasy nevykoreniteľná a vrodená asociálnosť“, čím ich prakticky vylúčil z ľudského spoločenstva. Ich masová likvidácia by sa teda nevnmala ako zločin proti ľudskosti, ich vraždenie by v ľudoch prinajhoršom vyvolávalo len podobné pocity, ako pri tradičnej dedinskej zakálačke. Navyše, ak je holokaust všeobecne definovaný ako centrálne riadený a naplánovaný proces, ďalšou z jeho charakteristik je aj to, že sa nedeje pred zrakom širokej verejnosti, a tým sa vytvára dojem, že sa ani nič nedeje. Zygmunt Bauman považuje za jednu z vlastností modernity práve toto odcudzenie vlastné strojovej mašinérii: ak je pozorovateľ priamo vystavený zážitku z týrania a vraždenia živej (nielen ľudskej) bytosťi, vníma to ako nestrávitelné násilie; ak sa to vraždenie odohráva mimo jeho dohľadu, ostáva voči nemu ľahostajný aj v prípade, že ide o masové vyhľadzovanie a že vie, že sa niekde deje. Týmto by sa dal vysvetliť aj jav, prečo mnohí žandári jednoducho odmietli strieľať do Rómov v zaistovacom tábere v Dubnici nad Váhom, zato však nemali najmenší problém pri ich nakladaní na vozidlá s vedomím, že ich posielajú na vyhľadanie.

„Humanitné“ volanie po genocíde

Slávny oxymoron Václava Havla o „humanitárnom bombardovaní“ je, zdá sa, aplikovateľný v oveľa širších súvislostiach. V súvislosti s aktuálnym dia-

ním v Čechách, v Maďarsku a s prudko narastajúcou intenzitou aj na Slovensku vznikajú oprávnené dôvody domnievať sa, že centrálna riadená likvidácia celých skupín obyvateľstva je v dnešnej dobe rovnako reálna, ako počas druhej svetovej vojny. Tentoraz dokonca nielen s tichým, ale verejne deklamovaným súhlasom obyvateľstva krajiny. Nepochybujem o tom, že obyvatelia Krompáča či Šarišských Michaliam majú reálne problémy v spolunažívaní s tou skupinou obyvateľstva, ktorej príslušníkov ich rasa predurčila na postupné sociálne vylúčenie do tej miery, že ich bežnou obrannou reakciou vyplývajúcou z pocitu opovrhnutia môže byť jednak agresívita, jednak každodenná kriminalita, súvisiaca prevažne s nevyhnutnosťou hľadania potravy. Rovnako tak nepochybujem o tom, že tí istí bieli obyvatelia si vonkoncom neuvedomujú, akú svojimi podpismi v prospech Slovenskej pospolitosti robia obrovskú službu práve tej mašinérii, ktorá pred desaťročiami dovedla Európu k hysterickému masovému vyhľadzovaniu. Ak k tomu prirátame nápad Vladimíra Palka zostavovať štatistiky rómskej kriminality, nemusíme mať privlečkú predstavivost na to, aby nám to pripomenovalo mechanizmy propagandy vedúcej k vojnovej katastrofe. Hysterické reakcie, ktoré sa vzápäť rozpútali na internete takisto jednoznačne vysvetľujú o fakte, že kategória „podčlovek“ je aj dnes veľmi aktuálna a stereotyp o „cigánskej menej cennosti“ ako o rasovej predispozícii pohodlným spôsobom, ako ospravedlňuje svoje zmýšľanie a správanie zodpovedajúce nacistickej rétorike. Renomovaný sociológ obdobia prvej Československej republiky Anton Štefanka s podobne „vedecou“ odľudštenosťou, s akou chce Vladimír Palko riešiť rómsku problematiku, bohorovne uverejňoval vyhlásenia o tom, že „Cigáni nepatria medzi ľud ani plemennom, ani rečou, ani náboženstvom a zamestnaním“. Od toho je už len malý krôčik k hladkaniu vlastného svedomia a hľasaniu dobra pre spoločnosť, vykonávajúc pritom tie najotrasnejšie zločiny proti ľudskosti: o to viac, o čo patetickejšie sa hlásime k privilegovanej, „civilizovanej“ a „kultúrnej“ vrstve obyvateľstva. To, že sa pri tom pokojne môžeme oháňať kresťanskou morálkou, už hádam ani veľmi neprekvaňuje – v jej mene sa napokon v dejinách vykonali aj rozsiahlejšie genocídy, ako genocída Rómov za vojny.

Anticigánizmus a antisemitizmus ako harmonický protiklad

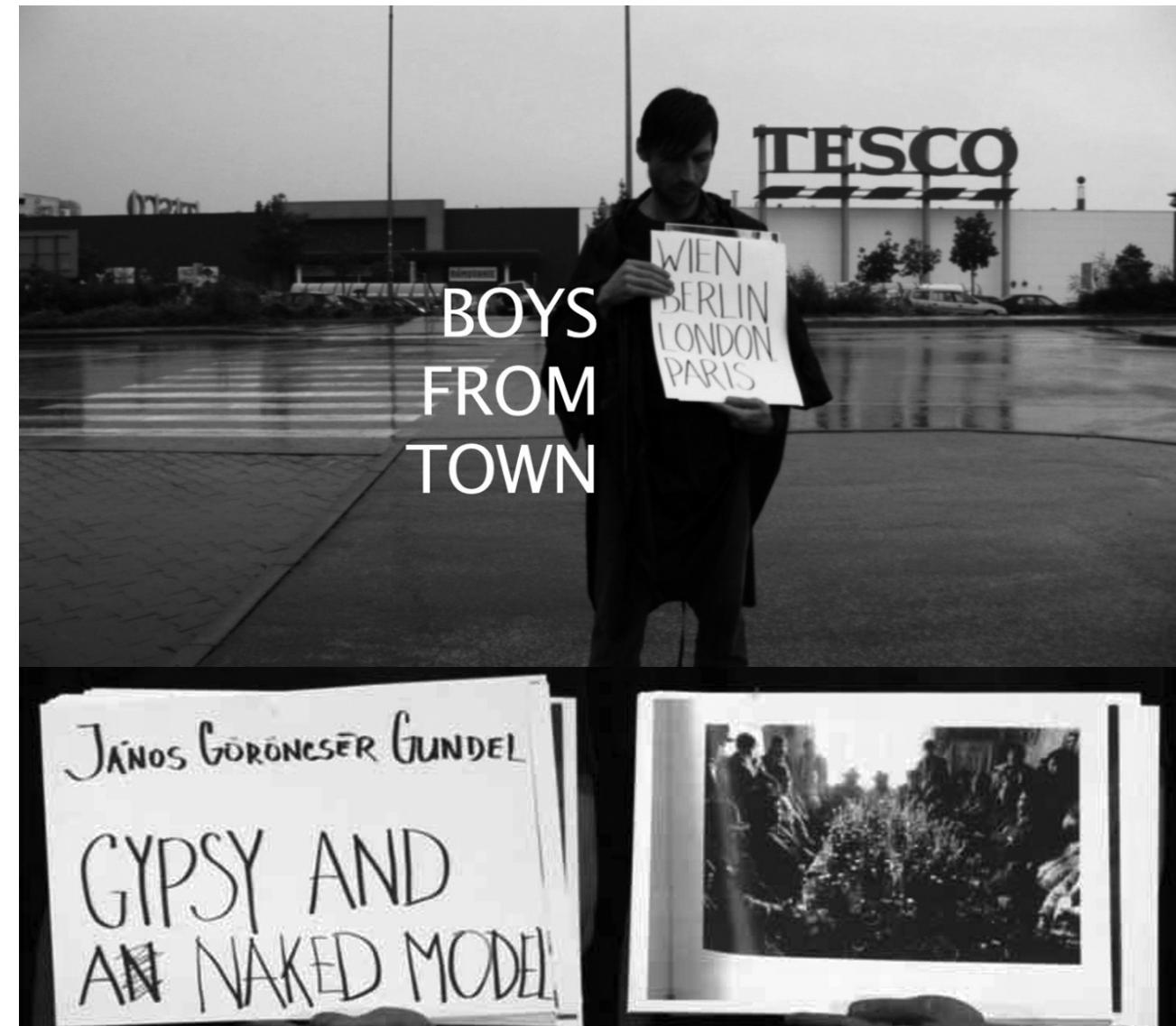
Na Slovensku je ešte jedno špecifikum sprevádzajúce antirómske náladu, ktoré je (príznačne) paradoxné a logické zároveň, ak vychádzame z faktu, že klasické spoločenské stereotypy v podstate bez zmeny prežívajú a prispôsobujú sa aktuálnemu vývoju udalostí. Mám na mysli najmä patologický antisemitizmus vychádzajúci z pohodlného voľkania v pocite ukrivdenia opakujúc si mantry o Židovi ako tradičnom nepriateľovi Slováka. Ak vychádzame z tejto zvrátenej zovšeobecňujúcej logiky, pochopíme, prečo „národné cítiaci“, pohoršení v spravodlivom trpitelskom hneve, hádzajú do jedného vreca jednu aj druhú skupinu. K logickej diskrepancii však dochádza v argumentácii súvisiacej s izraelsko - palestínskymi vzťahmi. Kritika militantnej a fažizoidnej politiky štátu Izrael je v ich prípade len vhodnou a pohodlnou zámienkou seba vyzdvizovania vo vzhľade na antisemitizme (v tom, ktorý súvisí so židovstvom), čo im umožňuje zmývať z rúk akýkolvek pocit viny za udalosti, ktoré sa v minulosti stali v Európe. V podstate im táto politika vonkoncom nemusí prekážať, pretože vychádza z rovnako militantnej premisy a argumentácie, akou sa riadia oni sami: Izrael má okrem iného s Palestínčanmi ten istý problém, ako ochrancovia bielej rasy na Slovensku, totiž explozívny nárast populácie. Skutočne som si nie istá, či by tí, ktorí volajú po právach utláčaných Palestínčanov sprevádzajúc svoje humanistické myšlienky vžitou zovšeobecňujúcou nenávistou proti všetkým Židom, privítali ich prítomnosť na Slovensku, napríklad vo vyprázdených rómskych osadách.

Nevôľa vnímať javy v súvislostiach viedie mnohých ľudí k aplaudovaniu fažizoidného nápadom, s akým prišiel napríklad V. Palko, ktoré sa, mimochodom, praktizovalo v minulom režime a po novembrových

udalostiaciach v roku 1989 sa zakázalo. Konečné riešenie vnímajú ako jedinú možnú cestu argumentujúc, že nikto s lepším riešením neprišiel (pretože podľa ich logiky ani nemôže existovať). Prvý krok je však veľmi jednoduchý a môže ho skutočne urobiť každý, kto je ochotný zosúpitiť výsin pocitu o svojej ľudskej nadradenosťi: naučiť sa Róma pozdraviť (prečo nie ako prvý?), naučiť sa Rómovi vykátať (akokoľvek sa mu to môže zdať sebaponižujúce) a nebáť sa mu ako prvé gesto vôle k priateľstvu podať ruku (aj keby sa bál nákazy). Jednoducho, preukázať elementárnu ľudskej úctu, čo je univerzálnym spôsobom dobrej medziľudskej komunikácie kdekoľvek a za akýchkoľvek okolností. Pravdaže, okrem vojny, ktorá môže nastať, ak ako „kultúrní a civilizovaní“ ľudia budeme považovať za jediné humanistické riešenie absolútnej dehumanizáciu svojho konania. ●

Článok bol pôvodne uverejnený v časopise Slovo 31 – 32/2009

Silvia Ruppeldtová; nar. 1977 Bratislava. Vyštudovala Vysokú školu múzických umení – filmovú a televíznu dramaturgiu a scenáristiku. Ďaľšie štúdiá: FF UK v Bratislave – archeológia (čiastočne s religionisticou a etnológiou), Univerzita Viedeň – egyptológia (4 semestre). Študijné pobytov zamerané na jazyk a literatúru: Moskva/Puškinov inštitút; Madrid/Universidad Complutense; Habana/Universidad de la Habana. Viaceré etnologické výskumy Rómov na východnom Slovensku. Prekladateľka zo španielčiny, francúzštiny, angličtiny, nemčiny (portugalčiny). Dva roky novinárka a redaktorka v týždenníku Slovo (2008 – 2010) so zameraním na kultúru Slovenska (etnológia, umenie, politika, Bratislava) a politiku, dejiny a kultúru Latinskej Ameriky, ako aj na preklady. Momentálne študentka Vysokých latinskoamerických štúdií vo Viedni, prekladateľka, novinárka na voľnej nohe, členka O. Z. Utopia venujúcej sa najmä otázkam participatívnej demokracie, participatívneho rozpočtu a decentralizácií politických štruktúr.

Ivan Jurica — 1989–2009: LOOK BACK! Boys from Town Healing the Grief of Beautiful Girls

Názov tohto videa (1989–2009: OBZRI SA! Chlapci z mesta lások liečia smútok krásnych dievčat) je vypožičaný zo známeho hitu v (bývalom) Československu rokov 1980tych, ktorú spieval populárny slovenský „národný“ spevák a hrdina Karol Duchoň. Text piesne nielen že perfektne reprezentuje súčasnú sociálno-politicú situáciu Slovenska, ale všeobecne môže byť chápany ako symptóm dvoch desaťročí transformácie. V kombinácii s historicky známymi obrazmi západnej populárnej kultúry (Don't look back, Bob Dylan; 1968) toto dielo mení ich význam cez ich „premienenie“ do súčasného politického a sociálneho kontextu, a týmto komentuje zmeny vo východnej Európe 1989–2009. <http://transitland.eu/video/e-videoID=142>

Ivan Jurica, narodený v Bratislave, je umelec a umelecký pedagóg (MUMOK, Viedeň). Ťažiskom jeho práce je analýza konštrukcie histórie, histórie umenia a reality, napojenými na dominantnú globálnu heteronormatívnu ideológiu, z ktorej sú odvodené aj vzťahy medzi východom a západom Európy, a ktoré myslí ako eurocentrické vnútri Európy. Žije a pracuje vo Viedni a v Bratislave.

The title of this video is borrowed from a well known song in Czechoslovakia in the 1980s, performed by the a popular Slovak "national" singer and hero Karol Duchon. The lyrics not only perfectly represent the current social-political situation in Slovakia, but could generally be considered as being symptomatic of the 20 years of transition. In combination with known images/videos from the history of western popular culture (Don't look back, Bob Dylan; 1968) the artist re-contextualizes their meaning, putting them in a current social and political context and thus comments on the changes in Eastern Europe between 1989–2009. <http://transitland.eu/video/&videoID=142>

Ivan Jurica, born in Bratislava, (Czecho-)Slovakia, is artist and art-educator (MUMOK, Vienna). In his work he is focusing construction of history, art history and reality, linked to the dominating global heteronormative ideology; including the relations between the East and the West of Europe, that he considers as Eurocentric within Europe. Living and working in Vienna and Bratislava.

THE HOLOCAUST, PART OF PRESENT-DAY HUMAN THINKING

SILVIA RUPPELDOVÁ

In *Modernity and the Holocaust* the sociologist Zygmunt Bauman says that the Holocaust is above all a product of modernity, and to explain it as a phenomenon exclusively bound up with Jewish experience during the Second World War would mean accepting that nothing similar could ever be repeated, or that it could not happen to anyone else besides Jews.

Many people have challenged his theory, and indeed some have an interest in maintaining that exclusive status for propagandist reasons, but that need not concern us here. During the second half of the 20th century many or most of us did become convinced that nothing like the Second World War would ever be repeated, or could ever be repeated, in Europe. However, the present-day course of events in Central Europe at the beginning of the 21st century may justifiably evoke fears that the younger generation could experience a similar catastrophe, and not just in their lifetimes but, by pyramid effect, within a few short years. Some people are at least flirting with the prospect of civil war, or are openly calling for it, sometimes ridiculing the notion of 'peace' as a mere propagandist residue of communist slogans. They may know what they are doing, or they may be unable or unwilling to appreciate the consequences of their words and decisions. As previously at any given time in history, the common factors are two – nationalism and racism. In our own setting they are represented in thoroughly traditional style by the Slovak-Hungarian conflict and the Romani question.

The Unacknowledged Holocaust

August 2 is International Remembrance Day for the Romani Holocaust during the Second World War. In Slovakia we commemorated it this year, only for the fifth time, with a small memorial action at the SNP Museum in Banská Bystrica. The memorial act is part of the project *Mabisteren! Nezabudnite! (Do Not Forget!)*, which the ethnologist Zuzana Kumanová initiated a few years ago; I have taken the sub-title above from one of her publications. If we were to characterise the Romani Holocaust by a single adjective, the word 'unknown' would probably have to take pride of place. Very few people in Slovakia or in Europe have studied this question, and so knowledge of it has almost faded out of existence. Even though the planned extermination of Romani is referred to in Europe today as a holocaust, many people object to this – whether on the above-mentioned grounds of 'exclusivity', refuted by Bauman, or because the numbers of people of Romani origin deported to concentration camps are considerably lower when compared with the victims of the Jewish Holocaust. Furthermore, in the context of the holocaust of Slovak Romani this term is avoided even by noted experts such as the leading Czech Romist Milena Hübschmannová, firstly on the grounds that although Romani were deported to concentration camps from Slovak territory and some also died there, during the Second World War these territories were part of Hungary. Those persons went to their deaths principally in Ravensbrück and Buchenwald; the transport from Komárno went to Dachau. A second reason for not using the term is numbers: in the gypsy camp in Auschwitz Brezinok on August 2–3, 1944 there were 'only' 2,897 European Romani gassed, while in the course of the war about 20,000 in total ended in the gas chambers.

SNP and Nazi Vengeance

For the sake of precision, let us remember that in November 1944, after the suppression of the Slovak National Uprising (SNP), a transport of Romani to extermination camps was prepared in Slovakia. A transit camp was established for this in Dubnica nad Váhom under the patronage of the Minister for Defence. Ultimately the transport was hindered by an outbreak of typhus; the soldiers guarding the camp were afraid of infection and appealed to the ministry to close it down. When that was not done, the Germans shot 26 people who were suspected of being infected. Exhumation later showed that eight of them had been buried alive in a mass grave. As the front advanced, the soldiers fled from the camp, and thanks to this many of the Romani gained their freedom. Of course, we know also of guards who refused to carry out executions and gave warning of danger to the Romani, not to mention

people in the communities, including representatives, who defended the Romani or even refused to sign agreements to hand them over.

The Romani, along with many other undesired persons, were targets of the punitive actions which followed after the Uprising. And just as in the case of the partisans and other unsubmissive persons, radicals from the Auxiliary Units of the Hlinka Guard ably assisted the Germans in murdering whole groups of the population, Romani included. There were mass executions in, for example, Nemecká, Valaská Belá, Tisovec, Kremnička, and in Spiš villages. Particularly shocking was the case of Slatina, where victims were burned alive on New Year's Eve. In connection with the murder of Romani in Slovakia, 311 Romani have been identified from 164 mass graves, according to Ctibor Nečas (*SNP in National Memory*, Bratislava 1994), but this figure is far from being a faithful reflection of reality. The majority of Romani were seized during sudden raids, put into vehicles and taken to unknown places of execution. Research today is hindered by the decades-long tabooing of the theme of the Romani Holocaust during the postwar period, along with evasion of the historical reasons for the present seemingly insoluble problem of the Romani's position in society. On the one hand, the intractability of the Romani issue was among the reasons why the anti-Romani measures during the war, by comparison with the anti-Jewish measures, were carried out unsystematically and also, despite the enduring traditional atavism of the majority society, with relatively considerable reluctance; on the other hand, it was and remains a reason for the fact that even today not only the public at large but even leading politicians do not hesitate to describe the situation of the Romani as resulting from ethnic and racial predisposition.

European Apartheid

Ethnicity is a word which is used more and more nowadays in connection with the kind of criminality which is typical of the lowest social layers. It is indeed the case that Romani make up a large part of those who are socially weakest, but few are aware, or are ready even to consider, that their alienating poverty is the result of a series of events which affect them exclusively, stemming from the racial approach adopted by the majority. Even today, in certain cases this borders on the principles of apartheid.

Laying stress on ethnicity is an old (and long since anachronistic) European tradition. It appeared in its most inhuman form during the National Socialist period when applied to the 'Oriental races'. The SS leader Heinrich Himmler entrusted the psychiatrist Robert Ritter with the elaboration of a so-called scientific theory on Gypsies. Ritter did not seek the causes of phenomena; on the contrary, the phenomenon was the cause for the purposes of his conclusions. He maintained that a characteristic "of the Gypsy race is ineradicable and innate asociality", thus practically excluding them from human society. Hence their mass liquidation would not be perceived as a crime against humanity; their murder in the worst case would evoke no stronger feelings than the traditional village pig-killing. Furthermore, if the Holocaust is generally defined as a centrally led and planned process, another of its characteristics is that it is not enacted in the sight of the broad public, and so an impression is created that nothing is happening. Zygmunt Bauman considers precisely this alienation from its own machinery to be one of the characteristics of modernity: if the observer is directly exposed to the experience of seeing a live being (not only human) cruelly slaughtered, he perceives this as insupportable violence; but if the slaughter is conducted beyond his view, he remains indifferent to it, even though it is mass extermination and he knows it is happening somewhere. This might also explain the fact that many guards refused to shoot Romani in the transit camp at Dubnica nad Váhom, while not feeling the slightest problem about putting them in vehicles, even though knowing that they were sending them to be exterminated.

"Humane" Calls for Genocide

The famous oxymoron of Václav Havel of "humane bombardment" is applicable, it seems, in far wider

connections. In the context of current events in the Czech Republic and Hungary, and also (with sharply growing intensity) in Slovakia, one would be entitled to think that a centrally directed liquidation of whole groups of the population is a prospect as real today as during the Second World War. And this time, rather than silent consent, it might have the publicly declared agreement of the country's population. I do not doubt that the inhabitants of Krompachy or Šarišské Michaľany¹ have real problems in co-existing with that section of the population whose members have been predestined by their race to gradual social exclusion. This has gone to such an extent that their normal defensive reaction, stemming from a feeling of being despised, may be aggressiveness on the one hand, and on the other hand everyday criminality, connected mainly with the necessity of seeking food. Likewise I have no doubt that those same white inhabitants have no explicit awareness that their signatures in support of the Slovenská Pospolitosť Party render enormous service to that machinery which a few decades ago brought Europe to a hysteria of mass extermination. If to this we add Vladimír Palko's idea of compiling statistics of Romani criminality, we do not need much imagination to be reminded of the propaganda mechanisms leading to the wartime catastrophe. The hysterical reactions which were immediately unleashed on the internet bear witness to the fact that the category of 'sub-human' is very topical today, and the stereotype of 'Gypsy inferiority' as a racial predisposition is a comfortable means of excusing thinking and behaviour that corresponds to the rhetoric of Nazism. "Gypsies do not belong to the people either by race, language, religion or employment", said Anton Štefánka, a renowned sociologist of the period of the first Czechoslovak Republic, with a 'scientific' inhumanity matching Vladimír Palko's proposals for solving the Romani question. From this it is only a small step to salving one's conscience and proclaiming the wellbeing of society, even while carrying out the most shocking crimes against humanity: all the more so, the more emotionally we declare that we belong to the 'civilised' and 'cultured' layer of the population. The fact that in all this we may be motivated by Christian morality should come as no great surprise – historically genocides have been carried out in its name, which were more extensive than the genocide of Romani during the war.

Anti-Gypsyism and anti-Semitism as a Harmonic Contrast

In Slovakia there is one further specific feature accompanying anti-Romani moods, which is paradoxical but at the same time logical, if we acknowledge the fact that the classic social stereotypes essentially survive unchanged and adapt themselves to the current course of events. I am thinking particularly of the pathological anti-Semitism which comes from wallowing comfortably in the feeling of being wronged, repeating mantras about the Jew as the Slovak's traditional enemy. If we follow the track of this perverse generalising logic, we understand why the 'nationally-minded', in their righteous long-suffering fury, throw both one and the other group into the same barrow. A logical discrepancy emerges, however, in argumentation connected with the Israeli-Palestinian relationships. In their case criticism of the militant and quasi-fascist policy of the state of Israel is no more than a convenient and comfortable excuse for confirming themselves in their ingrained anti-Semitism (in all that concerns being Jewish), which enables them to wash their hands of any feeling of guilt for the events which occurred in Europe in the past. On the face of it, Israel's policy should not trouble them in the least, since it derives from a militant premise and argumentation similar to what they use themselves: among other things, Israel faces the same problem with the Palestinians as the champions of the white race in Slovakia, namely an explosive population growth. I am really not sure whether those who call for the

¹ Krompachy and Šarišské Michaľany are villages in Slovakia with a high amount of Roma population living here in slums, that became known in 2009 for the local racial conflicts, which were used by the Slovenská Pospolitosť Party (Slovak Brotherhood, SP), accused of neo-fascist policies and first officially prohibited by law, but afterwards of different reasons aborted by the supreme court, for own propaganda and visibility. The major part of non-Roma inhabitants living in this area declared support toward SP. SP is the Slovak equivalent of the Hungarian Jobbik.

PREMENOVÁVACÍ STROJ AKO PREHLIADNUTÁ STRATEGIA „AKUMULÁCIE CEZ VYVLASTŇOVANIE“

SUZANA MILEVSKA

rights of the oppressed Palestinians, accompanying their humanitarian thoughts with an ingrained generalising hatred of all Jews, would welcome their presence in Slovakia, for example in the cleared-out settlements of the Roma.

Many people, because of their unwillingness to perceive phenomena connectedly, are disposed to applaud such a quasi-fascist idea as V. Palko, for example, has proposed (the statistics); incidentally, it was actually practised during the former regime and abolished by law after November 1989. They see a final solution as the only possible way, arguing that nobody has come up with a better solution (because, according to their logic, one cannot even exist). The first step, however, is very simple, and it can be taken by anyone who is willing to come down from the heights of his feeling of human superiority: to learn to greet Roma (why not be first?), to learn to use the formal 'Vy' when speaking to a Rom (however humiliating that may seem), and not to be afraid, as the first gesture of willingness for friendship, to offer one's hand (even if one fears infection). Simply, to show elementary human respect, which is the universal mode of good inter-human communication in all places and in all circumstances. Admittedly with the exception of war, which may come about if we, as 'cultured' and 'civilised' people, will consider that the one humanistic solution is an absolute dehumanisation of our practice. ●

This text was originally published at Slovo 31–32/2009, an issue dedicated to the topic of extremism. English translation: John Minahane.

Silvia Ruppeldtová was born 1977 in Bratislava, Slovakia. She graduated the Academy of Musical Arts – Department of Dramaturgy and Scriptwriting. Partly studied at the Comenius University in Bratislava (archeology, ethnology), Vienna University (Egyptology), Pushkin Institute Moscow, Universidad Complutense Madrid; Universidad de la Habana, Havana (the latter listed for languages and literature); as well as several ethnological researches in eastern Slovakia. Translator of Spanish, French, English, German (Portuguese). 2008–2010 journalist and editor of the weekly published newspaper Slovo, focusing on culture in Slovakia (ethnology, art, politics, Bratislava) and history, politics and culture of Latin America, as well as on translation. Currently student of Higher Latin American Studies in Vienna, freelance translator and journalist, member of O.Z. Utopia, mainly addressing participative democracy and calculation/budget, as well as decentralization of political structures.

V kontexte tohto pokusu o priblíženie si niektorých prehliadaných stratégii postkoloniality ponúkam svoju úvahu o premenovávaní, nazývajúc tieto „premenovávacími strojmi“ („renaming machine“), a v rámci ktorej navrhujem bližší pohľad na komplexné súvislosti, ktoré sú involvované v politických a kultúrnych procesoch premenovávania. Je jasné, že premenovávanie ovplyvňuje vizuálnu kultúru, formuje kultúrne identity a kultúrne politiky cez obrazy/predstavy, ktoré produkuje, no ja chcem ísť v týchto myšlienkach ešte ďalej a ukázať, že tu ide o viac. Ja tvrdím, že premenovávanie je, v zmysle Davida Herveyho, predsa len ďalším/iným politickým prostriedkom pre „akumuláciu cez vyvlastňovanie“ („accumulation by dispossession“). Predsa len, zákal David Harvey píše o „akumulácii cez vyvlastňovanie“ majetku a teritória, takmer s istotou sa dá usúdiť, že nemenej moci bolo nadobudnutej „akumuláciou cez vyvlastenie“ pomenovaní/mien.¹ V premenovávaní nie je involvovaná fyzická alebo vojenská agresia, ale spočíva v násilí/znásilnení označenia a významu.

Z dôvodu rozhodnej potreby reflektovať procesy premenovávania a ako tieto ovplyvňujú konštrukciu a destabilizáciu pamäti národných, kultúrnych a osobných identít, konkrétnie v bývalej Juhoslávii a na Balkáne, ale aj inde, jedna z hlavných otázok ostáva: ako sú tieto procesy reflektované v teoretických a umeleckých skúmaniach zmien/odklonov v rámci zobrazovania a v rámci politík reprezentácie? Balkánskemu regiónu, zataženému zmenami štátových hraníc, spôsobených turbulentným a spätným pohľadom pri budovaní/zakladaní národa, je vlastná história, ktorá sa len tak hemží politikami premenovávania. Z tohto dôvodu je potrebne preskúmať rôzne politické, kultúrne a umelecké fenomény, stratégie a výskumné projekty, ktoré sú asociované s pojmom premenovávania. Dodatočne, za účelom stanovenia rozsahu špecifickosti premenovávania v juhovýchodnej Európe, ako aj možnosti porovnania, ako je tento fenomén prijatý v iných štátoch, táto záležitosť by mohla byť analyzovaná aj v ďalších kultúrnych a teoretických kontextoch.

Etika pomenovávania a premenovávania – osobné mená, komunita, príbuzenstvo a rod/gender

Premenovávanie nie je len určitou formou násilia na tradičných a emocionálnych príčleneniach s existujúcimi menami, ono takisto používa filozofické argumenty v prospech svojvoľnej a relativnej podstaty mien ako svoj hlavný argument. Popri filozofických, etických a feministických interpretáciách psychoanalitickej „mystického zápisníka“ Sigmunda Freuda („mystic writing pad“ – u Freuda zaužívaná terminológia zaobrajúca sa zabúdaním, spomínaním, podvedomím; pozn. prekladateľa) a pripomínania biblických a historických pomenovaní, jeden/jedna si môže, v rámci pochopenia komplexnosti tejto záležitosti, preveriť určité súdobé pokútie etické a ideologické implikácie premenovávania s ohľadom na osobné mená, komunitu a rod/pohľavie.²

V pozadí „žiadúcich premenovávacích strojov“ („desiring renaming machines“) je, citujúc tu Gillesa Deleuze a jeho teoretické úvahy o sociálnych štruktúrach a rozdieloch medzi neviditeľnými/žiadúcimi strojmi (desiring, invisible machines) a viditeľnými/sociálnymi strojmi (social, visible machines), činných viacerou zákonitostí dominantných a viditeľných sociálnych mašinérií. „Premenovávací stroj“ má hlbokú implikáciu na politiku pohľaví (rodovú politiku) tým, že patriarchálny svadobný kontrakt už tradične diktuje, že žena si osvojí meno manželovej rodiny a tým vlastne prepíše svoju predmanželskú identitu. Feminizmus a feministický politický projekt považujú pomenovávanie a premenovávanie za dôležitý zápas okolo moci,

1 Vid: David Harvey, "The 'New' Imperialism: Accumulation by Dispossession", v Leo Pantich a Colin Leys, eds., *Socialist Register 2004: The New Imperial Challenge* (London: Merlin Press, 2003).

2 Freud, S. (1925). "A Note Upon the 'Mystic Writing-Pad'", *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, Ed. James Strachey. Volume XIX (1923–1925): *The Ego and the Id and Other Works*, London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, 1978, 225–232.

nielen v konkrétnom prípade dedičstva, ale aj v prípade príbuzenského reťazca a vôbec je čin pomenovávania dôležitou stratégou v boji proti patriarchátu.³

Premenovávanie a globalizácia – symbolická a ekonomická hodnota mien a identity

Hocaká diskusia na tému mien/názvov a premenovávania na Balkáne sa neobídze bez zmienenia absurdnej a stále pokračujúcej konceptuálnej „vojny mien“ medzi Helénskou republikou (Gréckom) a Macedónskou republikou. Tento konflikt sa začal v roku 1991 ako bilaterálny spor, keď sa Grécko ohradilo voči názvu/menu „Macedónsko“ („Macedonia“) svojho severného suseda, ktorý toho roku vystúpil zo Socialistickej federatívnej republiky Juhoslovávie a deklaroval nezávislosť. V 1993 tento konflikt vyleskaloval do medzinárodnej hry „plnej múdrych práv“ s OSN nútiač Macedónsko a medzinárodnú komunitu používať zložený opis „Bývalá Juhoslovanská Republika Macedónsko“ („The Former Yugoslav Republic Of Macedonia“). Takáto nevyrovnaná zámena s ohľadom na právo krajiny deklaroval svoj vlastný názov vyzerá, ako keby to meno bolo chránené autorským právom – sotva predtým vymáhané Gréckom.

Nehladiac na politické a ekonomické zdroje tohto konfliktu, táto partikulárna záležitosť ovplyvňovala a formovala deň za dňom môj uhol pohľadu, ako aj umenie a kultúru mojej krajiny, celých posledných osemnásť rokov. A teda sa pre mňa nevyhnutne stala najocividnejším príkladom komplexnej ideológie premenovávania; bola mechanizmom, ktorý zviditeľnil spôsob, prostredníctvom ktorého donekonečna presúvaná udalosť premenovania dokáže produkovat „výnimcočný stav“ („state of exception“ – v Agambenovi poňatí vždy ide o jasné justičné štruktúry), ktorý ultimativne slúži spevneniu politickej a ekonomickej moci „premenovávacieho stroja“, buď jeho trivializáciou alebo preceňovaním.⁴

Pokiaľ ráťame ako priamy dôsledok tohto konfliktu nielen odročenie prijatia Macedónskej republiky do NATO a EÚ, ale aj neuznanie vlastníckych práv na majetok ľudí, ktorí boli evakuovaní z Grécka po porážke Gréckej demokraticej armády (DSA), známych aj ako „utečenecké deti z Egejského Macedónska“, a ktorí nikdy nebolo dovolené vrátiť sa do ich vlastnej krajiny a domovov, nedá sa nájsť lepší dôkaz toho, že premenovávanie môže slúžiť ako najneviditeľnejší sociálny a konceptuálny prostriedok „akumulácie cez vyvlastňovanie“.⁵

Politika spomínania a vymazávania vizuálnej pamäti vo verejnem priestore je úzko spojená s vykonávaním hegemonickej performativity neoliberálnej moci vo východnej Európe a so spôsobom vládnutia (governability) v zmysle Foucaulta.⁶ S rozpadom Juhoslávie neoliberálny premenovávací „aparát“ vymazal a prepísal väčšinu stôp Titovej éry, vrátane mena juhoslovanského vodcu, ktorým boli pomenované nespôsobné miesta v bývalej krajine, a to v rámci stroja/mašinérie spominania, zabúdania a „prekovávania“ histórie. Samotný región bol nazývaný viacerými menami – Balkán, Západný Balkán, juhovýchodná Európa, atď. – v závislosti od geopolitickej záujmov a postojov silných štátov v zmysle jeho integrity alebo rozkuskovania. Nasledujúce generácie boli svedkami zmien v pomenovaní inštitúcií, jednotlivcov, etník,

3 Vo svojej eseji "Feminism and Deconstruction, Again: Negotiations" Gayatri Chakravorty Spivak píše o otácke nominalizmu a moci. Väčšinou prispôsobuje písanie „histórie“ z kritickej feministickej perspektívy a jej kritika „dogmatického“ (byrokratického, populistickej) myšlenia, ktoré má tendenciu ontologizovania moci a agency, len potvrdzuje myšlienku zaoberania sa konceptom pomenovávania. Vid: Gayatri Chakravorty Spivak, *Outside in the Teaching Machine* (London: Rautledge, 1993), 121–141.

4 Giorgio Agamben, *State of Exception*, prel. Kevin Attell (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2005), 23.

5 Konečné číslo osôb evakuovaných z Grécka počas občianskej vojny je ľahko odhadnuteľné: zatiaľ čo grécka vláda uvádzá 52 000–72 000 utečencov vrátane Grékov, Macedónske zdroje uvádzajú do 213 000 osôb používajúcich slovanské jazyky, ako utečencov z Grécka koncom občianskej vojny. Vid: "Human Rights Violations Against Ethnic Macedonians-Report 1996", Macedonian Human Rights Movement of Canada, Toronto, 1996, str. 111–112.

6 Barry Hindess, "Politics as Government: Michel Foucault's Analysis of Political Reason," *Alternatives* 30 No. 4 (2005): 389.

jazykov, topónymií, tovární a organizácií, a dokonca aj politických štátov. Takéto zmeny, najviac sa vyskytujuce po politických prevratoch, konfliktoch a vojnách, sú často prvými krokmi v procesoch privlastňovania alebo vymazávania národných, kultúrnych alebo osobných identít, hoci môžu slúžiť aj na ochranu dlhodobých politických záujmov a zaistiť dominanciu nad teritóriom.

Apropriácia a svojvôla názvov/mien v umení: multiplikované názvy, prezývky, pseudonymy a virtuálne mená/názvy (avatars)

Akt premenovania je často používaný ako rozšírenie umeleckých konceptuálnych stratégii v umeleckých hnutiach a súčasných umeleckých scénach. Umelci/umelkyne používajú premenovávanie ako stratégiu už dlho, a to v rámci dosiahnutia alebo znovunadobudnutia určitých teritorií alebo vplyvu v umení. Viacnásobné mená (multiple names), pseudonymy a imaginárne osoby boli u umelcov/umelkyň vždy populárne.⁷ Rozhodnutia znejasniť autorské právo jednotlivca cez prepísanie vlastného mena boli vždy doprevádzané debatami a škandálmi. Inou umeleckou stratégiou, aj keď mälsieho pôvodu, je privlastňovanie si diel a názvov projektov; takže, premenovávanie samotných umeleckých postupov/zvyklostí, je, takisto, v rámci presnosti, intervenciou do sféry politicej.

Umelecké využívanie potenciality a performatívnej agendy pomenovávania a premenovávania, ako aj pokusom zamedzovania týchto, súvisí s vedomosťou že hocaký akt premenovávania, aj keď uskutočnený ako jednoduchý umelecký alebo performatívny čin, má silu uviesť do pohybu premenovávací stroj a ultimativne zmazať rozdiel medzi umením a realitou.⁸ Teda, premenovávanie je prostriedok jasne dostupného umenia, ako aj politike, so všetkou svojou mocou a účinkami, a preto umelci/umelkyne používajú premenovávanie plne si vedomí vlastnej zodpovednosti voči definitívnym zmenám spôsobeným používaním tohto konceptuálneho, ale aj politického média. Akumulácia zmyslu/významu môže tak tiež viesť k vyvlastneniu autorského práva, ale v rámci ostražitosťi pri problematizácii závažnosti práva autorstva, táto forma „vyvlastnenia“ by si zaslhuvala inú a podstatnejšiu analýzu ako umožňuje tento text.

Frederick Martin, filozof a pôvodný domorodý Američan, ktorý vo svojej pôvodnej kultúre používa meno Standing Bear, sa zaoberá konceptami západnej kultúry ako napr. dávanie vlastných mien a násilím, ktoré je v týchto skryté. Podľa Martina v západnej kultúre sa mená dávajú predtým, než osoby rozvíjajú vlastnú identitu, dokonca ešte pred samotným narodením. „John Smith“ je meno úplne náhodné v tom zmysle, že neoznačuje niečo esenciálne o jednotlivcovi pod týmto menom, a to isté platí v prípade hocakého európskeho mena. Pôvodní Američania, naproti tomu, nedostanú meno, pokiaľ nenadobudnú identitu. Meno a identita, pod ktorými žijú pôvodní Američania, sú nadobudnuté simultánne a sú osobné a posvätné.⁹

Premenovávací stroj nielenže odkrýva ako šikovne a rozmanito sa používa pomenovanie/nazývanie a premenovávanie v rôznych kultúrach v ich vlastných kontextoch, ale aj potvrdzuje, s ako ľažkostou sa dajú rozpoznať biopolitickej metódy vo vlastnej spoločnosti a kultúre, keďže sa tieto používajú rafinované ako spôsob kontroly s dlhodobo škodlivými efektmi.

7 Napríklad pseudonym Marcela Duchampa – Rose Selavy; multiplikované mená Cantsin, Karen Elliot, Mario Rossi, Bob Jones; multiplikované meno Klaos Oldenburg a dobre známe Luther Blissett Project v „poštovom umení“ (mail art); Blinký Palermo (narodený ako Peter Schwarze, aka Peter Heisterkamp), a medzinárodnú anonymitu umelcov-jednotlivcov ktorí podpisovali svoje diela pod skupinovými menami ako napr. Fluxus, Gutai, Irwin, Monument, etc. – ako niekoľko málo príkladov tohto umeleckého premenovávania. (Vid: „Multiple name“, Sztuka Fabryka Mail-Art Encyclopedia, http://www.sztuka-fabryka.be/encyclopaedia/items/multiple_name.htm)

8 Nespochybujem tu úplne J. L. Austinovu dobre známu distinciu medzi fungujúcimi performatívmi („performative“ – označenie v anglickej lingvistike pre výrazy, ktoré sú súčasne aj „činnostami“, ktoré meno doterajši stav, ako napr. „sobásenie“, „felicities“) a nefunkčnými („infelicities“), kde navrhuje/tvrdí, že umelecký kontext sa nehodí – „nemá vhodné podmienky“ – pre vyslovovanie/uvádzanie performatív. (J. L. Austin, *How to Do Things with Words*, 2nd ed., ed. J. O. Urmson and Marina Sbisá [Oxford: Oxford University Press, 1990], 12–24).

9 Frederick Martin, „Derrida(d)ism: Note 4: (Un)covering Identity“, *Whitecrow Borderland: Native American Cultural Philosophy*, <http://www.mayanastro.freeservers.com/derrida4.html>

Pridržiavam sa mienky, že je potrebné znova-preveriť rôzne epistemologické koncepty a fenomény spojené s premenovávaním, tak ako sa dejú v spoločnosti, filozofii a vizuálnej kultúre dnes: v politikách identity a pohlaví; v rámci práva na sebaurčenie; používanie duchovných a tajných mien/názvov; nominalizmus; deskriptívna teória mien; podpis a dekonštrukcia originality; osobné mená; performatívne rečové činnosti; symboly a štátne znaky/insignie; národy a etniká; premenovávanie ako appropriácia subjektov a teritorií cez prepisovanie pamäti miest, ulíc a monumentov; mena otca/mien-sympatómov: pseudonymy, anonymita a po/premenovanie umeleckých kolektívov a hnutí; ekonomická hodnota mien, značkovanie/branding; autorské práva/copyright; atď.

Takmer každý príklad destruktívnych následkov premenovávania evokuje súvzťažný protipríklad, kde je premenovanie použité konštruktívne. Odhliadnuc od toho, ako štaty inštruuju svojich občanov a kontroľujú mená/pomenovania, ktoré používajú, jednotlivci vždy budú vzdorovať systému a jeho reguláciám, zvlášť pokiaľ to zláhuje ich denné prežitie a existenciu ako takú.¹⁰ Treba viac preskúmať genealógiu verejného zabúdania a komplexných mechanizmov toho, ako zaobchádzame s mnemonickými fragmentami a výblednutými pomenovacími tabuľami, ktoré viedli ku konkrétnym výskumným umeleckým projektom. Existuje už viaceru rôznych návrhov na premenovanie, koncipovaných umelcami a vedcami/výskumníkmi, ktorí v niektorých prípadoch idú až tak ďaleko, že inicujú premenovanie vrchu, pretože názov je vnímaný ako rasisitické dedičstvo na pozadí terajšieho mena Agassizhorn (Sasha Huber, *mhorn*, 2008). Feministický tlak projektov ako návrh pomenovať most po dvoch ženach, ktoré protestovali začiatkom dvadsiateho storočia proti noseniu závoja/šatky v Skopje (Hristina Ivanoska, *Naming the Bridge: Rosa Paveva and Nakie Bajram*), intervencie vo verejnom priestore v rámci ktorých bolo premenovaných šestnásť ljubljanských ulíc po slovin-ských ženach zasluhujúcich pomník (Tadej Pogačar, *Attention: Women in the City!*) alebo dielo Sanji Ikeković týkajúce sa Ulice neznámej hrdinky v Záhrebe (*The Unknown Heroine*, 2009), alebo jej predchádzajúce projekty ohľadom neoliberálnych zmien názvov závodov/tovární v Chorvátsku jasne poukazujú na relevantnosť podstúpenia konkrétnych akcií – aj keď sú tieto, v boji s režimami moci, definitívne určené k záhube.¹¹

Snaha zabrániť vybudovaniu pamätníka, ktorý by svojím názvom pohľril práve tých ľudí, ktorých mal honorovať – dlhodobý projekt kolektívú Monument Group, od začiatku nasmerovaný proti iniciatíve Belehradskej samosprávy postaviť pamätník „venovaný vojnám vedeným/bojovaným na území bývalej Juhoslávie“ – je zriedkavým príkladom projektu, ktorý odhalil a rozrazil ultimativnú moc premenovávacej činnosti/agendy v jednom z najproblematickejších politických kontextov v Európe. Nie menej dôležité sú prieskumné/výskumné projekty Tanji Ostojić a Davida Rycha na jednej strane, a Alexandra Vaindorfa na strane druhej, ktoré/ktorí sa pokúsili „korigovať/opravit“ stále „pracujúcu pamäť“ („working memory“) verejného priesoru, ktorú štáz, z dôvodu svojho ohrozenia politickou a mnemonickou mocou jednotlivcov alebo udalostí, domneno považuje za nevhodné alebo tieto z rôznych iných dôvodov potláča (ako napr. ikonickej postavy Rudolfo Dutschke, hovorcu nemeckého študentského hnutia v 60tych rokoch zo. storočia a doteraz nevyjasnenú vraždu švédskeho premiéra Olofa Palmeho, menované v poradí). Skutočnosť, že niekoľko

10 Podľa bulharských novín *The Sofia Echo*, počas posledných dvadsať rokov odhadovaných päťdesať tisíc macedónskych občanov získalo bulharský pas uplatňujúci si bulharskú etnickú identitu, a zmenením priezviska. Hlavným dôvodom bol voľný pohyb a práca v EÚ („Bulgarian citizenship: The latest numbers“, *Sofia Echo*, 23 April 2010, http://sofiaecho.com/2010/04/23/891995_bulgarian-citizenship-the-latest-numbers). Používanie viacerých men rômskym občanmi vo Východoeurópskych krajinách, záujatých proti tomuto, je iným príkladom vzdorovania voči oficiálnym reguláciám.

11 Stratégie po- a premenovávania sú prezentné v diele Sanji Ikeković, v rôznych spôsoboch a úrovniach, najmenej od 1997, začiatkej jej kritikou transformácie (transformation) a jej dopadu na ženy v chorvátskej spoločnosti 1990tych rokov, ked sa z hrdiniek (Juhoslávie) stali objektifikované telá (*Gen XX*, 1997–2001). Takisto pracovala s tému vymazávania vizuálnej a na menach založenej spoločenskej/verejnej pamäti, ktoré viedlo k prepísaniu ekonomickej a politickej komunistickej minulosti. V inštaláciach Nada Dimić File (2000–2001) a *Lost & Found* (2003–2004), ako príklady, sa zaobera témou zmeny názvov/mien tovární/závodov v bývalej Juhoslávii (speciálne premenovanie Závodu Nada Dimić na Endi International), ako priameho ukazovateľa transformácie/transferra vlastníctva kolektívneho na súkromné.

týchto projektov bolo prerokovaných v parlamentoch a vládnych komisiách, zástupcami mestských úradov, na radniciach a riaditeľmi veľkých biennále len svedčí nielen o rozsahu diskurzívnej moci premenovávania, ale aj o moci tohto ako agendy socio-politickej a kulturných zmien/premien.

Zdanivo malé chyby pri písaní osobného mena, ako napr. ignorovanie diakritických znamienok alebo iných špecifickostí, v ktorých je indikované etnické, kultúrne alebo genderové pozadie, nie sú len nevinnou naivitou: veľmi často tu ide o komponenty hegemonickej strategie reprezentácie. Okrem ponuky veľmi potrebných pedagogických procedúr, umelci/umelkyne, ktorí používajú tieto komponenty/stratégie, „prehľadajú“ (ale predsa skúmajú) tieto s iróniou a humorom a dokonca ponúkajú pomoc vo forme výbavy k „urob si sám“ (DIY – Do It Yourself).¹²

Podľa Jacquesa Derrida, *pomenovanie/dávanie men* je, paradoxne, aktom dvojitým: aktom lásky a aktom čestnosti. Vo svojej knihe *On the Name* píše, že v každodennej živote dávame nové mená ľuďom ako definitívny dar bez toho, aby sme za to niečo očakávali.¹³ Povedané inými slovami, chceme niekomu milovanému dať niečo, aj keď to nie je naše – „srdeč“ „zlato“, atď. – ako dôkaz našej totálnej väzby/oddanosti. Napriek tomu je hodné pripomenúť, že, pohľadom Gillesa Deleuzea, od prvého momentu je dávanie/prijímanie mena vo svojej podstate „najvyšším stupňom/bodom deperonalizácie“, pretože práve tým nadobúdame „najintenzívnejšiu rozoznateľnosť v okamžitej obave/chápaní multiplicit/viacnásobnosti“ patriacim nám („the most intense discernibility in the instantaneous apprehension of the multiplicities“ belonging to us).¹⁴

Jednou z otázok vychádzajúcich z konceptualizácie nazvanej „premenovávací stroj“ je: Ktoré, až teda nejaké existujú, pozitívne implikácie premenovávania, v kultúrnom a politickom zmysle, by mohli vychádzať z tohto, pokiaľ sú vykonané ako umelecký prostriedok? Možnože Deleuzovo upozornenie by nás mohlo priviesť k nejakým odpovediam cez jeho chápanie našich životov ako súčtu malých „sa stávaní“ („becomings“), ktoré formujú a informujú naše identity, ale ktoré ultimativne vytvárajú idiosynkracie/zvláštnosti/odklyny, ktoré už do týchto identít nezapadajú. Podľa Gilberta Simondona, proces individuácie nikdy nie je konečný, tak ako multiplicita/viacnásobnosť pred-individuálneho sa nikdy nedá preložiť do singularity/jedinečnosti: pokým subjekt(-ivácia) je nepretržité preplňanie pred-individuálnych elementov a individuovaných charakteristík.¹⁵

Koniec-koncov, biopolitika a spoločnosť kontroly sa dajú chápať ako reakcia na kreatívnu moc masy/multitúdy, ktorá chápe/berie pomenovávanie ako svojvoľné totožnostné politiky, ktoré sú inak predpísané/nastolené spoločenským kontrolným mechanizmom.¹⁶ Jediná cesta, ako zmariť nastolené/diktované identity, ktoré nás utláčajú, je uvoľniť vlastné sub-individuality a kombinovať tieto s inými, týmto formovať multitúdu možných a co-možných (spolu-možných, spoluexistujúcich; co-possible) multiplicit/mnohopočetnosti. Zformované multiplicity teda vždy budú lepšie/väčšie ako spoločnosť kontroly, v ktorej je každý z nás väčší/viac ako hocaké individuálne alebo kolektívne označovanie alebo meno, ktoré nám mohlo byť pridelené („muž“, „žena“, „študent“, „lesba“, „biely/a“, „Róm“), pretože sme, každý z nás, viac než mená nám dané. ●

Dr. Suzana Mileská je teoretička a kurátorka vizuálnych umení a kultúry, žijúca v Skopje, Macedónsko. Jej výskum a kurátorsky záujem zahrnuje postkoloni-

12 Oliver Musović, ako príklad, opisuje svoje dielo *Č&K*, 2002 (video, 8') ako „vzdelávacie“ video o genealógi, pravopise a fonetických diferenciách pri písaní svojho priezviska, ktoré Šašo Stanojković predstavil svoj workshop/performance *To Whom It May Concern*, 2005 (6', ICA-London) ako „tréning“ písania men bez pomýlenia pri diakritických znamienkach umelcov/kolegov z Východnej Európy, určeného pre západných umelcov.

13 See Jacques Derrida, *On the Name*, ed. Thomas Dutoit (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1995), 84–85.

14 Gilles Deleuze and Félix Guattari, *A Thousand Plateaus*, tr. Brian Massumi (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996), 40.

15 Simondonove názory sú diskutované v *A Grammar of the Multitude: For an Analysis of Contemporary Forms of Life* Paola Virna (New York: Semiotext(e), 2004), 78–79.

16 Will Large, „The Multitude“, *Dave Harris (& Colleagues): Essays, Papers, Courses*, <http://www.arasite.org/WLnew/empire/multi.html>

álnu kritiku hegemonickej moci v umení, feministickom umení a genderovej teórii, a rôzne modely participatívneho umenia. V súčasnosti vyučuje história umenia a teóriu na Fakulte pekných (výtvarných) umení – Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Skopje. V rokoch 2006 az 2008 iniciovala založenie Centra vizuálneho a kultúrneho výskumu pri Euro-Balkánskom inštitúte v Skopje, kde vyučovala vizuálnu kultúru a zároveň bola jeho riaditeľkou. Je držiteľkou Ph.D. z vizuálnych kultúr z Goldsmith College v Londýne (2006), kde v rokoch 2003 až 2005 učila. Jej texty boli uverejnené v rôznych publikáciach, katalógoch a umeleckých žurnáloch a časopisoch. V 2010 vydala knihu *Gender Difference in the Balkans* (Saarbrücken, Nemecko: VDM Verlag, 2010) a bola editorkou publikácie *The Renaming Machine*.

1. APOLLO BUSSINESS CENTRE I, PRIEVOZSKÁ UL., NOVÉ MESTO
2. APOLLO BUSSINESS CENTRE II, PRIEVOZSKÁ UL., NOVÉ MESTO
3. ARTMEDIA TOWER, PRI STAROM HÁJI, PETRŽALKA
4. AUPARK TOWER, EINSTEINOVA UL., BRATISLAVA
5. CENTRE PLÁZA, KAMENNÉ NÁM., STARÉ MESTO
6. CENTROPARK, PRIEMYSELNÁ ZÓNA MATADOR, PETRŽALKA
7. CENTURY RESIDENCE I, JÉGEHO UL., RUŽINOV
8. CENTURY RESIDENCE II, JÉGEHO UL., RUŽINOV
9. CITY GATE, NÁM. SNP STARÉ MESTO
10. DIGITAL PARK, EINSTEINOVA, PETRŽALKA
11. DOMINANT, NÁMESTIE HRANIČÁROV, BRATISLAVA
12. EMPIORIA TOWERS, PÁNOVSKÁ CESTA, BRATISLAVA
13. EUROPEX, ŠANCOVÁ UL., STARÉ MESTO
14. EUROVEA, PRIBINOVÁ UL., STARÉ MESTO
15. EXCEL, RUŽINOV
16. FORUM BUSINESS CENTRE, BAJKÁLSKA UL., RUŽINOV
17. GREENGARDEN, DÚBRAVKA
18. GREENHOUSE, RÁČA
19. GREEN TOWER, BAJKÁLSKA UL., RUŽINOV
20. KOLOSEO, TOMÁŠIKOVÁ UL., RUŽINOV
21. LAKESIDE PARK I, TOMÁŠIKOVÁ UL., NOVÉ MESTO
22. MILLENNIUM TOWER I, VAJNORSKÁ UL., NOVÉ MESTO
23. MILLENNIUM TOWER II, VAJNORSKÁ UL., NOVÉ MESTO
24. MULTIFUNCTIONAL TOWER, KRASOVSKÉHO UL., PETRŽALKA
25. OBERON, MAJERNÍKOVA UL., DLHÉ DIEĽY
26. OLYMPIA, ZÁHRADNICKÁ UL., RUŽINOV
27. PANORAMA CITY I, LANDEREROVÁ UL., STARÉ MESTO
28. PANORAMA CITY II, LANDEREROVÁ UL., STARÉ MESTO
29. PETRŽALKA CITY, PETRŽALKA
30. POLUS CITY CENTRE, VAJNORSKÁ UL., NOVÉ MESTO
31. RESIDENCE, ŠULEKOVÁ UL., STARÉ MESTO
32. RETRO, NEVÁDZOVÁ UL., RUŽINOV
33. RIVERSIDE, NÁBREŽIE ARMÁDY GEN. L. SVOBODU, STARÉ MESTO
34. SOUTH CITY, PETRŽALKA
35. UBIKOM, ŠTRKOVEC, RUŽINOV
36. UNIVERSO, RUŽOVÁ DOLINA, RUŽINOV
37. TATRA CITY, ČERNÝSEVSKEHO UL., PETRŽALKA
38. THREE TOWERS, BAJKÁLSKA UL., NOVÉ MESTO
39. TOWER 115, PRIBINOVÁ UL., STARÉ MESTO
40. TRINITY, PLYNÁRENSKÁ UL., STARÉ MESTO
41. TWIN CITY, MLYNSKÉ NIVY, STARÉ MESTO
42. VIENNA GATE, KOPOJANSKÁ UL., PETRŽALKA
43. VISTA TOWER, MACHAROVÁ UL., PETRŽALKA
44. WESTEND SQUARE, LAMAČSKÁ CESTA, LAMAČ
45. WESTEND TOWER, LAMAČSKÁ CESTA, LAMAČ
46. YOSARIA PLAZA, TOMÁŠIKOVÁ UL., RUŽINOV

STANOVISKO PREKLADATEĽA

Prekladateľ v nijakom prípade nepredkladá tieto preklady názov ako serióznu prácu, vážne návrhy na preklady názov, skrátka ako normálny preklad, za ktorý by stál a pod ktorý by sa bez rozpakov podpísal.

Azda s výnimkou názov ako „Green House“ či „Green Garden“ či „Vienna Gate“ (a pod.) tieto názvy totiž nie možné "normálne" preložiť tak, aby názvy nevyzerali v domácom (slovenskom) prostredí znásilnené, hlúpe, zmanipulované, poznačené jazykovým či kultúrnym purizmom, prípadne jazykovým zákonom. Iná vec už je, ako tzv. medzinárodné (bombastické, „internacionálne“, „svetové“) názvy pochádzajúce takmer vždy a takmer výhradne z anglo-amerického jazykového a kultúrneho prostredia vyzerajú v našom domácom prostredí a zjavne nevôľa alebo neschopnosť investorov pomenovať architektonické solitéry tak, aby ich názvy v slovenskom prostredí vyzerali resp. zneli aj dobre, aj dôstojne, aj medzinárodne zrozumiteľne (čo ale v prípade názov vonkoncom nie je nevyhnutná podmienka), aj kultúrne organicky – ale najmä aby s nich „nebučali“ komplexy z kultúnej malosti a nikdy nenaplniteľná ambícia „byť Amerikou“ (mimochodom, mnohým aspoň trochu vzdelaným a inteligentným Američanom nekonečne smiešna). To už je ale prekladateľov osobný názor a trochu iná téma.

Prekladateľ tieto „preklady“ považuje výlučne za prelomčenie ich významu v slovenčine, resp. poznámky k ich slovenským konotáciám, a ako také ich aj klientovi, ktorý si ich objednal, predkladá.

Peter Gomolčák

Ing. Peter Gomolčák
Kmeťovská nám. 1
811 07 Bratislava
IČO: 40 245 047
VUB 1591043559/0200

Jaro Varga — LITTLE BIG CITY/MALÉ VEĽKÉ MESTO (2008)
video, 7 min, collection of translations, glass, dimensions variable

Ako východisko tejto práce bola vytvorená mapa, na ktorej sú zakreslené všetky developerské zábery v Bratislavе. Jednotlivé projekty sú pomenované v anglickom jazyku a ich názov nijakým spôsobom nekorešponduje s ich lokalitou, sociálnym kontextom miesta a historiou. Zoznam názov bol predložený prekladateľským agentúram a jednotlivé názvy boli preložené do slovenského jazyka. V mnohých prípadoch došlo k nemožnosti ich prekladu a subjektívnomu vstupu prekladateľov do diskurzu.

Súčasťou projektu je videozáznam ankety realizovanej v uliciach Bratislavы. Oslovení občania sa pokúšali názvy preložiť do slovenského jazyka, no vo väčšine prípadov ne-našli adekvátny ekvivalent k anglickej verzii. Okrem pokusu o preklad poskytli svoj subjektívny komentár k problematike, často s protichodnými postojmi k vplyvu „new speak-u“ na lokálny jazyk.

Jaro Varga narodený v Trebišove (Slovenská republika), je umelec a kurátor/koordinátor galérie HIT v Bratislavе. Od roku 2010 postgraduálne štúdium na VŠVU v Bratislavе, Katedra interiérov a multimédií, Ateliér IN, Doc. Ilona Németh. Vybrané samostatné výstavy: 2010: Mestský prieskum, Open Gallery Bratislava, SK; 2009: Library in Library, Bailey Library, Slippery Rock University, USA. Vybrané skupinové výstavy a projekty: 2010: Transart Communication-Public Dialog, Komarno, Komarno, SK-HU; 2010: "Where do we go from here?", Secession Vienna, AT; 2010: Romantika mojej mladosti, budúcnosť mojej nostalgie, Stredoslovenská galéria, Praetorium, Banská Bystrica, SK; 2009: Exit Ghost, Galéria Valentina Moncada, Rím, IT; 2009: Fantázie o začiatku, Billboard Gallery Europe, Bratislava, SK

As a starting point of this work was created map, which gathers the new investments in Bratislava up to date June 2008. The developing projects are named in English and their names don't correspond to their location, social context and site history. The list of names was submitted to translation agencies and particular names were translated into Slovak. In most cases the translations failed. Besides creating the official translations, translators entered the discourse with their expert comments.

As a part of the project there is a video documentation of the questionnaire realized in the streets of Bratislava. Interviewed local dwellers tended to translate these international names into Slovak language. In the most cases they were not able to find any appropriate substitutes. Along translating they have also exposed their comments to the topic- criticizing or supporting the influence of the "new speak" on local language.

Jaro Varga, born in Trebišov (Slovakia), is artist and curator/coordinator of Gallery HIT in Bratislava. Since 2010 Postgraduate studies, Academy of Fine Arts and Design, Bratislava, Department of Intermedia and Multimedia, Studio IN, Doc. Ilona Németh. Solo Shows (selected): 2010 Urban Exploration, Open Gallery Bratislava, SK; 2009: Library in Library, Bailey Library, Slippery Rock University, USA. Group Shows (selected): 2010: Transart Communication-Public Dialog, Komarno, Komarno, SK-HU; 2010: "Where do we go from here?", Secession Vienna, AT; 2010: The Romance of my Young Days, the Future of my Nostalgia, Central Slovakian Gallery Praetorium building, Banská Bystrica, SK; 2009: Exit Ghost, Galéria Valentina Moncada, Rome, IT; 2009: Fantazies of Beginning, Billboard Gallery Europe, Bratislava, SK

RENAMING MACHINE AS AN OVERLOOKED STRATEGY OF "ACCUMULATION BY DISPOSSESSION"

SUZANA MILEVSKA

In the context of this attempt to look at some overlooked strategies of postcoloniality I offer my pondering at the use of renaming that I call "renaming machine" wherein I suggest to look closely in the complex entanglements involved in political and cultural processes of renaming. It is clear that renaming affects visual culture and shapes cultural identities and cultural politics through the images it produces but I want to argue further that there is much more to it. I propose that renaming is yet another political and conceptual means for "accumulation by dispossession" in David Harvey's terms. However, while David Harvey writes about "accumulation by dispossession" of wealth and territory, one can reliably assume that no less power has been acquired through the "accumulation by dispossession" of names.¹ Renaming does not involve any physical or military aggression but relies on violence by signification.

In order to reflect the crucial need to question the way renaming processes influence the construction and the destabilization of the memory of national, cultural and personal identities, particularly in the former Yugoslavia and the Balkans but also elsewhere, the main question to be asked here is: How are these processes reflected in theoretical and artistic investigations of the shifts in representation and representational politics? Overburdened with changes in state borders due to turbulent and backward-looking nation-building, the Balkan region possesses a history abounding in the politics of renaming. For this reason, one would need to examine various political, cultural and artistic phenomena, strategies and research projects associated with the notion of renaming. Additionally, in order to determine the extent to which renaming is specific to South-Eastern Europe, and to enable comparisons with how the phenomenon is perceived elsewhere, this issue could be also analysed in other cultural and theoretical contexts.

The Ethics of Naming and Renaming – Proper Names, Community, Kinship and Gender

Not only is renaming a certain violence over the traditional and emotional affiliations with the existing names but it also uses the philosophical arguments in favor of arbitrary and contingent nature of names as its main arguments. Alongside philosophical, ethical and feminist interpretations of the psychoanalytic "mystic writing pad" of Sigmund Freud and the recalling of biblical and historical naming, one could examine certain contemporary clandestine ethical and ideological implications of renaming with regard to proper names, community and gender in order to understand the complexity of the issue.²

Various patterns of the "desiring renaming machines" are at work behind the dominant visible social machines, to use here Gilles Deleuze's theoretical pondering in social structures and distinctions between desiring, invisible machines and social, visible machines. The "renaming machine" has profound implications for gender politics in that the patriarchal marriage contract that has traditionally dictated that a woman assume her husband's family name and thus overwrite her premarital identity. Feminism and the feminist political project view naming and renaming as an important struggle around power, not only in the concrete issue of patrimony but also in the kinship chain, and the act of naming is an important strategy against patriarchy in general.³

Renaming and Globalization – The Symbolic and Economic Value of Names and Identities

In any discussion of names and renaming in the Balkans, one cannot avoid mentioning the absurd and ongoing conceptual "war of names" between the Hellenic Republic (Greece) and the Republic of Macedonia. This conflict began in 1991 as a bilateral dispute when Greece objected to the use of the name "Macedonia" by its northern neighbour, which seceded that year from the Socialist Federal Republic of Yugoslavia and declared its independence. In 1993, the conflict escalated into an international game of wits with the United Nations compelling Macedonia and the international community to use the periphrastic description "The Former Yugoslav Republic of Macedonia". Such an unequal exchange with regard to a country's right to declare its own name makes it seem as if the name was protected by copyright – one that had rarely been claimed before by Greece.

Regardless of the political and economic sources of the conflict, this particular issue has affected and shaped my own visual field, and the art and culture of my home country, on a daily basis for the last eighteen years. Thus it inevitably became for me the most obvious example of the complex ideology of renaming; it became a mechanism that made visible the means by which an endlessly postponed event of renaming can produce a "state of exception" (in Giorgio Agamben's understanding of this always already luminal judicial structure), which ultimately serves to reinforce the political and economic power of "the renaming machine" by either trivializing or overrating it.⁴

If taken into account the direct implications of this conflict not only on the postponement of the admission of the Republic of Macedonia in NATO and EU but also on the ownership over the property of the people (known as "refugee children from Aegean Macedonia") who were evacuated from Greece after the defeat of the Democratic Army of Greece (DSA) and were never allowed to return to their inherited land and houses what better prove one could ask for that renaming can serve as the most invisible social and conceptual means of "accumulation by dispossession".⁵

The politics of remembrance and erasure of visual memory in public space is closely related with the hegemonic performativity of neoliberal power in the Eastern Europe and with the art of governmentality, in Foucault's terms.⁶ With the break-up of Yugoslavia, the neoliberal renaming "apparatus" erased and overwrote most traces from the Tito era, including the Yugoslav leader's own name, which had been attached to many places in the former country as a kind of machine of remembering, forgetting, and forging history. The region itself has been called by various names – the Balkans, the Western Balkans, South-Eastern Europe, etc. – depending on the geopolitical interests and attitudes of more powerful states regarding its integrity or dismemberment. Succeeding generations have witnessed changes in the names of institutions, individuals, ethnicities, languages, toponyms, factories and organizations, and even political states. Such changes, occurring for the most part after severe political upheavals, conflicts and wars, are often the first steps in the process of appropriating or erasing national, cultural and personal identities, although they can also serve to protect long-term political interests and ensure domination over a territory.

Appropriation and the Arbitrariness of Names in Art: Multiple Names, Nicknames, Pseudonyms and Avatars

The act of renaming is often used as an extension of artistic conceptual strategies in art movements and contemporary art scenes. Artists have long used renaming as a way of gaining, and regaining, certain artistic powers and territories. Multiple names, pseudonyms and imaginary personas have always been popular with artists.⁷ The decision to obscure one's singular right to authorship by overwriting one's own name has often been accompanied by dispute and scandal. Of more recent provenance, however, is the appropriation of other artists' artworks and project titles; so too are, in particular, interventions into the realm of the political by renaming art practices themselves.

Artists' use of the potentiality and performative agency of naming and renaming, as well as attempts to prevent these, is related to the awareness that any act of renaming, even when done as a simple artistic or performative action, has the power to set in motion

the renaming machine and, ultimately, erase the difference between art and reality.⁸ Thus, renaming is obviously a means that is available to art as well as to politics, with all its powers and effects, and therefore artists use renaming fully aware of their own responsibilities for the ultimate societal changes produced by this conceptual but also political medium. Accumulation of signification can also lead to dispossession of authorship but in the wake of problematization of the relevance of any authorship this "dispossession" needs a rather different and more substantial analysis than it is possible in this text.

Frederick Martin, a philosopher of Native American origin who in his culture goes by the name Standing Bear, has written about the violence hidden in such concepts as the proper name in Western culture. According to Martin, Westerners are given their names before they have identities, before they are even born. "John Smith" is arbitrary in the sense that it signifies nothing essential about the individual who goes by it, as is true of any other European name. Native Americans, on the other hand, are not named until they have acquired an identity. The name and the identity that a Native American goes by are acquired simultaneously, and the name is sacred and private.⁹

The renaming machine not only reveals that different cultures use naming and renaming cleverly and diversely in their own contexts, but it also states the difficulty of recognizing the biopolitical methods of one's own society when these are used as a kind of cunning strategy of control with long-term harmful effects. I hold that one needs to re-examine different epistemological concepts and phenomena associated with renaming as it is present in society, philosophy and visual culture today: identitarian and gender politics; the right of self-determination; divine and secret names; nominalism; the descriptivist theory of names; signature and the deconstruction of originality; proper names; performative speech acts; the symbols and insignia of states, nations and ethnicities; renaming as the appropriation of subjects and territories by overwriting the memory of cities, streets, and monuments; the name of the father/symptom-names; pseudonyms, anonymity and the (re)naming of art groups and movements; the economic value of names, branding, copyright; etc.

Nearly every example of the destructive consequences of renaming evokes some counterexample where renaming is used constructively. Regardless of how states instruct their citizens and control the names they use, individuals

1 See David Harvey, "The 'New' Imperialism: Accumulation by Dispossession", in Leo Pantich and Colin Leys, eds., *Socialist Register 2004: The New Imperial Challenge* (London: Merlin Press, 2003).

2 Freud, S. (1925). "A Note Upon the 'Mystic Writing-Pad'", *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, Ed. James Strachey. Volume XIX (1923–1925); *The Ego and the Id and Other Works*, London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, 1978, 225–232.

3 In her essay "Feminism and Deconstruction, Again: Negotiations" Gayatri Chakravorty Spivak writes on the question of the nominalism and power. She mainly addresses writing 'history' from critical feminist perspective and her critique of dogmatic accounts which tend to ontologize power and agency tackles the importance of naming of certain concepts. See: Gayatri Chakravorty Spivak, *Outside in the Teaching Machine* (London: Routledge, 1993), 121–141.

4 Giorgio Agamben, *State of Exception*, trans. Kevin Attell (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2005), 23.

5 The total number of people that were evacuated from Greece during the Civil War is difficult to estimate: while the Greek government claim 52,000–72,000 refugees including Greeks, Macedonian sources claim up to 213,000 Slavic speakers fled Greece at the end of the Civil War. See: "Human Rights Violations Against Ethnic Macedonians-Report 1996", Macedonian Human Rights Movement of Canada, Toronto, 1996, p. 111–112.

6 Barry Hindess, "Politics as Government: Michel Foucault's Analysis of Political Reason," *Alternatives* 30 No. 4 (2005): 389.

7 Consider Marcel Duchamp's pseudonym Rose Selavy; the multiple names Cantin, Karen Eliot, Mario Rossi, Bob Jones; the multiple name Klaos Oldenburg and the well-known Luther Blissett Project in mail art; Blinky Palermo (born Peter Schwarze, aka Peter Heisterkamp), and the intentional anonymity of individual artists who signed works under group names such as Fluxus, Gutai, Irwin, Monument, etc. – to mention only a few examples of such artistic renaming. (See the entry "Multiple name", *Sztuka Fabryka Mail-Art Encyclopedia*, http://www.sztuka-fabryka.be/encyclopedia/items/multiple_name.htm)

8 Here I am not contesting entirely J. L. Austin's well-known distinction between functioning performatives (felicities) and unsuccessful ones (infelicities), where he suggests that art contexts are not "appropriate circumstances" for the utterance of performatives (J. L. Austin, *How to Do Things with Words*, 2nd ed., ed. J. O. Urmson and Marina Sbisà (Oxford: Oxford University Press, 1990), 12–24).

9 Frederick Martin, "Derrida(da)ism: Note 4: (Un)covering Identity", *Whitecrow Borderland: Native American Cultural Philosophy*, <http://www.mayanastro.freeservers.com/derrida4.html>

will always defy the system and its regulations, particularly when this facilitates their day-to-day survival or existence as such.¹⁰ We need more investigations into the genealogy of public oblivion and the complex mechanisms of how we deal with mnemonic fragments and faded nameplates, that led to concrete research-based art projects. There are already various renaming proposals were conceived by artists and researchers, in some cases going so far as to initiate a campaign to rename a mountain because of the racist legacy behind its current name Agassizhorn (Sasha Huber, Rentyhorn, 2008). The feminist thrust of projects such as a proposal to name a bridge after two women who protested the wearing of the veil in Skopje at the beginning of twentieth century (Hristina Ivanoska, Naming the Bridge: Rosa Plaveva and Nakie Bajram), public art interventions that renamed sixteen streets in Ljubljana after monument-worthy Slovene women (Tadej Pogačar, Attention: Women in the City!), and Sanja Iveković's work regarding the Street of the Unknown Heroine in Zagreb (The Unknown Heroine, 2009) or her earlier projects regarding of neoliberal change of the names of factories in Croatia clearly point to the relevance of taking concrete actions. – even if they are ultimately doomed in the battle with the regimes of power.¹¹

The effort to prevent the erecting of a monument that through its name would devour the very people it was supposedly honouring – the Monument Group's long-term project was initially aimed against an initiative by the Belgrade Municipality to erect a monument "dedicated to the wars fought on the territory of the former Yugoslavia" – is a rare example of a project that unravelled the ultimate power of the renaming agency in one of Europe's most troubled political contexts. Of no lesser importance are the research projects by Tanja Ostojić and David Rych, on the one hand, and by Alexander Vaindorff, on the other, both of which tried to "correct" the "working memory" of the public space that had been compromised by the state's fear of the political and mnemonic power of individuals and events it deemed inappropriate or for various other reasons suppressed (i.e. the iconic figure of Rudi Dutschke, the spokesperson for German students in the 1960s, and the unresolved assassination of Prime Minister Olof Palme of Sweden, respectively). The fact that a number of these projects have been discussed in front of parliamentary and governmental committees, municipal officials, mayor's councils and the directors of major biennials speaks volumes not only about the discursive power of renaming but also about its power as an agent of socio-political and cultural change.

Seemingly minor mistakes in writing a person's name, such as ignoring or changing diacritics or other particularities that indicate ethnic, cultural or gender background, are not simply naïve: they are often constituent elements of hegemonic strategies of representation. Besides offering much-needed critical pedagogical procedures, the artists who address these issues scrutinize such inadvertent mistakes with irony and humour and even offer DIY kits as aids.¹²

According to Jacques Derrida, giving names is, paradoxically, an act of both love and justice. In his book *On the Name*, he writes that in everyday life we give new names to people we love as an ultimate gift, without expecting anything in return.¹³ In other words we want

to give something to our loved ones even when it is not ours to give away – "heart", "gold", "queen", "honey", etc. – as proof of our total commitment. Nevertheless, it is worth recalling that, in the view of Gilles Deleuze, the first moment of giving/receiving a name is in itself "the highest point of depersonalization" because it is here that we acquire "the most intense discernibility in the instantaneous apprehension of the multiplicities" belonging to us.¹⁴

One of the questions posed by the conceptualisation called "the renaming machine" is: What, if any, might be the positive implications of renaming, in cultural and political terms, when this is executed by artistic means? Perhaps Deleuze's warning could lead us to some answers through his understanding of our lives as the sum of little "becomings" that inform and shape our identities but that ultimately create idiosyncrasies that no longer fit within these identities. According to Gilbert Simondon, the process of individuation is never concluded, since the multiplicity of the pre-individual can never be fully translated into singularity: whereas the subject is a continuous interweaving of pre-individual elements and individuated characteristics.¹⁵

Ultimately biopolitics and the society of control can be seen as reactions to the creative power of the multitude, which precedes naming as an arbitrary identitarian politics that is one of the imposed societal mechanisms of control.¹⁶ The only way to defeat imposed identities that oppress us is to free our sub-individualities and combine them with others to form a multitude of possible and co-possible multiplicities. Multiplicities thus formed will always be greater than the society of control, in that each of us is greater than any individual or collective label or name that might be assigned to us ("man", "woman", "student", "lesbian", "white", "Roma"), because we are, each of us, more than the names we are given. ●

Dr. Suzana Milevska is a theorist and curator of visual art and culture based in Skopje, Macedonia. Her research and curatorial interests include postcolonial critique of hegemonic power in art, feminist art and gender theory, and different models of participatory art. Currently she teaches art history and theory at the Faculty of Fine Arts – University Ss. Cyril and Methodius in Skopje. From 2006 to 2008, she initiated and was the Director of the Center for Visual and Cultural Research at the Euro-Balkan Institute in Skopje where she taught Visual Culture. She holds a Ph.D. in Visual Cultures from Goldsmiths College in London (2006) where she taught from 2003 to 2005. In 2004, she was a Fulbright Senior Research Scholar in Library of Congress. Her texts have been published in different publications, catalogues and art journals and magazines. In 2010 she published her book *Gender Difference in the Balkans* (Saarbrücken, Germany: VDM Verlag, 2010) and she edited the publication *The Renaming Machine*.

¹⁰ According to the Bulgarian newspaper *The Sofia Echo*, over the past twenty years approximately fifty thousand Macedonian citizens have acquired Bulgarian passports by claiming Bulgarian ethnic identity and changing their surnames. They did this in order to travel and work freely in the European Union ("Bulgarian citizenship: The latest numbers", *Sofia Echo*, 23 April 2010; <http://sofiaeche.com/2010/04/23/891995-bulgarian-citizenship-the-latest-numbers>). The use of multiple names by Roma citizens in hostile Eastern European states is another example of defying official regulations.

¹¹ Strategies of naming and renaming have been present in the work of Sanja Iveković, on many different levels, at least since 1997, starting with her critical comments in the 1990s on the impact of the transition on the change of women's roles in Croatian society from heroines to objectified bodies (*Gen XX*, 1997–2001). She has also dealt with the erasure of visual and name-based public memory, which led to the overwriting of the communist economic and political past. In the installations *Nada Dimić File* (2000–2001) and *Lost & Found* (2003–2004), for example, she addresses the issue of changing the names of the factories in the former Yugoslavia (specifically, from the Nada Dimić Factory to Endi International), a direct means of signifying the transition from collective to private ownership.

¹² Oliver Musović, for example, described his work *C&K*, 2002 (video, 8') as an "educational" video about the genealogy, orthography and phonetic differences in writing his surname, while Sašo Stanojković imagined his workshop/performance *To Whom It May Concern*, 2005 (60', ICA-London) as "training" for Western artists how to write the names of their Eastern European colleagues without mistaken diacritical signs.

¹³ See Jacques Derrida, *On the Name*, ed. Thomas Dutoit (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1995), 84–85.

¹⁴ Gilles Deleuze and Félix Guattari, *A Thousand Plateaus*, tr. Brian Massumi (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996), 40.

¹⁵ Simondon's views are discussed in Paolo Virno, *A Grammar of the Multitude: For an Analysis of Contemporary Forms of Life* (New York: Semiotext(e), 2004), 78–79.

¹⁶ Will Large, "The Multitude", *Dave Harris (& Colleagues): Essays, Papers, Courses*, <http://www.arasite.org/WLnew/empire/multi.html>

Preklady do angličtiny · English translation
Katarína Hybenová

Úprava slovenských textov · Text editing
PhDr. Peter Jan Kosmály

Preklady do slovenčiny · Slovak translation
Ivan Jurica

Dizajn · Design
Ondrej Jób – urtd.net

Koordinátori projektu · Project coordinators
Jaro Varga, Dorota Kenderová

